

Tallinna Ülikool
Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut ja
EV Sotsiaalministeerium

**SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE
MONITOORING
2005**

Tallinn 2006

Autorid:

Niina Derman (osa 5.5.)

Leeni Hansson (sissejuhatus, osa 6)

Eda Heinla (osa 4)

Jelena Helemäe (osa 3)

Malle Järve (osad 7,8 ja 2.3)

Virve-Ines Laidmäe (osa 5)

Marti Taru (osa 2)

Raivo Vetik (osa 2)

Rein Vöormann (osa 3)

Sisukord

1. Sissejuhatus	5
2. Sooline võrdõiguslikkus Eesti ühiskonnas	13
2.1. Inimeste hoiakud soolise ebavõrdsuse suhtes poliitikas ...	13
2.2. Poliitiline aktiivsus	20
2.3. Eluväärtused	28
3. Sooline võrdväarsus töösfääris	32
3.1. Töö tähendus	32
3.2. Võrdväarsus	34
3.3. Töötasu	50
3.4. Sooline segregatsioon Eesti tööturul	57
4. Võrdõiguslikkus hariduse ja kasvatuse sfääris	71
4.1. Poiste ja tüdrukute õppetöö korraldus	72
4.2. Poistele ja tüdrukutele olulised oskused	73
4.3. Võrdõiguslikkus koolis õpilaste vaatevinklist	77
5. Sooline võrdõiguslikkus peresfääris	
5.1. Peresisesed sõltuvussuhted	81
5.2. Otsustamisõigus peres	85
5.3. Partnerivaliku kriteeriumid	90
5.4. Vanem – laps suhted	93
5.5. Majanduslik toimetulek	95
6. Töö- ja pereelu ühitamine	101
6.1. Tasustamata kodutööd	102
6.2. Lapsevanem ja palgatöö	108
7. Sooline ja seksuaalne ahistamine	118
7.1. Seksuaalne ahistamine	118
7.2. Suhtumine seksi ostmisesse	123
8. Maskuliinsus-feminiinsus	127
8.1. Soorollihoiakud – traditsioonilised või modernsed?	127
8.2. Väärtushinnangute maskuliinsus-feminiinsus	132
9. Kokkuvõte ja järeldused	135
Viiteallikad	139
Lisad 1-5	143

1. Sissejuhatus

Sotsiaalne sugu (*gender*) on sotsiaalteadustes suhteliselt uus uurimisvaldkond ning soouuringute teoreetiliste lähtekohtade väljatöötamisega on lääneriikides tõsisemalt tegeldud peamiselt viimastel aastakümnetel. Eestis on soouuringutega tegeldud vähe ning sotsiaalse soo mõistegi inimestele, kes selle valdkonnaga otseselt ei tegele, sageli raskesti arusaadav. Seda enam, et ka eestikeelses terminoloogias täpne vaste ingliskeelsele terminile '*gender*' puudus.

Soolise diskrimineerimise puudumist ning meeste ja naiste õiguste ja võimaluste võrdsust end ühiskonnas erinevates valdkondades teostada, tuleb pidada iga demokraatliku ühiskonna vaieldamatuks nõudeks. Kuigi tänapäeval on sooline diskrimineerimine õiguslike aktidega keelustatud enamuses riikides ja puuduvad formaalsed kitsendused naiste ja meeste võrdseks osalemiseks nii tööturul, hariduse omandamisel kui ka teistes valdkondades, on mitmed Euroopa maade kohta käivad raportid näidanud, et nii vanades Euroopa Liidu maades kui ka uutes liikmesriikides on endiselt tegemist puudustega soolise võrdõiguslikkuse printsiipide rakendamisel ning inimese sotsiaalset väärtust hinnatakse sageli tema bioloogilise soo järgi (täpsemalt vt nt Women in Transition, 1999; Vianello ja Siemiensca 1990; Domsch, Ladwig ja Tenten 2003; etc).

Nagu mitmed sotsioloogilised uurimused, kaasa arvatud 2003. aastal läbi viidud soolise võrdõiguslikkuse monitooring (täpsemalt vt Pettai ja Proos, 2003), on näidanud, kuulub Eesti nende riikide hulka, kus soolist ebavõrdsust sotsiaalse probleemina ei teadvustata. Kui soolise ebavõrdsuse olemasolu ei teadvustata, kas me võime siis järeldada, et Eestis on meeste ja naiste võrdsed võimalused tagatud ja soolise ebavõrdsuse probleemiga edaspidi tegelda pole vaja? Soolise ebavõrdsuse küsimus tõstatatakse sageli üksnes nõ 'naiste probleemina' ning ei mõisteta, et võrdsete võimaluste tagamine tähendab ka meeste valikute ja võimaluste laiendamist, näiteks neis valdkondades, mida traditsiooniliselt on peetud naiste pärusmaaks. Seega, soolise võrdõiguslikkuse printsiipide järgimine avardab mõlema sugupoole võimalusi ning tagab ühiskonnas inimressursside parema ärakasutamise. Kuigi Eesti on sarnaselt teiste

EL riikidega ühinenud rahvusvaheliste lepingute ja konventsioonidega, milles keelustatakse igasugune sooline diskrimineerimine, siis *de jure* ja *de facto* olukord erinevad oluliselt. Naised on endiselt üleesindatud madalapalgalistes majandusharudes ja ametirühmades ja alaesindatud juhtivatel positsioonidel. Teisalt, perekonna ja laste eest hoolitsemist peetakse endiselt eeskätt naiste pärusmaaks.

Oluliseks sammuks soolise võrdõiguslikkuse printsiipide rakendamisel Eesti ühiskonnas tuleb lugeda soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmist 2004. aastal, ent avalikkuses ei ole veel piisavat arusaamist, mida ühiskond selle seaduse rakendamisega võidab.

1.1. Uurimuse teoreetiline taust

Käesolevas uurimuses lähtuti konstruktivistlikest seisukohtadest, et sotsiaalne sugu (gender) kujutab endast sotsiaalselt konstrueeritud ja kätteõpitud/õpetatud arusaamade, hoiakute ja käitumismallide järgimist. Ühiskonnas on välja kujunenud naiseks ja meheks olemise reeglid ja normid – kuidas naised ja mehed peavad käituma, millised on nende ülesanded ja staatus. Seega, sotsiaalne sugu võib käsitleda kui omandatud rollikäitumist, kusjuures rollist 'väljalangemine' ei ole ühiskonnas üldiselt aktsepteeritav.

Sotsiaalne sugu on kultuurispetsiifiline, sest ootused naistele ja meestele sobilike omaduste, käitumise ja rollide suhtes, samuti meeste ja naiste omavaheliste suhete suhtes kujunevad konkreetsetes ajas ja kultuurikontekstis. Veelgi enam, sooidentiteeti ja sugudevahelisi suhteid tuleb pidada kultuuri ülimalt oluliseks komponendiks, kuna nad kujundavad nii perekonna kui töökoha igapäevast toimimist, aga ka ühiskonna kui terviku funktsioneerimist. Kuigi ühiskonnas teatud ajaperioodidel kehtiv soosüsteem on sotsiaalne konstruktsioon, on see alati ka muutuv. See tähendab, et meheks ja naiseks olemise sotsiaalseid norme muudetakse vastavalt vajadusele. Samas on sotsiaalne sugu hierarhiline - meeste ja naiste staatus ja rollid on ühiskonnas erinevalt väärtustatud, mis toob endaga kaasa soolise ebavõrdsuse.

Inglehart ja tema kolleegid jõudsid maailma väärtuste uurimuse (*World Values Survey*) tulemuste põhjal järeldusele, et sooline ebavõrdsus on paljuski seletatav ühiskonnas valitsevate kultuuriliste barjääridega, s.o sotsiaalsete väärtuste, hoiakute ja normidega, mis omakorda põhinevad ühiskonna moderniseerumise astmest ja paljuski ajaloolistest religioossetest suundumusest lähtuvatest traditsioonidest (Inglehart ja Norris, 2003).

Inglehart ja tema kolleegid analüüsisid 65 maad puudutavat andmestikku ja leidsid, et *esiteks*, ühiskonnas valitsevad väärtushinnangud ja naiste positsioon ühiskonnas, sh nende osakaal juhtivatel positsioonidel, on omavahel tugevas seoses. *Teiseks*, naiste ja meeste võrdseid võimalusi pooldavate inimeste osakaal kasvab sedamööda, kuidas noorem põlvkond vahetab välja vanema traditsioonilisi väärtusi kandva põlvkonna. *Kolmandaks*, nagu juba mainitud, suurt rolli suhtumises soolise võrdõiguslikkuse printsiipidesse mängib ka ühe või teise ajalooliselt välja kujunenud religioosse suuna mõju antud riigis või piirkonnas (Inglehart et al 2003), olenemata sellest, kui suur osa elanikkonnast tegelikult usklik on.

Sotsiaalsete väärtuste osas võib ühiskonnas mõnede gruppide vahel valitseda teatud lahkavusi, mistõttu ei ole välistatud sellel pinnal tekkida võivad huvide konfliktid (Whalley 2004). Ühiskondades, kus soolise võrdõiguslikkuse printsiipide järgimist peetakse kultuuri loomulikuks osaks, on enam eeldusi selleks, et *de jure* õigused rakenduksid ka praktikas, ent seal, kus ülekaalus on traditsioonilised väärtused, on naiste võimalused piiratumad (Inglehart ja Norris, 2003). Inglehart ja Norris viitavad ka naiste teinekord üsnagi stereotüüpsetele valikutele ja eelistustele, mis võivad nende võimalusi piirata, täpsemalt öeldes, „*women first need to change themselves before they can hope to change society*“ (Inglehart ja Norris, 2003:9).

Arusaamad soolisest võrdõiguslikkusest on paljuski erinevad. Erinevad ühiskonnad, erinevad põlvkonnad, erinevad sotsiaalsed grupid võivad soolisest võrdõiguslikkusest või ebavõrdsusest erinevalt aru saada. Põhjusi, miks Eestis täna soolist ebavõrdsust sageli ei tunnetata ja soolise võrdõiguslikkuse printsiipe eiratakse, tuleks otsida ühiskonnas ajalooliselt kujunenud eelarvamustest ja stereotüüpsetest hoiakutest. Traditsioonilised väärtused ja hoiakud toimivad peamise takistusena naiste positsiooni parandamisel. Soostereotüüpide taastootmine toimub nii kodus kui koolis. Tüdrukute ja poiste erinev kasvatamine dikteerib paljuski naiste ja meeste võimalused ühiskonnas. Tüdrukutest kujundatakse sotsialiseerumise käigus eeskätt kodule ja perele orienteeritud naisi, mistõttu selliste omaduste arendamine nagu iseseisvus, sõltumatus, läbilöögivõime jms., mida üldjuhul peetakse ebanaiselikeks omadusteks, jääb tütarlaste kasvatamisel sageli tähelepanuta. Ilma nende omadusteta on naisel raske kui mitte võimatu pürgida kõrgematele positsioonidele. Nii võib öelda, et valiku kodu või karjääri vahel on naise eest teinud ühiskond oma väärtustesüsteemi, soostereotüüpide, kultuurinormide, haridussüsteemi jms. kaudu. See on üks olulisemaid põhjusi, miks naisi on vähe juhtivatel kohtadel. Kuna poiste kasvatamisel rõhutatakse nn mehelike omaduste

kujundamise vajadust, siis meestel on raske võtta vastu töökohti nn naiselikes ametites või pühenduda perekonnale ja lastele.

Eesti üleminek turumajandusele on toonud kaasa meeste ja naiste võimaluste, õiguste ja kohustuste laienemise. Samas on nii sotsiaalteadlaste kui ka paljude väliseksperptide hinnangul Eesti puhul tegemist traditsioonilisi väärtusi rõhutava ühiskonnaga, kus naiste võimalused edu saavutada ja end realiseerida on väiksemad kui meestel. Mitmed uurimused on näidanud, et viimasel paaril aastakümnel on meil põhjust rääkida pigem soolise ebavõrdsuse kasvust kui vähenemisest (Kandolin ja Narusk 1996, Anttila ja Ylöstalo 1999, Domsch, Ladwig ja Tenten 2003). Võrdlus näiteks Põhjamaadega näitab, et soolise võrdõiguslikkuse osas jääme me nendest maadest oluliselt maha (vt nt Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2003). Soolisest ebavõrdsusest on saamas üks pidureid, mis takistab Eesti riigi rahvusvahelist konkurentsivõimet, sest arenenumates Euroopa riikides püütakse soolist ebavõrdsust riiklike strateegiate abil vähendada. Samas ei ole Eesti soolise võrdõiguslikkuse situatsioon erandlik, pigem sarnane teiste endiste sotsialismimaadega.

Inglehart ja tema kolleegid juhivad tähelepanu ka sellele, et kultuur oma väärtustesüsteemi, hoiakute ja normidega ei ole staatiline vaid on pidevas muutumises. Samas on uurijad viidanud asjaolule, et kiireid majanduslikke ja sotsiaalpoliitilisi muutusi läbi tegevates maades võib täheldada paradoksaalset situatsiooni, kus positiivsete poliitiliste ja majanduslike muutuste eesotsas seisev eliit püüab laiemaid rahvamaasse mobiliseerida eeskätt traditsioonilisi väärtusi rõhutades (Inglehart ja Baker, 2000:21). Ka Eestis 1990ndatel läbi viidud sotsioloogilised uurimused (vt nt Narusk et al, 1999) näitasid, et taasiseseisvumise järel oli põhirõhk traditsioonilistel perekesksetel väärtustel ning nn puudusväärtused (*survival values*, Inglehart 1997) muutusid olulisemaks eneseteostuslikest (*self-expression values*, *ibid*) väärtustest.

Kuigi 2004. aastal vastu võetud soolise võrdõiguslikkuse seadus on seadnud eesmärgiks tagada Eesti Vabariigi Põhiseadusest tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades, eeldab seaduse rakendumine teatud nihke tekkimist Eesti inimeste väärtushinnangutes.

1.2. Uurimuse eesmärk

Käesoleva uurimuse peamiseks eesmärgiks oli soolist võrdõiguslikkust puudutavate hoiakute kaardistamine tänases Eestis. Esimene soolise võrdõiguslikkuse monitooring viidi läbi 2003. aastal, mistõttu käeolevat uurimust saab vaadata kui kordusuuringut, mis suures osas tugineb eelmise monitooringu kogemustele. Kuna teatav osa soolise võrdõiguslikkuse olukorra hindamiseks vajalikest statistilistest andmetest on saadaval Statistikaameti ülevaadetes (nt tööjõu uuringud, leibkonnauuringud, ajakasutuse uuringud jms), pidas töörühm oluliseks monitooringu raames läbi viidavas küsitluses keskenduda nendele teemadele, mille kohta ametlikus statistikas andmed puuduvad või on ebapiisavad.

1.3. Küsitluse kirjeldus

Soolise võrdõiguslikkuse monitooringu küsitluse viis 2005. aasta oktoobris läbi uuringufirma Saar Poll OÜ, Veetorni 4, 10119 Tallinn.

Valim

Küsitluse üldkogumi moodustasid Eesti Vabariigi alalised elanikud vanuses 15-74 aastat, kelle arv Statistikaameti arvestuslikel andmetel oli seisuga 01.01.2005 kokku 1 049 810 inimest.

Valimi suurus oli 1000 inimest. Valimi koostamisel kasutati tõenäosuslikku mitmeastmelist juhuvalimit. Küsitluspunktis kasutati marsruutmeetodit, mille puhul intervjuerijad lähtuvad detailselt kirjeldatud juhiseist, valimaks esimesel etapil leibkonna, kust seejärel valitakse võimalik respondent. Leibkonnast valiti 15-74 aastaste seast vastama inimene, kelle järgmine sünnipäev oli küsitluspäevale kõige lähemal. Kasutati nõ kolme tagasipöördumise printsiipi, st kui potentsiaalne respondent ei ole intervjuerija esimese külaskäigu ajal kodus, siis intervjuerija käib antud leibkonnas vähemalt 3 korda, et antud respondentiga intervjuu teha.

Valimi mudel toetub Statistikaameti Eesti elanikkonna andmestikule aastast 2004 ja on vaadeldud elanikkonna suhtes esinduslik nii soolises, vanuselises, hariduslikus, rahvusliku kuuluvuse, elukohatüüpide ning regionaalse kuuluvuse lõigetes, siis sellega on garanteerib ka

teiste tunnuste jaotuse esinduslikkus. Valimi sotsiaaldemograafiline ülevaade on toodud tabelis 1.1.

Tabel 1.1. Valimi sotsiaal-demograafiline kirjeldus, %

	15-74-aastane elanikkond*, % N = 1 049 810	Valim, % N = 1000
Sugu:	46,1	46,6
Mehed	53,9	53,4
Naised		
Rahvus:		
Eestlased	66,8	65
Mitte-eestlased	33,2	35
Vanus:		
15-19	10,2	10,0
20-29	18,7	18,3
30-39	17,3	16,9
40-49	18,3	19,6
50-59	16,2	16,9
60-74	19,3	18,3
Elukoht:		
Harjumaa	38,5	38,0
Hiiumaa	0,9	1,1
Ida-Virumaa	13,2	13,9
Jõgevamaa	2,8	3,8
Järvamaa	2,8	2,2
Läänemaa	2,1	2,4
Lääne-Virumaa	4,9	5,0
Põlvamaa	2,4	2,4
Pärnumaa	6,6	6,8
Raplamaa	2,7	2,8
Saaremaa	2,6	2,7
Tartumaa	10,6	9,0
Valgamaa	2,8	3,1
Viljandimaa	4,2	4,0
Võrumaa	2,9	2,8

* Statistikaameti andmed, seisuga 1.01.2005

Vanus 15-74 võeti üldkogumi määratlemisel aluseks seetõttu, et ka 2003. aastal läbi viidud monitooringus ja Soome 2004. aasta soolise võrdõiguslikkuse baromeetris (*Tasavõrdsuse baromeetri 2004*) on vaadeldud nimetatud vanuserühma.

Küsitluse läbiviimine

Küsitluse ettevalmistavas faasis viis küsitlusfirma läbi eesti- ja venekeelsed pilootintervjuud, mille põhjal valmis ankeedi koostajatega kooskõlastatult formaliseeritud ankeedi lõplik variant. Kontrolliti eesti- ja venekeelse ankeedi sisulist ja küsitlustehnilist vastavust.

Küsitlus toimus iseseisva uuringuna. Küsitluse läbiviimisel kasutas küsitlusfirma pikaajalise staažiga intervjuerijaid ning intervjuerijate valikul peeti silmas respondentide peamist suhtlemiskeelt. Et minimiseerida ühe intervjuerija võimalikku mõju informatsiooni kogumisel oli küsitlusse kaasatud suur arv intervjuerijaid, st lähtutakse printsibist, et ühel intervjuerijal ei tuleks teha rohkem kui 8 intervjuud. Pärast küsitlust toimus intervjuerijate tegevuse kvaliteedi järelkontroll, ühe intervjuerija kohta üks kontrollküsitlus.

Andmesisestus toimus küsitlusfirmas. Andmeanalüüsi teostas käesoleva raportiga seotud töörühm kasutades statistilise andmetöötlemise programmi SPSS for Windows ver. 11.0.

1.4. Mõisted

Sotsiaalne sugu (gender) – sotsiaalne sugu on määratud soorollidega ning on sotsialiseerumise tulemus;

Kvoot – teatud grupile eraldatud või selle grupi poolt täitmiseks mõeldud osa kohtadest, ametitest või ressurssidest, mis tavaliselt on reguleeritud kindlate reeglite ning kriteeriumidega. Kvootide eesmärgiks on eelnenud ebavõrdsuse heastamine, enamasti kas tähtsaid otsuseid langetavail ametikohtadel, ligipääsul koolitusvõimalustele või töökohtadele.

Meeste ja naiste võrdsed võimalused – soost, soorollidest ja stereotüüpsetest hoiakutest tulenevate tõkete puudumine majanduslikus, poliitilises ning sotsiaalses elus osalemisel;

Sooline ahistamine – seksuaalset variundit omav mittesoovitav käitumine või mingi muu seksuaalsel pinnal toimiv käitumine, mis mõjutab naiste ja meeste väärrikust;

Sooline diskrimineerimine (kaudne) - olukord, kus pealtnäha neutraalne seadus, tegutsemisviis või kriteerium seab ühest soost isiku teisest soost isikuga võrreldes ebasoodsamasse olukorda;

Sooline diskrimineerimine (otsene) – olukord, kus ühte isikut koheldakse tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse teist isikut samas olukorras;

Sooline ebavõrdsus – lõhe (erinevus) meeste ja naiste vahel nende osalemise määra, ressurssidele ligipääsu, makstava töötasu või muude hüvede osas;

Sooline võrdõiguslikkus – naiste ja meeste võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus tööelus, hariduse omandamisel ning teistes ühiskonnaelu valdkondades osalemisel;

Soorollid – rida tegevus- ja käitumismalle naistele ja meestele, mida sisendatakse ning säilitatakse vastavalt sugupoolte sotsiaalsele kokkuleppele antud ühiskonnas;

Soostereotüübid – lihtsustatud arusaamad mehelikest ja naiselikest isikuomadustest;

Töö segregatsioon – naiste ja meeste koondumine teatud kvalifikatsiooni- ja vastutustasemetele (vertikaalne) või teatud sektoritesse ja ametitesse (horisontaalne).

2. Sooline võrdõiguslikkus Eesti ühiskonnas

2.1. Inimeste hoiakud soolise ebavõrdsuse suhtes poliitikas

Soolise ebavõrdsuse probleem on eriti terav Eesti poliitikas (vt nt Raitviir 2002). Järelikult on oluline analüüsida hoiakuid, mille kaudu soolise ebavõrdsuse taastootmine ühiskonnas toimub. Nende selgitamine looks eeldused senise ebamõistliku ebavõrdsuse vähendamiseks.

Siin kasutatakse mõistet 'ebamõistlik ebavõrdsus' tähenduses, mis on tuletatud John Rawlsilt, kes avaldas aastal 1972 raamatu 'A Theory of Justice', mis on kujunenud üheks kõige enam käsitletavaks teoseks viimaste aastakümnete poliitilises filosoofias (Rawls, 1972). John Rawls seab ühiskonnaelu ideaaliks võrdsuse mõiste, kuid väidab, et reaalses ühiskonnas täielik võrdsus ei ole võimalik ega ka soovitatav, sest ebavõrdsus ja sotsiaalsed hierarhiad täidavad ka teatud positiivset rolli. Rawlsi arvates on näiteks majanduses teatud ebavõrdsus ühiskonnale kasulik, sest liigne võrdsustamine kaotaks individuaalse initsiatiivi ja oleks lõppkokkuvõttes kahjulik kõigile.

Järgnevas käsitluses eeldatakse, et naiste poliitilise ebavõrdsuse analüüsimiseks on kasulik asetada see laiemasse konteksti ning vaadata ebavõrdsuse ulatust Eestis üldiselt, mitte ainult soolises lõikes. Ebavõrdsusel on mitmeid dimensioone, see väljendub paljudes sfäärides ning nende omavaheline võrdlemine võib osutuda kõnekaks.

Eelkõige väljendub ebavõrdsus majanduses. Eesti on väga suure majandusliku ebavõrdsuse tasemega riik, olles lähemal pigem oma suurele ida- kui väikestele ja endaga sarnastele läänenaabritele. Inimeste sissetulekute erinevust peegeldav Gini indeks Eestis on 0,38, Venemaal natuke üle 0,40, Skandinaavia riikides aga 0,25 ümber (Saar, Lõhmus, 2003). Kui kasutada eespool sissetoodud terminit võiks öelda, et tegemist on selgelt ebamõistliku ebavõrdsusega, mis nõrgendab oluliselt Eesti ühiskonna sidusust.

Teine näide on ebavõrdsus erinevate rahvuste vahel Eestis. Kui analüüsida sellised valdkondi nagu narkomaania, kuritegevus, HIV, tööpuudus jmt, siis näeme, et eestivenelased on neis kõigis väga tugevalt ülesindatud. Teiselt poolt, kui me vaatame Eesti avaliku elu ja võimustruktuure, siis siin on eestivenelased tugevalt alaesindatud. Andmed näitavad, et vene

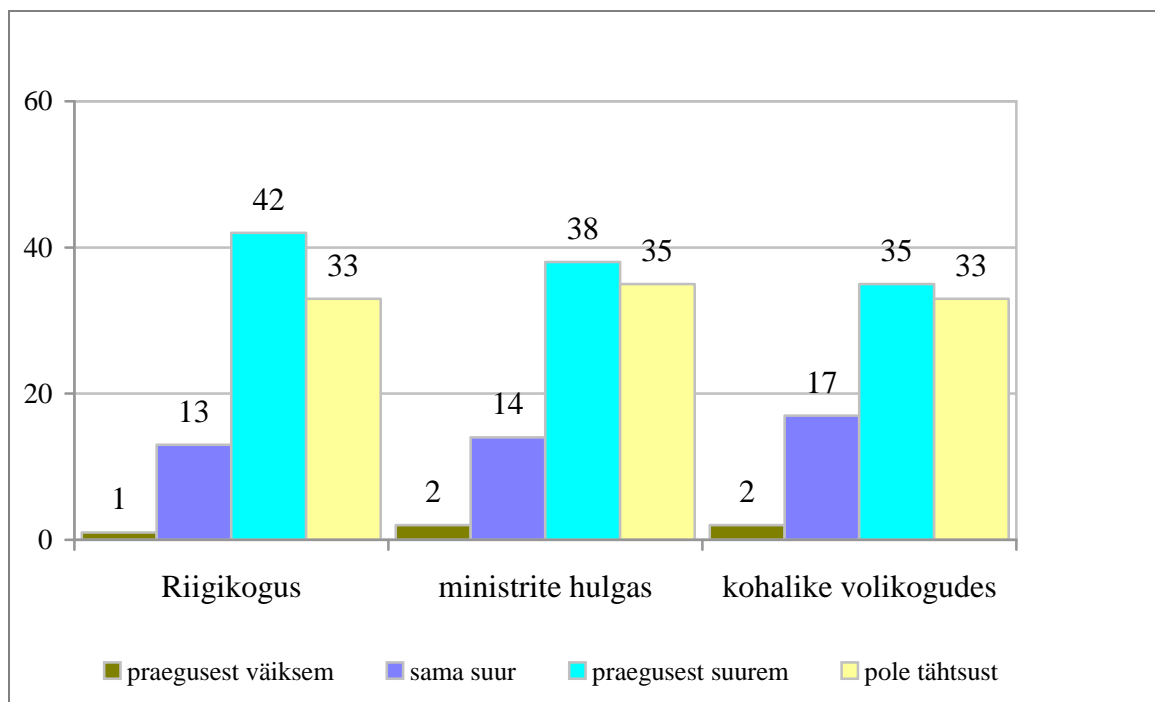
noorte tööpuudus on umbes kaks korda kõrgem kui eesti noorte oma. Kui aastal 1990 oli eestlaste ja venelaste oodatav eluiga peaaegu võrdne – erinevus oli alla poole aasta – siis praeguseks on vene meeste oodatav eluiga 6 aastat ja naiste oodatav eluiga 3,5 aastat lühem kui eestlastel (Leinsalu, Denny Vågerö, Kunst, 2004). Taoline erinevus on tekkinud viimase kümnekonna aasta jooksul.

Kui võrrelda soolist ebavõrdsust poliitikas teiste ebavõrdsustega Eesti ühiskonnas, siis selgub väga oluline erinevus inimeste hoiakutes – kui majandusliku ja rahvusliku ebavõrdsuse puhul on halvemas positsioonis asuv pool selgelt ebavõrdsuse vastu ja peab seda suureks lahendamist vajavaks probleemiks, siis soolise ebavõrdsuse puhul mitte. Sooline ebavõrdsus poliitikas on paljude naiste poolt sisemiselt omaks võetud ja seda peetakse normaalseks asjade seisuks.

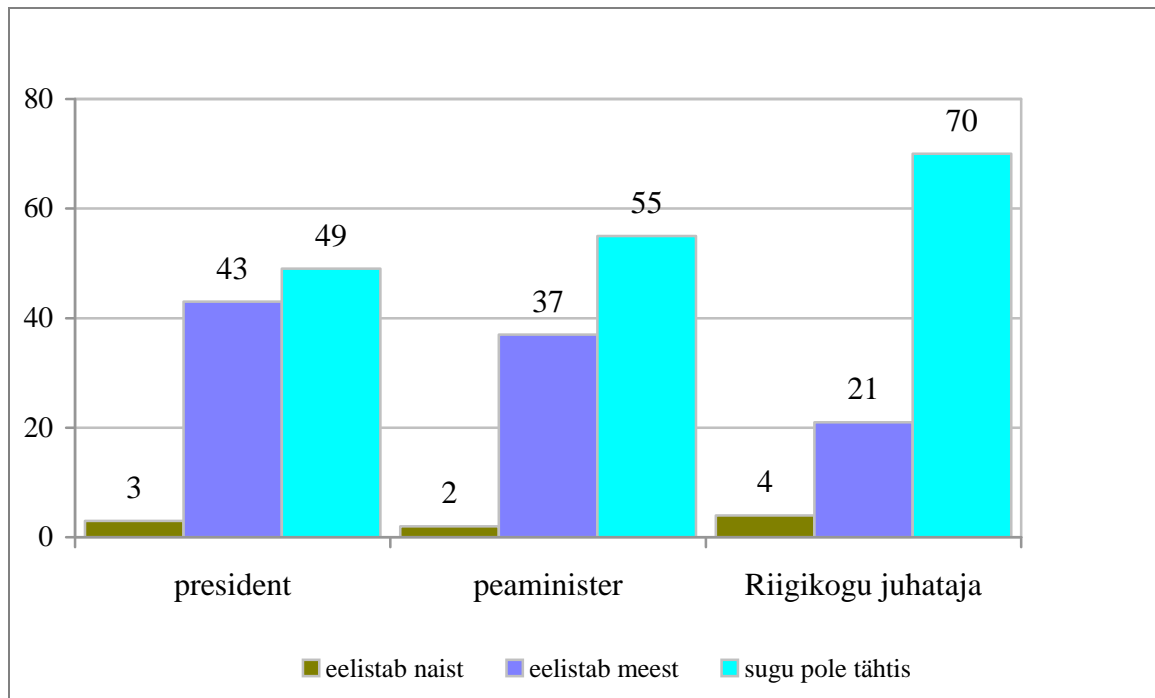
Soolise ebavõrdsuse internaliseerimine

Järgnevad joonised viitavad soostereotüüpide internaliseerimisele inimeste mõtlemises, näidates, et ka enamus naisi (rääkimata meestest) ei pea naiste osakaalu suurenemist poliitikas oluliseks.

Käesoleva monitooringu tulemused näitavad, et praegusest suuremat naiste osakaalu Riigikogu liikmete hulgas pooldab 42%, ministrite hulgas 38% ja kohalikes volikogudes 35% naistest. Järelikult ligemale kaks kolmandikku naistest ei pea naiste alaesindatust poliitikas eriliseks probleemiks. Analüüs näitab, et antud hoiakuid mõjutab eelkõige haridustase ja mõnevõrra ka vanus. Mida kõrgem on inimese haridustase, seda enam leitakse, et naiste osa peaks nimetatud poliitilistes ametites suurenema. Näiteks kui põhiharidusega naistest leiab 30 %, et naiste osakaal poliitikas võiks suurem olla, siis kõrgharidusega naistest arvab nii 47% vastanutest. Vanuse lõikes pooldavad seda seisukohta teistest vanusegruppidest enam keskealised, st. 30–54-aastased naised. Nii selle kui ka enamus järgnevate poliitikat puudutavate hoiakute analüüsil selgus, et väga tugevaks mõjutajaks on vastaja rahvus – mitte-eestlaste vaated on võrreldes eestlastega oluliselt tugevamalt traditsiooniliste soostereotüüpide kütkes. Näiteks põhiharidusega mitte-eestlastest ainult 10% leiavad, et Riigikogus peaks olema rohkem naisi.

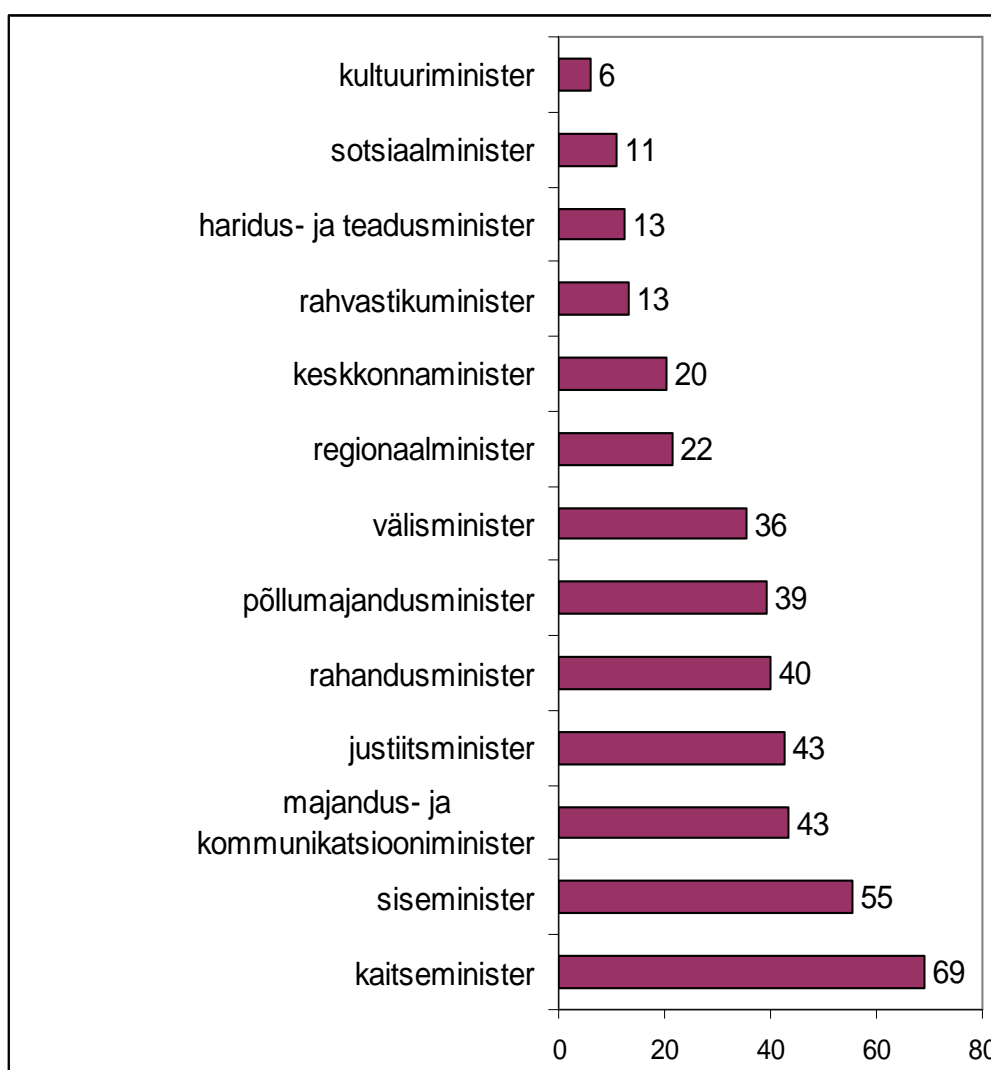

Joonis 2.1. Naiste hinnangud naiste soovitavale osakaalule poliitikute seas (Vastuste jaotus küsimusele: *Kas järgmise tasandi poliitikute hulgas peaks naiste osakaal olema ... ?* N=541).

Joonis 2.2. Vastused küsimusele: *Kas presidendi, peaministri või Riigikogu juhataja ametis võiks töötada naine või mees?* (naised, N=541)

Nagu joonisel 2.2 näha, 43 protsenti naistest eelistab presidendina näha meest, peaministri ameti puhul on vastav protsent 37 ning Riigikogu juhataja puhul 21. Analüüs näitab, et nimetatud hoiakud sõltuvad vanusest, haridusest ja mõnevõrra ka sissetulekutest. Mida vanem on vastajagrupp, seda enam toetatakse presidendina meest. Kui kuni 29-aastaste puhul on see protsent 37, siis üle 55-aastaste puhul juba 53. Mida kõrgema haridusega inimene on, sest vähem kaldub ta arvama, et presidendiks peab tingimata olema mees – kõrgharidusega vastajate puhul arvab nii 42%, põhiharidusega vastajatest 50% naistest. Riigikogu juhataja puhul on väga tugevaks mõjuriks ka vastaja rahvus – kui 17% eestlaste väidab, et Riigikogu juhataja peaks olema mees, siis mitte-eestlaste puhul juba 35% vastajatest.

* 'Kindlasti' või 'pigem mees' vastanute osakaalud koguvallimist.

Joonis 2.3. Kas Teie arvates peaks järgmiste valdkondade minister olema mees?

Joonisel 2.3 on näha, et kõige vähem seostatakse meestega kultuuriministri, sotsiaalministri, haridus- ning teadusministri ning rahvastikuminiistri ametikohti. Kõige enam seostatakse meestega kaitseministri, siseministri, majandus- ja kommunikatsiooniministri ning justiitsministri ametikohti. Antud hoiakuid põhjustavad faktorid on analoogsed eelmise küsimuse omadele.

Toodud joonised kinnitavad, et traditsioonilised soostereotüübid Eesti poliitikas on inimeste mõtlemises väga tugevalt kinnistunud. Järelikult on oluline uurida, millised on need konkreetsed sotsiaalsed mehhanismid, mille kaudu taoliste stereotüüpide taastootmine inimeste mõtlemises toimub? Kõigepealt näitab meie analüüs, et eksisteerib väga tugev seos inimeste reaalse kogemuse osas Eesti poliitika toimijatega seoses ja sooliste hoiakute vahel. Eesti ühiskond on ajalooliselt olnud vägagi traditsionaalne ning soorollid, mis kujunesid kauges minevikus on paljus säilinud tänaseni. Poliitikas on nad säilinud tänu sellele, et inimestel puudub teistsugune kogemus, inimesed näevad tänases poliitikas peamiselt mehi ja neil on kujunenud arusaam, et ju see nii peabki olema.

Joonisel 2.3 toodud andmed kinnitavad öeldut selles mõttes, et nende ministriumide puhul, kus naised on juba ministrid olnud, on ühiskonna hoiakud soorollide mõttes tunduvalt neutraalsemad võrreldes teistega. Kõige neutraalsemad on hoiakud kultuuriministri, sotsiaalministri ja haridusministri suhtes. Tegemist on väga ressursimahukate ja keeruliste ministriumidega, kuid ainult väike osa Eesti inimestest leiab, et seal peaks olema ametis mees. Üks võimalik järeldus siit on, et nendes ametites töötanud naised on saanud oma tööga hästi hakkama ning see on mõjutanud ka inimeste hoiakuid soorollide võrdsustamise suunas. Teisalt, eks ole ju tegemist valdkondadega, mida üldiselt seostatakse pigem naistega kui meestega.

Kui võrrelda Riigikogu juhataja ja vabariigi presidendi ning peaministri ametite kohta käivaid arvamusi (Joonis 2.2), siis näeme, et Riigikogu juhataja puhul on tunduvalt vähem neid inimesi, kes arvavad, et selles ametis peab olema mees. Järelikult on ametisolev Riigikogu juhataja hästi hakkama saanud ning see on mõjutanud ka ühiskonna hoiakuid. Öeldut kinnitab ka eespool viidatud erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste vahel – kuna mitte-eestlaste seas on Ene Ergma tuntus väiksem kui eestlaste seas, siis nende seas pooldab Riigikogu juhatajana meest kaks korda rohkem vastajaid.

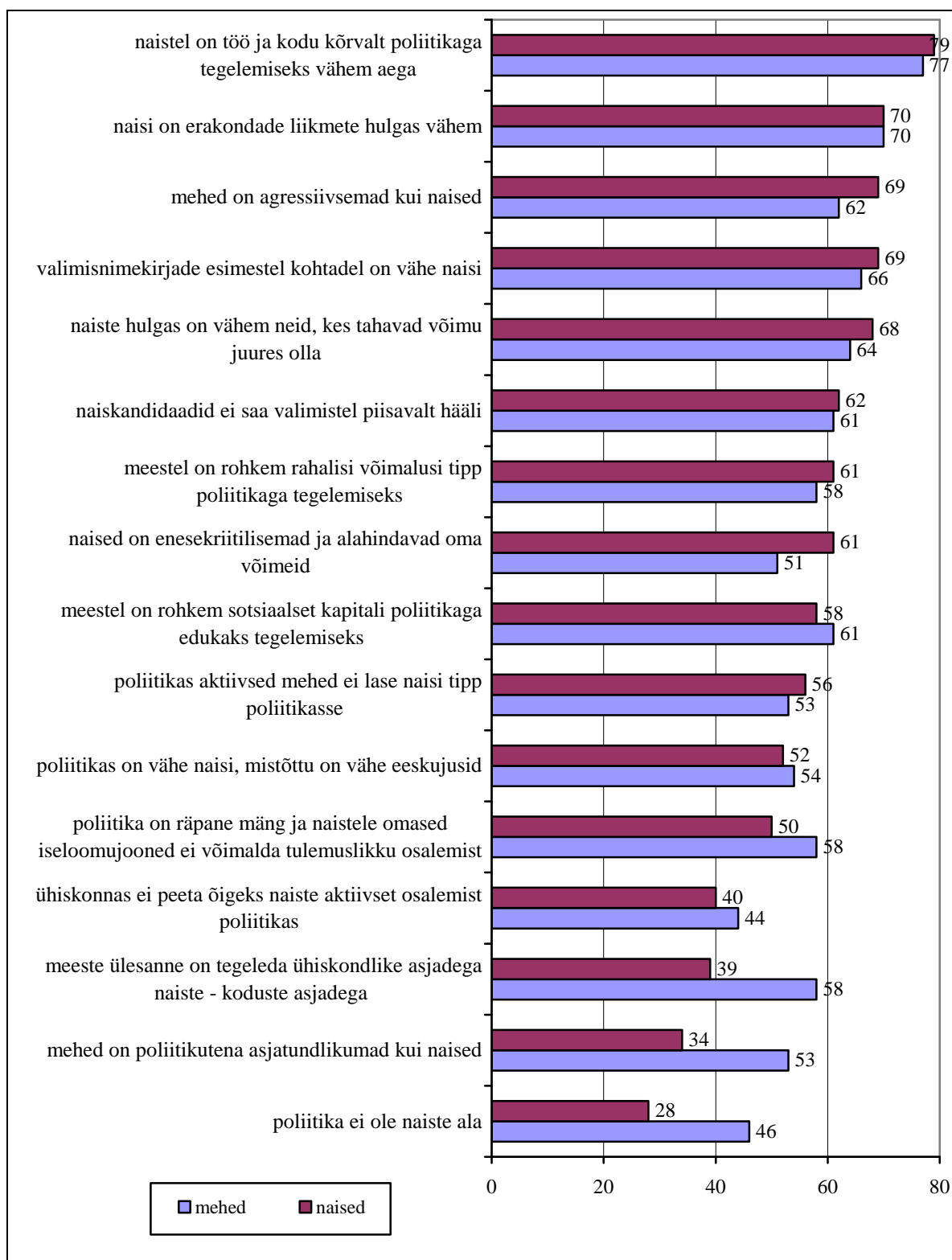
Esitatud hüpoteesi, et inimeste tegelik kogemus naispoliitikute poolt oma ametis hakkamasaamise osas mõjutab nende hoiakuid soorollide suhtes, on võimalik kinnitada veel ühe analüüsiga, mis on seotud kohalike volikogude valimistega. Meie küsimustikus oli

indikaatoriteplokki, milles intervjueeritav märkis kolm kriteeriumi, mis tema jaoks olid olulised kohalikel valimistel kandidaadi valikul. Kaheks kõige olulisemaks kriteeriumiks osutusid kandidaadi varasem tegevus poliitikas ning isiklik kokkupuude kandidaadiga. Seega, kuna inimeste senine kokkupuude poliitikas on seotud peamiselt meestega ja meeste hulgas on rohkem neid, kes on olnud poliitikas suhteliselt pikka aega, siis võibki väita, et senise kogemuse sisu on meeste eelistamise üks põhjuslik mehhanism Eesti inimeste hoiakutes.

Inimeste hoiakud naiste poliitilise ebavõrdsuse võimalike põhjuste osas

Meie küsimustik sisaldas eraldi ploki, mille eesmärk oli välja selgitada inimeste hoiakud naiste poliitilise ebavõrdsuse võimalike põhjuste osas. Plokis pakuti välja 17 erinevat võimalikku põhjust ning paluti vastajatel öelda, kuivõrd nad ühe või teise põhjusega nõustuvad.

Joonis 2.4 toob välja sarnasused ja erinevused meeste ja naiste hoiakutes. Neljateistkümne tunnuse puhul seitsmeteistkümnest olid erinevused peaaegu olematud. Kolm tunnust, mille puhul meeste ja naiste arvamused erinevad märkimisväärselt on järgmised: 'poliitika ei ole naiste ala', 'mehed on poliitikutena asjatundlikumad kui naised' ja 'meeste ülesanne on tegelda peamiselt ühiskondlike asjadega, naiste ülesanne aga tegelda peamiselt koduste asjadega'. Seega võib väita, et ühiskonnas olemasoleva reaalse situatsiooni hindamisel seoses meeste ja naiste erinevusega poliitikas osalemisel on mõlema sugupoole hinnangud suhteliselt sarnased, kuid hoiakuid peegeldavate küsimuste puhul on tegemist märkimisväärse erinevusega, mis väljendub selles, et mehi, kes peavad naiste ebavõrdset poliitilist positsiooni normaalseks on võrreldes naistega tunduvalt enam.

Joonis 2.4. Vastused küsimusele: 'Miks on Teie arvates tipp-poliitikute hulgas naisi vähem kui mehi?' (antud väitega nõustujate osakaal)

Kokkuvõte

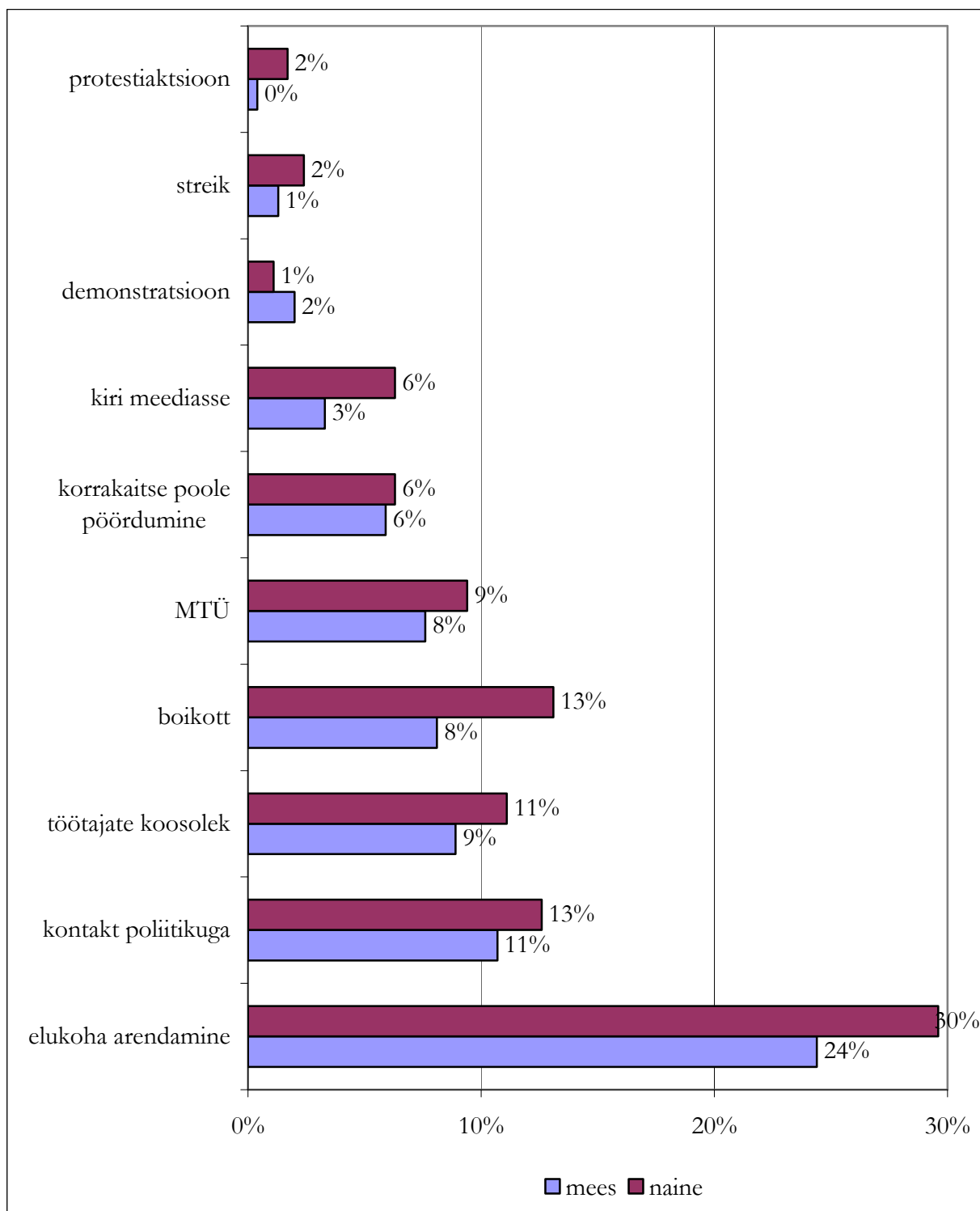
Mida võib toodud analüüsist järeldada? Ühiskond ja poliitika arenevad teatud loomulike etappide kaupa. See kehtib ka ebavõrdsuse dünaamika kohta Eestis. 1990ndad olid Eestis väga kiire ülemineku periood, kus toimusid fundamentaalsed muutused majanduses, poliitikas ja ühiskonnas. See oli aeg, kus ka ebamõistlik ebavõrdsus oli teatud mõttes õigustatud – majanduses oli tähtis võimalikult kiire eemaldumine nõukogude käsumajanduse mudelist, rahvussuhete puhul oli vajalik võimalikult kiire Eesti riigi taastamine. Praeguseks on ebamõistlik ebavõrdsus majanduses ja rahvussuhetes muutunud enam mitte osaks lahendusest, vaid probleemiks, mis nõrgendab ühiskonna sidusust ja jätkusuutlikkust.

Sama järeldus kehtib ka soolise ebavõrdsuse jätkumise kohta Eesti poliitikas. Kiirel üleminekuajal ei olnud sugudevahelise poliitilise ebavõrdsuse temaatika päevakorral. Üleminekuajaga iseloomustas spetsiifiline poliitika tegemise stiil – fundamentaalsete muutuste läbiviimine eeldas kiiret, jõulist ja eeskätt peaesmärgi realiseerimisele suunatud tegutsemist. Praeguseks on olukord muutunud, üleminekuperiood on läbi. Uus aeg eeldab ka uut poliitika tegemise stiili, kus võimalikult paljude elanikkonnagruppide kaasamine ning seda kindlustavad hoolivuse, solidaarsuse ja sallivuse põhimõtted nihkuvad keskselt ühiskonna normaalset arengut kindlustavateks faktoriteks. Just selles kontekstis võibki väita, et naiste suur alaeesindatus Eesti poliitikas muutub üha tõsisemaks probleemiks.

2.2. Poliitiline aktiivsus

Osalemine erinevates tegevustes

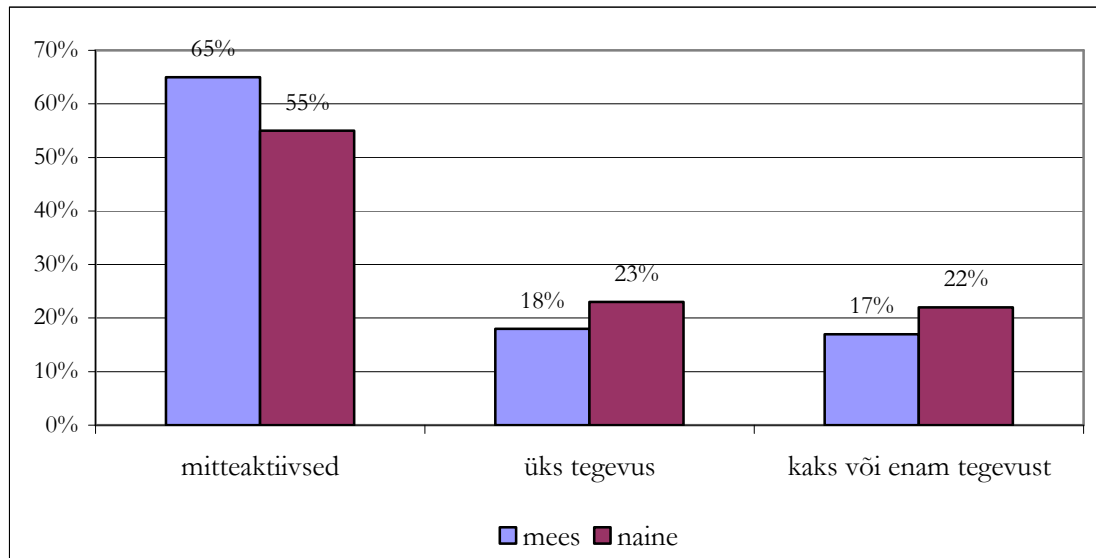
Sotsiaalpoliitilise aktiivsuse taseme selgitamiseks oli küsimustikus poliitikas osalemise plokk, milles loetletud 10 tegevuse kohta paluti intervjueritaval märkida, kas ta on selles tegevuses viimase 12 kuu jooksul osalenud või mitte. Meeste ja naiste osalemise analüüsi peamise tulemusena võib osutada naiste mõnevõrra suuremale aktiivsusele. Naiste suurem aktiivsus tuleb esile peaaegu kõikide osalusvormide puhul. Erandiks on vaid osavõtt avalikust seaduslikust demonstratsioonist, mille puhul osalust märkinute osakaal on meeste hulgas suurem kui naiste hulgas. Kuigi kõik erinevused ei ole statistiliselt olulised, osutavad need siiski naiste suuremale aktiivsusele.

Joonis 2.5. Osavõtt erinevatest tegevustest meeste ja naiste hulgas, 'jah' vastuste osakaal.

Kas naiste suurem aktiivsus tähendab olukorda, kus naiste hulgas on suurem osakaal hõivatuid loetletud tegevustes või, alternatiivsena, pigem seda, et naiste hulgas on aktiivseid sama palju kui meeste hulgas, kuid mõned aktiivsemad on hõivatud suuremas arvus

tegevustes? Osalemise kumulatiivse indeksi jaotus näitab, et mitteaktiivsete osakaal meeste hulgas on 11 protseniipunkti võrra suurem kui naiste hulgas.

Joonis 2.6. Kumulatiivne osavõtt tegevustest meeste ja naiste hulgas

Aktiivseid naisi aktiivsete meestega võrreldes ei tule aga esile märkimisväärseid erinevusi – mõlema hulgas on mingis ühes tegevuses hõivatuid umbes 50%, kahes tegevuses umbes 25% ja kolmes või enamates tegevuses samuti umbes 25% vastanutest. Taoline tulemus viib järeldusele, et naiste hulgas on küll mõnevõrra rohkem aktiivseid osalejaid, kuid see ei tähenda, et nende mõju erinevate otsuste tegemisel oleks suurem.

Millega seletada naiste suuremat aktiivsust?

Poliitilise aktiivsuse põhjuste seletamisel lähtume mudelist, milles aktiivsuse taset mõjutavad tugevasti poliitilised hoiakud. Empiiriline analüüs on teostatud korrelatsioonianalüüsi kasutades. Poliitiliste hoiakute ja sotsiaalpoliitilise aktiivsuse korrelatsioonide analüüs meeste ja naiste hulgas andis mitu tähelepanuväärset tulemust. Esiteks, nii meeste kui naiste hulgas on konkurentsivõime aktiivsuse determinandiks huvi poliitika vastu; seose tugevus on meeste ja naiste hulgas praktiliselt võrdne (0.3). Poliitika ja ühiskonnaelu vastu huvi tundvad inimesed kalduvad olema aktiivsemad.

Teiseks, naiste hulgas on aktiivsus seotud nelja hoiakuga: 'Ühiskonnas ei peeta õigeks naise osalemist poliitikas', 'Poliitika ei ole naiste ala' ja 'Mehed on poliitikutena asjatundlikumad

kui naised'. Kõikide hoiakute puhul on seos samasuunaline – aktiivsemad naised ei nõustunud nende seisukohtadega. Meeste hulgas on aktiivsuse determinantide hulgas osa nendest hoiakutest kuid ka muid hoiakuid: 'Meestel on naistega võrreldes rohkem rahalisi võimalusi tipp-poliitikaga tegelemiseks', 'Meestel on naistega võrreldes rohkem sotsiaalset kapitali, mida on vaja poliitikaga edukalt tegelemiseks', 'Poliitika ei ole naiste ala', 'Mehed on poliitikutena asjatundlikumad kui naised', 'Meeste ülesanne on tegeleda peamiselt ühiskondlike asjadega, naiste ülesanne aga tegeleda peamiselt koduste asjadega' ning 'Poliitika on liialt räpane mäng ja naistele omased iseloomujooned ei võimalda tulemuslikku osalemist poliitikas'. Seoste suund on samasugune kui naiste hulgas – aktiivsemad mehed kalduvad mitte nõustuma esitatud väidetega.

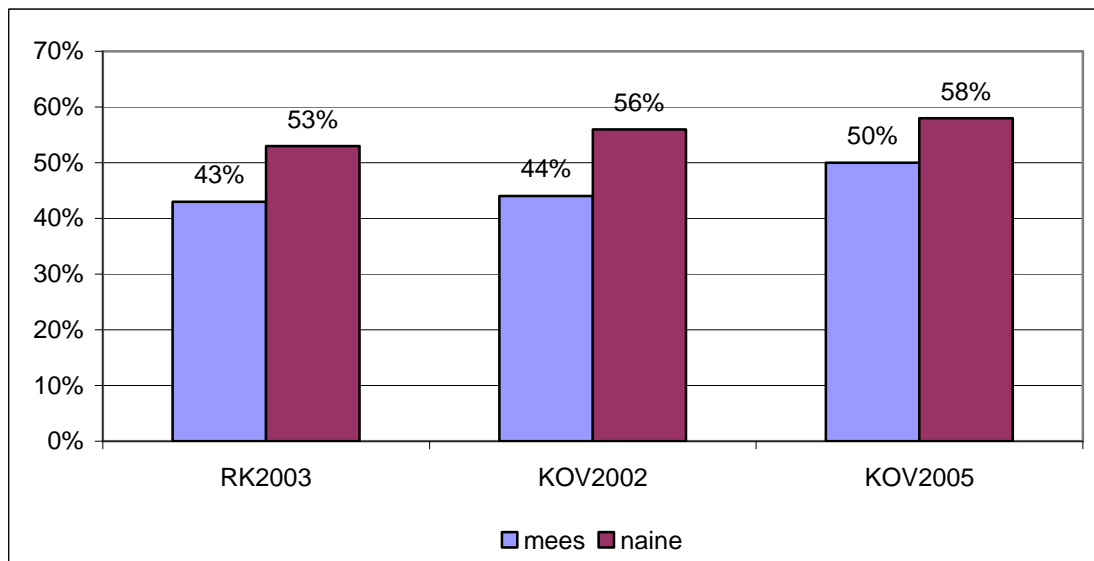
Seega aktiivsemad mehed ja naised ei nõustu traditsioonilist vaatenurka iseloomustavate väidetega, mille kohaselt poliitika on meeste ala, kas siis seetõttu, et neil on rohkem oskusiressursse või siis seetõttu, et naiste asi on kodus toimetada.

Kuidas seletada seda leidu, et aktiivsemad mehed ja naised kalduvad eitama traditsioonilist rollimudelit, milles naine tegeleb koduste asjadega, mees aga ühiskondlike ja poliitilistega. Seletuse pakkumiseks sobib kasutada järel- või hilismodernsele ühiskonnale iseloomulikke väärtuseid. Modernsele ühiskonnakorralduse järgnevale süsteemile on iseloomulik üksikindiviidi vastutuse ja aktiivsuse suurenemine oma eluolu korraldamisel ja heaolu tagamisel. Selle raamesse mahuvad mõlema sugupoole tunnustamine võrdsetena kodus ja ühiskonnas ning üksikindiviidi senisest aktiivsem osavõtt vabatahtlikest organisatsioonidest ja individuaalselt algatatud tegevustest. Seega postmodernsete väärtuste omaksvõtt toob kaasa suurema sotsiaalpoliitilise aktiivsuse ja naiste-meeste senisest võrdsemaks pidamise. Siiski, see on vaid analüüsi tulemustel põhinev oletus, mille kinnitamiseks või tagasilükkamiseks puuduvad käesoleva uuringu raames võimalused.

Osavõtt hääletamisest

Küsitluses paluti intervjueeritaval märkida osalemine kolmedel valimistel – kohalike omavalitsuste valimistel 2002. ja 2005. aastal ning Riigikogu valimistel 2003. aastal. Analüüsi olulisem tulemus näitab naiste suuremat hääletamisaktiivsust. Oktoobris toimunud kohalike omavalitsuste volikogude valimistel osales naistest 58%, meestest aga 50%; eelmistel kohalikel valimistel 2002. aastal osales 56% naistest ja 44% meestest ning Riigikogu valimistel 2003. aastal osales 54% naistest ja 43% meestest. Nagu näha on naiste

hulgas valimistel osalemise osakaal keskmiselt veidi enam kui 10 protsendipunkti võrra suurem.

Joonis 2.7. Hääletamas käinute osakaal 2003. aasta Riigikogu valimistel ja kohalike omavalitsuste volikogude valimistel 2002. ja 2005. aastal

Hääletamas käimise struktuuri analüüs näitab sugupooltevahelist erinevust. Hääletamas mittekäinute osakaal oli meeste hulgas 44%, naiste hulgas 35%. Vähemalt korra hääletanute hulgas oli kahel või kolmel valimisel hääletanute osakaal naiste hulgas 50%, meeste hulgas aga väiksem – 38%.

Hääletamisaktiivsuse seos poliitiliste hoiakutega

Huvi ühiskonnaelu ja poliitika vastu on väga tugevalt seotud hääletamas käimisega – poliitikast enam huvitatud on ka sagedamini hääletussedeli urni lasknud.

Nii meeste kui naiste hulgas on valimistel osalemise kordade arv seotud arvamusega naiste osakaalu kohta kohalikus ja üleriiklikus poliitikas. Seos valimisaktiivsuse ja arvamuse Riigikogu soolise koosseisu kohta on samasugune nii meeste kui naiste hulgas. Suurema arvu kordi valimas käinud inimesed kalduvad arvama, et naiste osakaal Riigikogu liikmete hulgas võiks olla senisest suurem. Mõningane sugupooltevaheline erinevus ilmneb teiste institutsioonide puhul – aktiivsemate meeste arvates võiks ka vabariigi valitsuses ja kohalike omavalitsuste volikogudes olla senisest enam naisi; naiste hulgas taoline seos puudub.

Hinnangul ministriametis või riigi tippjuhina töötavate isikute soolisele kuuluvusele ja valimisaktiivsusele ei olnud süstemaatilist seost meeste ega naiste hulgas.

Poliitiliste hoiakute ja valimisaktiivsuse vahelised seosed erinevad meeste-naiste hulgas. Naiste hulgas on vaid üks seos piisavalt tugev – valimistel aktiivsemate naiste arvates on naiste hulgas vähem neid, kes tahavad võimu juures olla. Meeste hulgas saab tuua esile kolm seost. Aktiivsemate meeste arvates naised alahindavad oma võimeid ja on liialt enesekriitilised, mehed on agressiivsemad kui naised; aktiivsemad mehed ei nõustu arvamusega, et poliitika on liialt räpane mäng, mis ei sobi naistele.

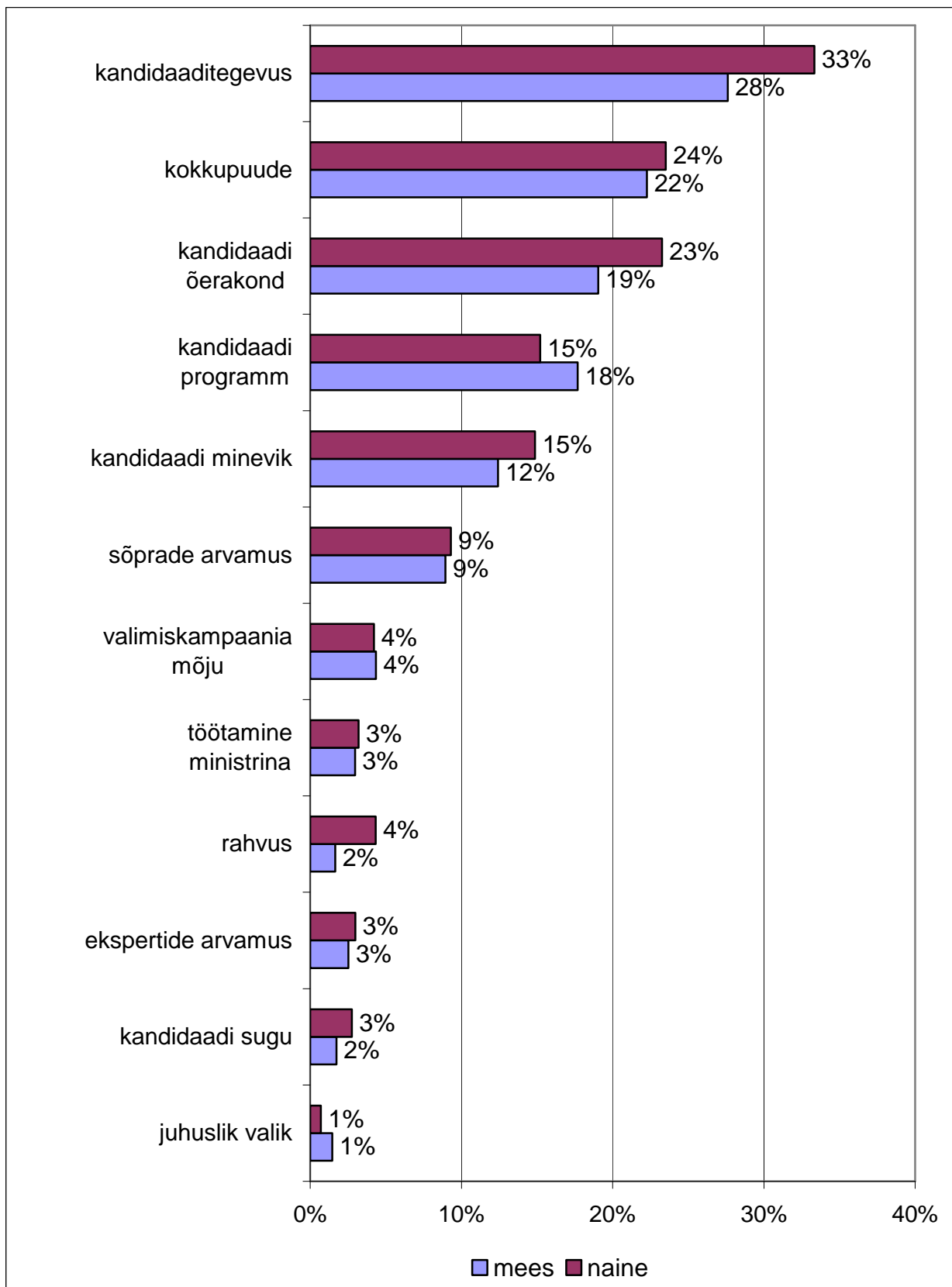
Oktoober 2005 kohalikud valimised. Sarnaselt eeltoodud tulemustele oli viimastel kohalikel valimistel hääletanud meeste ja naiste huvi poliitika ja ühiskonnaelu vastu suurem kui hääletamas mitte käinute huvi. Hääletamas käinud mehed ja naised arvasid, et Riigikogu liikmete hulgas võiks olla praegusest rohkem naisi; mehed arvasid, et ka kohalike omavalitsuste volikogudes võiks olla rohkem naisi. Poliitilistest hoiakutest on täheldatavad paar olulist seost, kuid seda vaid meeste puhul – esiteks on hääletamas käinud meeste arvates naised liiga enesekriitilised ja, teiseks, mehed on agressiivsemad kui naised.

Hääletaja ja kandidaadi sugu

Valimis tervikuna oli rohkem neid, kes andsid oma hääle meeskandidaadile – mehed said 66% hääletanute toetuse, naiskandidaadid seega 34% hääletanute toetuse.

Seos hääletanu ja kandidaadi soo vahel on ilmne. Meeste hulgas andis oma hääle meeskandidaadile 80% intervjueeritutest, naiste hulgas oli vastav protsent 56%. Tulemus sisaldab kahte märkimisväärset leidu. Esiteks, on olemas tendents anda oma hääl endaga samasse soopoolde kuuluvale kandidaadile. Teiseks, meeste kalduvus eelistada meeskandidaati väljendub selgemini kui naiste kalduvus eelistada naiskandidaati.

Meeste eelistamise põhjuste analüüsiks heitkem pilk kandidaatide valikul kasutatud kriteeriumide populaarsusele. Populaarsuse hindamiseks oli küsimustikus indikaatoriteplokk, milles intervjueeritav märkis kolm kriteeriumit, mis tema jaoks olid olulised kohalikel valimistel kandidaadi valikul. Kriteeriume ei olnud palutud esitada tähtsuse järjekorras; kõik intervjueeritavad said konkreetset kriteeriumi nimetada vaid ühe korra.

Joonis 2.8. Valikukriteeriumid hääletamisel

Kõige enam on vastajad nimetanud – kõige populaarsemaks osutus – kandidaadi varasem tegevus poliitikas, 31% on seda märkinud ühe põhjusena, miks otsustati anda hääl just sellele konkreetsele kandidaadile. Isiklikku kokkupuudet kandidaadiga on oluliseks pidanud 23% vastanutest, kandidaadi erakondlikku kuuluvust aga 21%. Enam kui kümnendik pidas oluliseks veel kandidaadi programmi (15%) ja poliitilist minevikku (14%). Kandidaadi sugu on tähtis olnud vaid umbes iga neljakümnenda intervjuueritu jaoks (2,3%). Meeste-naistevahelised erinevused on statistiliselt olulised vaid kahe valikukriteeriumi puhul – rahvus ja varasem tegevus poliitikas. Mõlemal juhul on nende populaarsus veidi suurem naiste hulgas. Teiste kriteeriumite lõikes sugudevahelisi erinevusi ei ole.

Tabel 2.1. Meeste osakaal valimistel kandidaatide ja valituks osutunud saadikute hulgas, %

Riigikogu valimised			
Aasta	% kandidaatide hulgas	% saadikute hulgas	vahe
2003	79	81	+2
1999	73	83	+10
1995	82	89	+7
1992	86	88	+2
Kohalikud valimised			
2005	61	70	+9
2002	62	72	+10
1999	64	72	+8
1996	77	73	-4
1993	71	76	+5

(allikas: Vabariigi Valimiskomisjoni kodulehekül www.vvk.ee)

Kuidas nende tulemuste valgusel selgitada meeste eelistamist naistele, ja seda ka naiste hulgas (kuigi naiste hulgas on erinevus väiksem)? Meeste hulgas on suurem osakaal neid, kes on olnud poliitikas suhteliselt pikka aega – ehk teisisõnu, Eestis on poliitikute hulgas domineerinud mehed. Ilmselt just asjaolu, et inimesed eelistavad kaua poliitikas olnuid ja meeste hulgas on rohkem pika staažiga poliitikuid, osutabki meeste eelistamise põhjuslikule mehhanismile. Tabel 2.1 kinnitab, et ühe erandiga on nii kohalikel kui ka riigikogu valimistel mehed olnud edukad, st valitute hulgas on meeste osakaal suurem kui kandidaatide hulgas.

2.3. Eluväärtused

Alljärgneva lühikese eluväärtuste küsimuse eesmärgiks on selgitada naiste ja meeste igapäevaelu üldist teljestikku, tuua välja nende elukeskmed. Ajalises dünaamikas (monitooringus) võimaldab see teha huvitavaid tähelepanekuid, mis suunas meie meeste-naiste elukese nihkub ja tuua esile põlvkonnalisi muutusi mõlema sugupoole üldises eluorientatsioonis ja soostereotüüpides.

Sealjuures pole sihiks mitte niivõrd kaardistada kutsetöö, perekonna/kooselava leibkonna, vaba aja ja sõprade konkreetset tähtsust inimese elus, kuivõrd töö, perekonna jt kui üldiste mõistete ehk sümboolset tähtsust. Töö, perekond, vaba aeg ja sõbrad on antud juhul pigem teatud ideaalmaastikud, mille rüpes tegutseda. Näiteks inimesel ei pruugi hetkel olla paarisuhet, kuid on lähedaste sugulaste vm võrgustik, keda hindab perekonnana. Või polegi lähedasi pereliikmeid, kuid peab oma elus selle olemasolu väga tähtsaks ja igatseb seda. Sama lugu on tööga.

Küsimus kõlas ankeedis järgmiselt: “Inimesed hindavad elus erinevaid asju. Kuivõrd tähtis on Teie jaoks a) töö, b) õppimine, c) perekond, d) vaba aeg ja e) sõbrad?” Vastuseid mõõdeti 5-pallisel skaalal. Kuna kõigi puhul on tegemist väga oluliste eluvaldkondadega, siis täiesti ootuspäraselt väärtustati neid kõiki kas väga või üsna tähtsana valdava enamiku, üle 60% vastajate – nii naiste kui meeste – silmis. Siiski võib leida olulisi soolisi, vanuselise jm erinevusi antud väärtuste tähtsuse hierarhias.

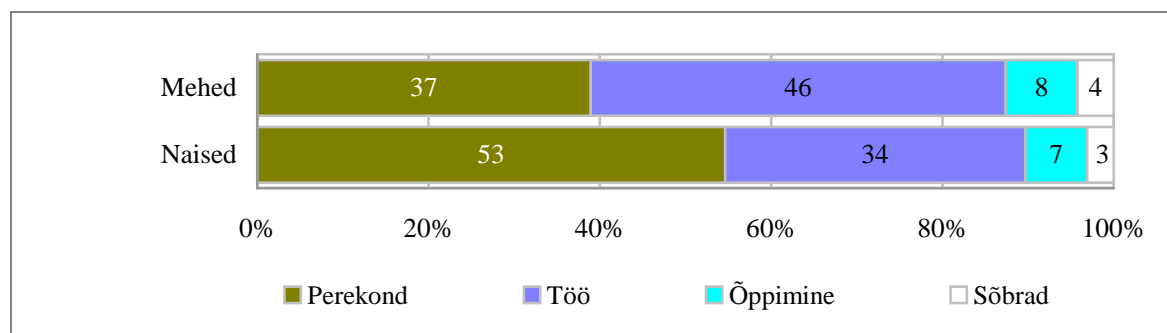
Võttes aluseks kõik vastajad, reastusid ülalmainitud eluvaldkonnad järgmiselt. Kõige tähtsamaks oma elus peeti perekonda (92%, väga tähtis 68%), järgnesid töö (90%, väga tähtis 57%), vaba aeg (83%, väga tähtis 25%), sõbrad (82%, väga tähtis 29%) ja õppimine (63%, väga tähtis 29%).

Peamine sooline lahknevus antud väärtuspildis seisneb selles, et mehed on võrreldes naistega mõnevõrra enam orienteeritud tööle, naised aga perekonnale. See tuleb eriti esile siis, kui võrrelda neid väärtusi “väga tähtsaks” pidanute osakaale. Ka õppimist väärtustavad naised veidike kõrgemalt, seevastu vaba aega ja sõpruskonda hinnatakse olenemata soost ühtviisi (vt tabel 2.2).

Tabel 2.2. Erinevate eluvaldkondade tähtsus naiste ja meeste elus (%)

		Väga tähtis	Üsna tähtis	Üsna vähetähtis	Pole üldse tähtis	Raske öelda
Perekond	Naised	74	21	3	--	2
	Mehed	60	29	7	2	2
Töö	Naised	53	35	5	5	2
	Mehed	62	30	4	3	1
Vaba aeg	Naised	26	57	13	1	3
	Mehed	24	58	12	4	2
Sõbrad	Naised	29	54	13	3	1
	Mehed	30	51	15	3	1
Õppimine	Naised	32	36	14	14	4
	Mehed	24	33	23	16	4

Samad soolised erisused väärtuste hierarhias säilisid siis, kui vastajatel paluti teha teatud mõttes “sundvalik” ning märkima eeltoodust neile praegusel eluhetkel kõige tähtsama ja teisena tähtsa eluvaldkonna. Meestel on jällegi kõige tähtsamal kohal töö, seda rõhutasid neist ligi pooled, mis omakorda ületab oluliselt naiste vastava eelistuse näitaja. Perekond on meestel kõige tähtsamana teisel kohal.

Joonis 2.9. Antud hetkel kõige tähtsam eluvaldkond soo lõikes (%)

Naiste väärtustemudel on aga järjestus vastupidine – kõige tähtsam on perekond ja alles seejärel tuleb töö (vt joonis 2.9). Et perekond ja töö on enamikule Eesti meestest ja naistest selgelt prioriteetsed eluvaldkonnad ka antud küsitlushetkel, näitab seegi asjaolu, et suurem osa küsitletuist, kes pidas kõige tähtsamaks neist kahest ühte (näiteks tööd), valis tähtsuselt

järgmisena teise (perekonna) ja vastupidi. Sõbrad ja vaba aeg on mõlema soo jaoks pigem teisesed väärtused, mis tõusevad esile ja omandavad tähenduse alles pärast neid kahte põhiväärtust.

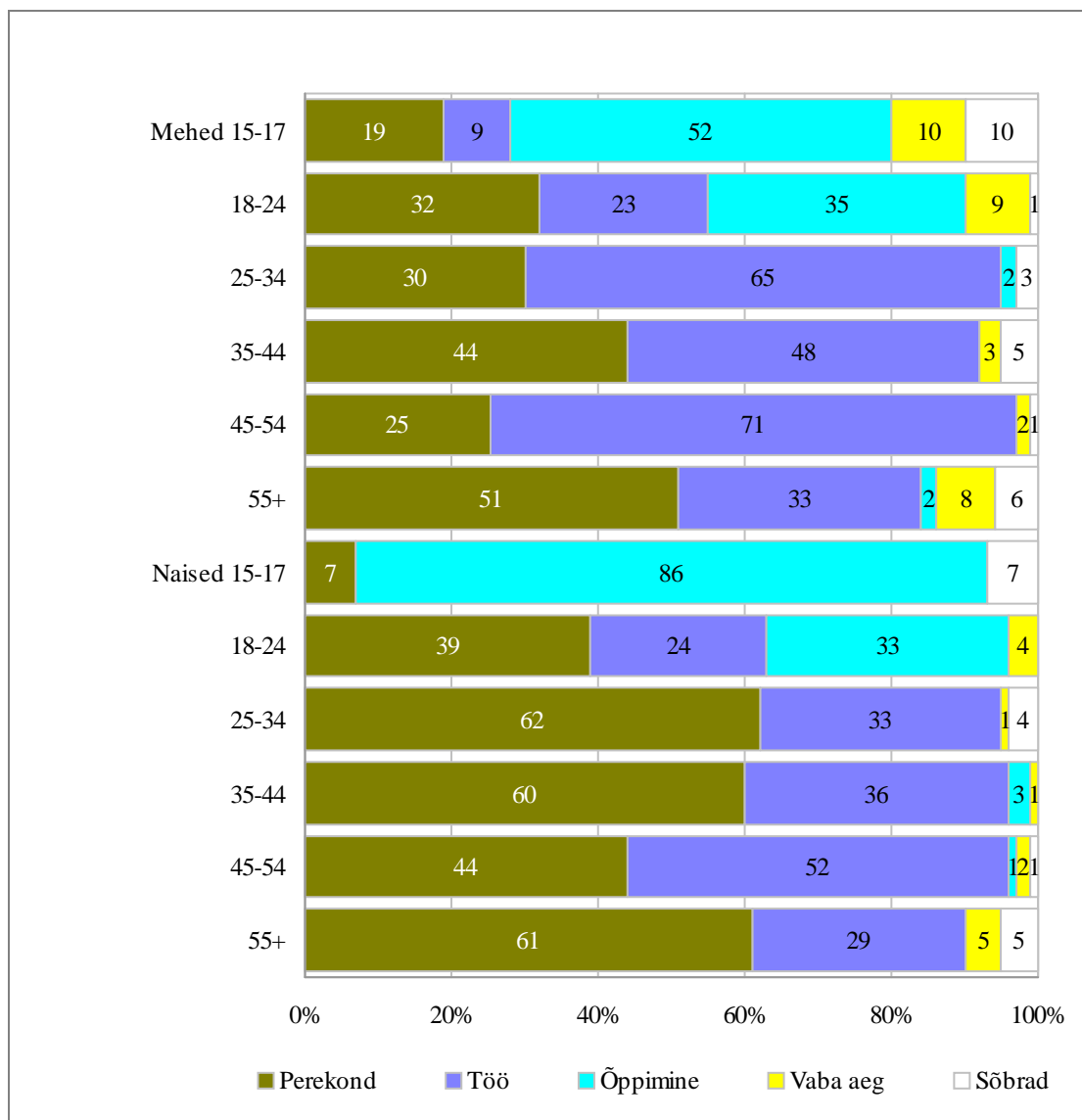
Mõistagi sõltub erinevate eluvaldkondade väärtus inimese elus suuresti tema elukaare etapist (elueast), peretüübist, palgatöoga hõivatuses, majanduslikust staatusest jms. Näiteks õppimise tähtsustatakse, sõltumata sugupoolest, muidugi kõige enam peamisel õpiajal – noorpõlves. Kui 15- 24-aastastest peab seda oma elus väga tähtsaks 58% naisi ja 49% mehi, siis eluaastate lisandudes õppimise olulisus järk-järgult kahaneb. Vanuses 25-34, mida enamasti ilmestab juba oma pere loomine käsikäes kutsetöoga, peab õppimist väga tähtsaks vaid 28% naisi ja 18% mehi. Siinjuures aga on oluline rõhutada, et läbi kogu elukaare, igas elueas, ületavad naised mehi oma õpihimu poolest ehk teisisõnu väärtustavad õppimist üldiselt kõrgemalt (vt tabel 2.3).

Tabel 2.3. Erinevaid eluvaldkondi väga tähtsaks pidavate naiste ja meeste osakaal vanuserühmiti (%).

		15-17	18-24	25-34	35-44	45-54	55-70
Perekond	N	57	75	72	87	71	69
	M	48	51	62	58	67	61
Töö	N	14	41	56	55	63	50
	M	38	46	65	70	76	58
Vaba aeg	N	57	24	31	27	26	22
	M	38	39	28	21	18	18
Sõbrad	N	36	40	35	25	20	28
	M	43	40	34	29	30	21
Õppimine	N	64	57	29	37	23	24
	M	57	46	18	14	15	26

Tööd väärtustavad muidugi mõista teistest kõrgemalt need inimesed, kes töötavad. Kui viimastest peab seda väga tähtsaks 69% mehi ja 63% naisi, siis ülejäänutest väidab sama 45% mehi ja vaid 36% naisi. Samamoodi varieerub ka perekonna tähtsustamine sõltuvalt suuresti perekondlikust seisundist. Näiteks abielus või vabaabielus naistest hindab seda väga kõrgelt 84% ja meestest 76%, teistest (vallalistest, leskedest, lahutatutest) aga vastavalt 63% naisi ja

38% mehi. Samas olenemata vanusest, majanduslikust staatuses, perekondlikust seisundist jms jääb kehtima eespoolmainitud seaduspärasus: mehed hindavad naistega võrreldes kõrgemalt tööd, naised aga perekonda.

Joonis 2.10. Kõige tähtsam eluvaldkond vanuse ja soo lõikes (%)

Perekond ja töö on vaieldamatult Eesti inimeste peamised elu tugisambad, eriti kesksel elukaare etapil, kui on loodud juba oma perekond ja ehitatud üles tööalane karjäär. Samas näib, et perekonda väärtustatakse kõrgelt pigem kui lähisuhete sümbolit, mitte niivõrd kui reaalselt olemasolevat perekonda/leibkonda, milles elatakse. Sellele osutab tegelik perekonnakäitumine – kõrge lahutumuse ja korduvabielude määr. Ühtlasi seletab see ära vastuolu, mida on täheldatud hiljutistes uuringutes: rahvusvaheliselt võrrelduna hinnatakse perekonda Eestis väga kõrgelt, kuid seda ei üritata eriti koos hoida, seda ka mitte laste nimel.

3. Sooline võrdväarsus töösfääris

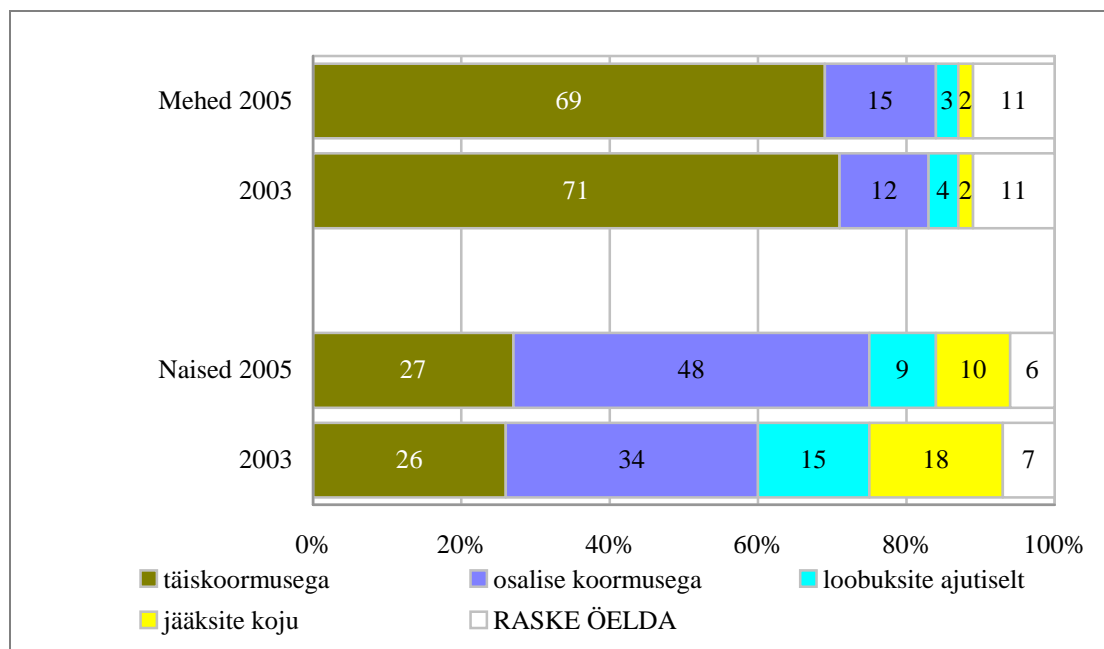
3.1 Töö tähendus

Statistilistele andmetele tuginedes võib üsna kindlalt väita, et Eesti puhul on tegemist palgatöötajate ühiskonnaga. Teisisõnu, töötamine palga eest on suuremale osale elanikkonnast peamiseks elatusvahendite teenimise mooduseks. Samas on mitmed uurijad väitnud, et viimaste aastakümnete jooksul on töö hulk üldse kahanenud, seda ei jätku enam kõigile (Pavelson, Karotom, 2004). See on tekitanud uusi riske, näiteks ebakindlust, turvalisuse vähenemist ja ebastabiilsuse suurenemist. Palju on räägitud ka sellest, et minevikku on jäänud tava, mille kohaselt amet õpiti kogu eluks ja igati kiiduväärseks peeti ühe ja sama tööandja juures võimalikult kaua töötamist. Neile üldistele muutustele lisanduvad Eesti kui post-sotsialistliku riigi plaanimajanduselt turumajandusele üleminekuga seonduvad probleemid, mis on tööturu olukorda veelgi pingestanud (Vöörmann, 2005). Selles seoses ei ole huvituseta küsimus, milline on inimeste suhtumine töösse, kas olukorras, kus partner teeniks normaalseks äraelamiseks piisavalt, kavatsetakse ikkagi tööl käimist jätkata, siirdutaks osalisele koormusele või jäädaks tööst üldse kõrvale.

Selles seoses ei ole huvituseta (veider sõna)küsimus, milline on inimeste suhtumine töösse, kas olukorras, kus partner teeniks normaalseks äraelamiseks piisavalt, kavatsetakse ikkagi tööl käimist jätkata, siirdutaks osalisele koormusele või jäädaks tööst üldse kõrvale.

Peaaegu pooled vastanutest jätkaks sellises olukorras endiselt töötamist täiskoormusega, kolmandik siirduks osalisele koormusele, 6% loobuks ajutiselt töötamisest, teist samapalju jääks koju ja oleks partneri ülalpeetav ning 8% oli raskustes selles küsimuses seisukoha võtmisel. Siinjuures on oluline rõhutada, et need hinnangud sõltusid üsna vähe vastaja kuutöötasust, aga samuti leibkonna sissetuleku suurusest. Niisiis võib nende andmete alusel öelda, et valdav osa inimestest jätkaks ka materiaalsete ressursside olemasolu korral ikkagi töötamist, teisisõnu - töö ei ole ainult leivateenimise moodus, ehkki küllalt suur osa eelistaks töötamist osalise koormusega. Viimasest võiks omakorda järeldada, et praegu kipub töö kõrvalt muudeks tegevusteks vähe aega jääma.

Eelnevat üldist pilti mõjutab väga tugevasti vastaja sooline kuuluvus. Nagu eeldada võis, on mehed orienteeritud tööle märksa selgemalt kui naised. Seejuures just täiskoormusega tööle (69%). Siiski valiks iga kuues/seitsmes mees osakoormuse. Selges vähemuses on mehed, kes loobuksid üldse (2%) või ajutiseltki (3%) tööst. Naiste puhul on pilt oluliselt teistsugune. Kui materiaalne olukord seda võimaldaks, siis töötamist täiskoormusega jätkaks iga neljas naine, mis on umbes kaks ja pool korda vähem, kui meeste korral. Samal ajal ligi pooled (48%) naistest valiks osalise töökoormuse, mis viitab sellele, et naistel on vaja rohkem töövälisest aegast mitmesuguste teiste tegevuste tarvis. Märkimata ei saa jätta, et naiste hulgas on meestega võrreldes mõnevõrra rohkem neid, kes loobuks ajutiselt tööl käimisest (9%) või jääks üldse koju partneri ülalpidamisele (10%) (vt. Joonis 3.1)

Joonis 3.1. Kui partner teeniks normaalseks äraelamiseks piisavalt, kas Te töotaksite...

Praegusest analüüsist on kõrvale jäetud sellised töötamist mõjutavad tegurid nagu leibkonna materiaalne olukord, selle koosseis jne. (märkimisväärne, et alla 18-aastaste lastega emad töötaksid vähem täiskoormusega ja rohkem osajätöö) ning vaadeldud sotsiaal-demograafiliste faktorite tähtsust. Kui sellised tegurid nagu vanus, haridus, elukoht eriti oluliselt suhtumist vaadeldavasse küsimusse ei mõjutanud, siis rahvuslik tegur mängis üsna olulist rolli. Nimelt on mitte-eesti naised (mehed mitte) orienteeritud rohkem töövälisele tegevusele. Kui materiaalne olukord seda võimaldaks, siis täiskohaga töötamist jätkaks 16% mitte-eesti naistest (üldise 27% taustal). Osakoormusega töötamist jätkaksid peaaegu pooled mitte-eesti naistest, mis on võrreldav kõigi naissoost vastanute keskmisega, küll aga on

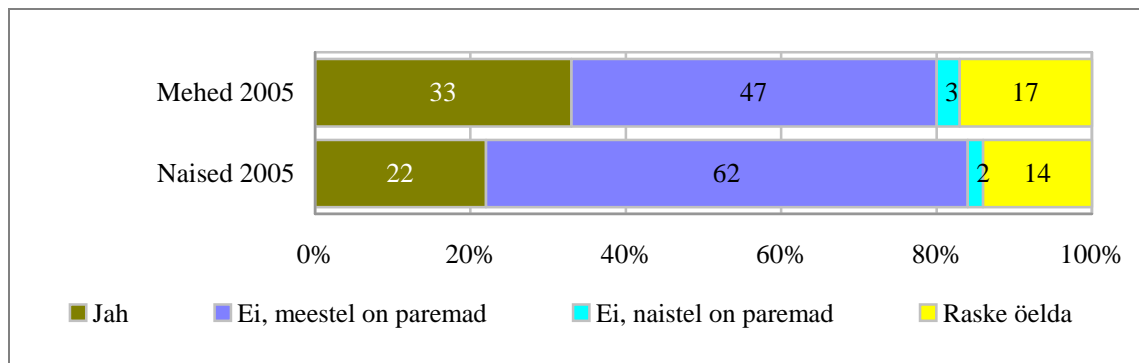
märkimisväärne, et iga kuues mitte-eesti naine loobuks ajutiselt tööst ja teist samapalju loobuks üldse. Arvestades just mitte-eesti naiste rasket olukorda praegusel Eesti tööturul, on selline hoiak ka mõisteta.

Kõrvutades 2005. aasta seisuga vaadeldavas küsimuses paari aasta taguse olukorraga, võib nentida järgmist. Meeste osas ei ole mingeid olulisi nihkeid toimunud, umbes samapalju kui praegu soovis ka siis töötada täiskohaga, osalise koormusega või loobuda üldse töötamisest.

3.2. Võrdväarsus

Eestis on nii palju räägitud sellest, et keskmiselt teenivad mehed kolmandiku võrra rohkem kui naised ja et naised on juhtivatel positsioonidel vähem kui mehed, et neid fakte võib pidada käibetõdedeks. Samas on Eestis (erinevalt paljudest Euroopa arenenud riikidest) naiste töötuse määr meeste omas madalam, seda eriti pikaajaliste töötute puhul. Ka on naistel väiksem töö kaotamise risk, nende keskmine ühe tööandja juures töötatud aeg on meeste omast pikem, naiste seas on meestest oluliselt enam pikka aega (üle 10 aasta) ühel töökohal püsinuid. Naiste seas on enam kui meeste seas kõige kindlamatel - töölepinguga fikseeritud - tingimustel töötajaid, meeste seas on naistest enam suusõnalise kokkuleppe alusel hõivatuid jne. Nii ongi tööturukäitumise andmete analüüsi tulemusena jõutud seisukohale, et nii naiste kui ka meeste positsioon Eesti tööturul on mitmeti tõlgendatav (Täht & Unt 2002).

Kuidas aga kokkuvõttes hindavad oma võimalusi asjaosalised? Kui „võrdväärsetena“ tunnetavad end mehed ja naised Eesti tööturul? Vähe sellest, et meeste-naiste käekäigu erinevused on mitmeti tõlgendatavad, erineda võivad ka hindamise alused (milliseid võimalusi pidada võrdseteks). Saime ju üle 1990ndate üleminekušokist, mis ka teistes maades- saatusekaaslastes oli tekitanud päris võimsa traditsionaalse pereorientatsiooni „comebacki“, seda vaid korraks. Kas oleme nüüd tööalase võrdväarsuse lainel? Käesoleva uuringu raames lähtusime sellest, et Eesti kuulub nende riikide hulka, kus soolist ebavõrdsust sotsiaalse probleemina ei teadvustata (vt osa 'Kontseptuaalsed lähtekohad'). Monitooringu andmetest aga selgub, et vaid iga viies naine (22%) ja iga kolmas mees (33%) on arvamusel, et meestel ja naistel on Eesti tööturul võrdsed võimalused (vt joonis 3.2). Hoopis enam on neid, kes arvavad, et meestel on paremad võimalused: meestest on sellisel arvamusel peaaegu pooled, naistest peaaegu 2/3.

Joonis 3.2. Kas naistel ja meestel on tööturul võrdsed võimalused

Milles see ebavõrdsus väljendub, mille tõttu tekib?

Maailmas on palju vaieldud selle üle, kuidas kujunevad inimeste arvamused soorollide kohta, ettekujutused soolise võrdväärsuse jms kohta. Tavaliselt eristatakse makro- ja mikrotasandi tegureid. Esimeste puhul lähtutakse sellest, et maade lõikes ilmnevad selged erinevused soorollidega seonduvate hoiakute osas. Põhjusena tuuakse välja nii heaoluriikide erinevatele tüüpidele omast poliitikat, mis erineval viisil toetab meeste ja naiste teatud käitumisviise (Esping-Andersen 1990, 1999), kui ka laiemalt – „soolist korraldust“ (*gender arrangements* – Pfau-Effinger 2003) ehk kultuuri, institutsioonide, sotsiaalsete struktuuride ja tegutsejate kooskõla sotsiaalse sooga seonduva korraldamisel. Oluliseks soolise korralduse aluseks peetakse sugupoolte tööjaotuse korraldust. Soolise võrdõiguslikkuse uurijad on välja pakkunud sugupoolte tööjaotuse tüpoloogia - 4 sugupoolte tööjaotuse mudelit, mis on järjestatud traditsioonilisuse teljel (Crompton 1999). Kõige traditsioonilisema tööjaotuse mudelina tuuakse välja mudel 'mees-peretoitja/naine-hoolitseja', neidi vähem traditsiooniline, kuid ikkagi pigem traditsioonilist tööjaotust iseloomustav on mudel 'mõlemad rahateenijad/naine osaaajaga hoolitseja'. Vähem traditsioonilise soolise tööjaotuse alla liigitatakse mudelid 'mõlemad rahateenijad/riik või turg hoolitsejana' ning 'mõlemad rahateenijad/mõlemad hoolitsejad'. Viimast mudelit peab R.Crompton kõige enam võrdõiguslikkuse ideaalile vastavaks.

See, mis on iseenesest mõistetav ja „võrdõiguslikkust soodustav“ ühe soolise korralduse puhul, ei pruugi olla seda teistsuguse korralduse puhul, sh ka erinevate „võrdväärsust“ käsitlevate arusaamade tõttu. Post-sotsialistlike riike vaadeldakse tavaliselt eraldi klastrina. Sellise lähenemise õigustatust on kinnitanud empiirilised uuringud. Nende riikide eripära on nähtud näiteks selles, et erinevalt tööelu hoiakutest, on naiste pereelu hoiakud üsna traditsioonilised.

Mikrotasandi puhul uuritakse (nüüd juba konkreetse heaoluriigi piires), mis avaldab mõju

inimese seisukohtade kujunemisele. Mõjureid on välja pakutud üsna palju, nii põlvkonna kui ka vanuse (õigemini elutee etapi) näol, samuti indiviidi haridustaset (nii inimkapitali, aga veelgi „teadlikkuse efekti“ tõttu), religiooni, klassi ja sissetulekut jne (Lück, Hofäcker 2003). Igal juhul on nende mõjurite „jõud“ sõltunud ka konkreetse keskkonna (heaoluriigi) eripärast, ning on leitud, et eriti naiste puhul on tööle orienteerituse mitu dimensiooni, st seda ei ole mõtet hinnata vaid „traditsioonilisuse“ skaala alusel, ka on tööle orienteerituse seos keskkonnaga (heaoluriigiga) keerulisem kui pereorientatsiooni puhul.

Käesoleva monitooringu raames esitatud meeste-naiste tööalaste võimaluste võrdsuse hinnang praktiliselt ei sõltunud mikrotasandi mõjuritest (vanusest, haridusest jms – vt lisa 1). Oluliseks osutus vaid rahvusliku kuuluvuse kaudu avaldunud erinevus, seda eelkõige meeste puhul: 37% eesti meestest ning 24% mitte-eesti meestest peavad meeste ja naiste tööturu võimalusi võrdseks. Naiste puhul aga väärivad mainimist vaid (tagasihoidlik) võrdsete võimaluste hinnangu seos leibkonna majandusliku toimetulekuga: kolmandik hästi toimetulevasse leibkonda kuuluvatest naistest peavad võimalusi võrdseteks, raskustega või enam-vähem toimetulevatesse leibkondadesse kuulujatest-naistest aga keskmiselt iga viies).

Kahjuks ei võimalda monitooringu andmed (puudub informatsioon osajaga töötamise kohta) uurida, kas meeste-naiste tööalaste võimaluste võrdsuse hinnang erineb ka perekondades, mis vastavad mudelitele 'mõlemad rahateenijad/naine osajaga hoolitseja' ühelt poolt ja teiselt poolt mudeli 'mõlemad rahateenijad/riik või turg hoolitsejana' Eestis domineerivale variandile 'mõlemad täiskoormusega rahateenijad/naine (mingil määral riigi või turu toetusel) hoolitsejana'. Küll aga võimaldavad monitooringu andmed uurida, kui võrd oluline on Eestis domineeriv sugupoolte tööjaotuse mudel võrdsete võimaluste hinnangu kujunemise nn makrotegurina: kuidas sellesse mudelisse suhtutakse, kas mudeli hinnang seostub meeste-naiste käekäigu erinevuste konkreetsemate ilmingute hinnangute, ka võrdsete võimaluste üldhinnanguga.

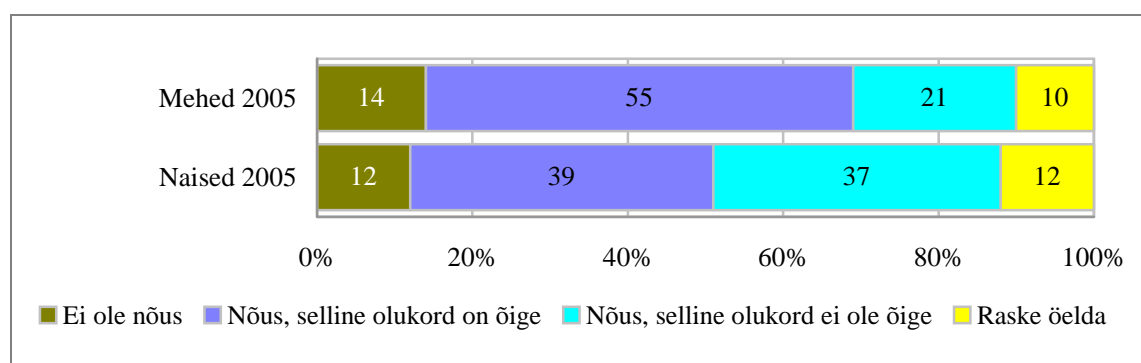
Meeste-naiste tööturukäitumise konkreetsematest ilmingutest keskendusime monitooringu raames töötasu ja juhtpositsiooniga seonduvale. Kõige üldisemalt võib öelda, et hindamiseks pakutud väited - meeste ja naiste tööturu ebavõrdsuse seletused - rõhutavad kas meeste tugevaid ja/või naiste nõrku külgi (vt joonis 3.3).

Üldisemalt lähtutakse sellest, millisel kohal on meeste ja naiste elus palgatöö. Kuigi on üha enam räägitud sellest, et ka meeste elus ei ole palgatöö enam nii selge-ainus prioriteet, siiski - nagu kinnitavad ka monitooringu andmed – vähemalt võrreldes naistega peab ühiskondlik arvamus mehi selgemalt karjäärile orienteerituks (vt joonis 3.4). Et see nii on, selles osas olid

mehed ja naised ühel meelel. Küll aga hinnati seda erinevalt: olukorda pidasid õigeks meestest enam kui pooled ja naistest alla 40%.

MEESTE puhul KEHTIVAD REEGLID	NAISTE puhul KEHTIVAD REEGLID	MEESTE puhul KEHTIVAD REEGLID	NAISTE puhul KEHTIVAD REEGLID
Tööle orienteeritus		Töö hindamine	
mehed seavad sagedamini karjääri esikohale	naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl	mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad	naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd
	naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda		
Juhtiva positsiooni saavutamine		Töötasu ja tööandja	
üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised	naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust	tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks	tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest
	naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust	mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised	

Joonis 3.3. Eesti tööturu reeglid võrdõiguslikkuse vaatevinklist: hinnangute analüüsi skeem

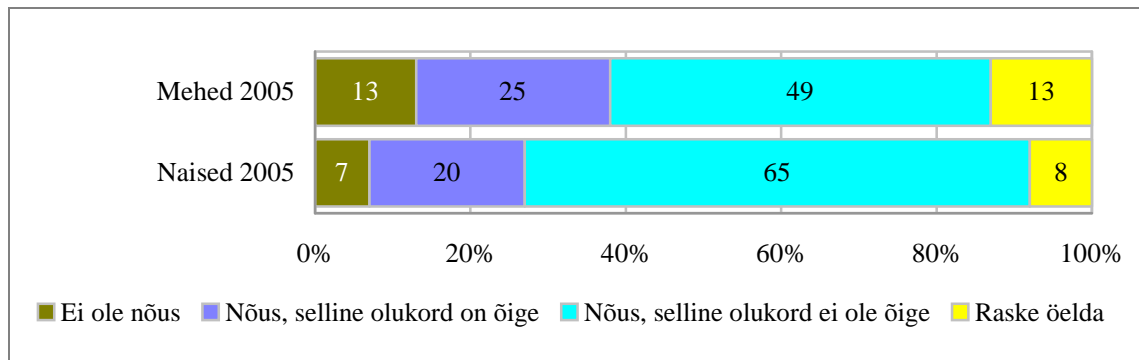

Joonis 3.4. Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale

Töö tähendusega naiste elus on lugu keerulisem. Ühelt poolt näitavad monitooringu andmed, et ühiskonnas domineerib nägemus naisest kui kahekordse töökoorma kandjast: seda meelt olid meestest $\frac{3}{4}$ (74%) ja naistest valdav enamik (85%) (vt joonis 3.5). Kui lähtuda soolise võrdõiguslikkuse uurijate poolt välja pakutud sugupoolte tööjaotuse tüpoloogiast, siis just

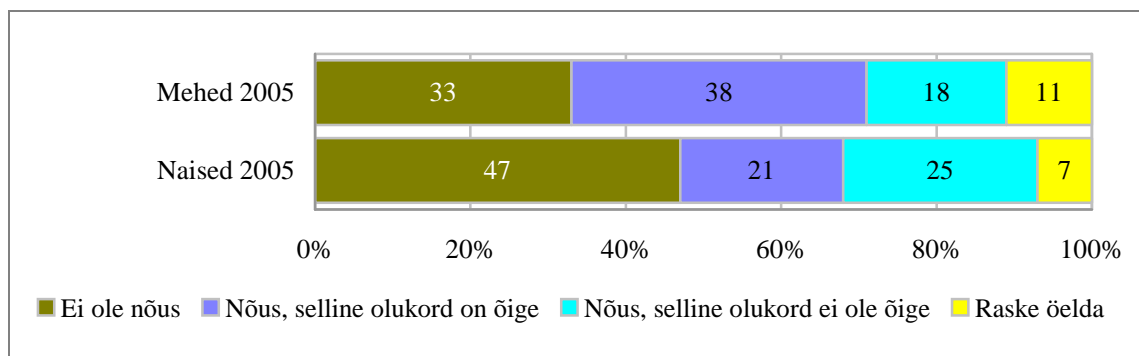
naiste topeltkoormust võiks pidada Eestis domineeriva mittetraditsioonilise mudeli 'mõlemad täiskoormusega rahateenijad/naine (mingil määral riigi või turu toetusel) hoolitsejana' oluliseks miinuseks (rahateenimiskohustus on jagatud, samas hoolitsemiskohustus lasub ainult naistele).

Ühiskondlik arvamus aga ei ole kaugeltki üksmeelne olukorra tähenduse hinnangutes. Pooled meestest ja 2/3 naistest ei pea seda õigeks.

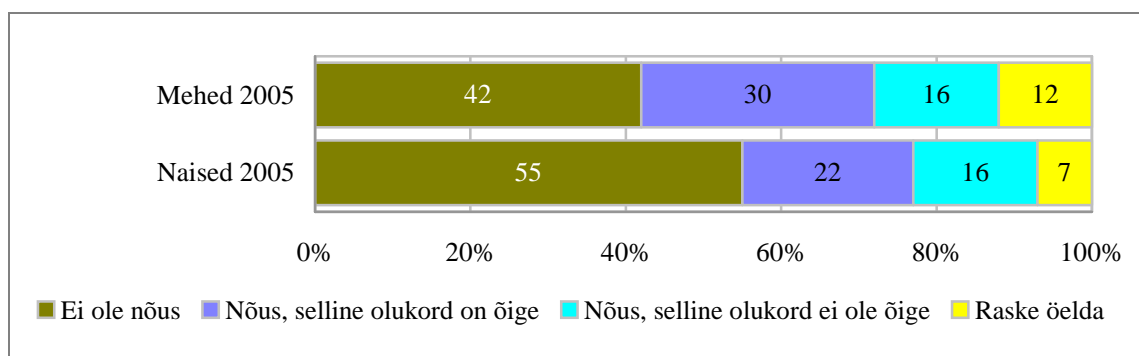
Joonis 3.5. Naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl

Eestis domineeriva sugupoolte tööjaotuse mudeli kriitilised hinnangud võivad lähtuda diametraalselt vastupidistest seisukohtadest: et võrdsust on liiga palju (naiste koht on kodus) või et võrdsust on liiga vähe (ka hoolitsemise kohustus peaks olema peresiseselt jagatud). Kahjuks on raske öelda, kummast variandist lähtuvad vastajad. Küll aga küsisime naiste kahekordse koormuse tagajärgede kohta. Nii võib pidada naiste kahekordse koormuse tagajärjeks seda, et naiste „nõrkuseks“ on suutmatust pühenduda tööle (sellise topeltkoorma tõttu). Käesoleva monitooringu andmed kinnitavad, et naistest peaaegu pooled (46%) ja meestest üle poolte (56%) pooldavad arvamust, et „naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda“ (vt joonis 3.6). Olukorda ei pea õigeks iga neljas naine ning iga viies mees. Kahjuks ei ole teada, mida nimelt ei peeta õig(las)eks: kas seda, et pereelu koorem on eelkõige naiste kanda (liiga vähe võrdsust) või seda, et naised ei suuda ikkagi tööle pühenduda (millised nende hoolitseja kohustused ka ei oleks), või koguni küsimuse püstitust kui sellist (miks peaksid naised tööle pühenduma). Aga see on juba järgmiste uuringute küsimus.

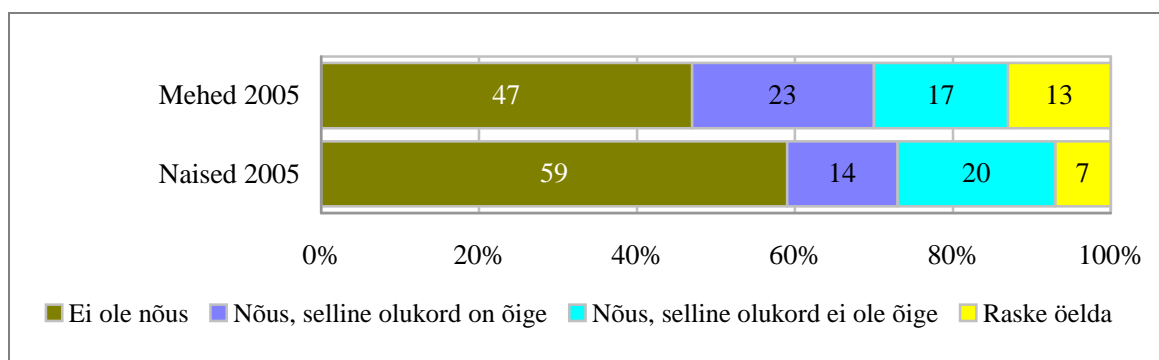

Joonis 3.6. Naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda

Küll aga näitavad monitooringu andmed, et ühiskondlik arvamus (eriti meeste puhul) kipub pidama naiste pere eest hoolitsemist nende nõrkuseks. Statistilise faktor-analüüsi tulemused (andmed ei ole käesolevas aruandes esitatud) näitasid, et naiste väidetavat mittevalmisolekut asuda juhi positsioonile seostatakse just naiste väidetava tagasihoidlikuma tööle pühendumiega. Nii nõustuvad peaaegu pooled mehed (naistest peaaegu 40 protsenti) sellega, et „naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust“ (vt joonis 3.7) ning üle 40 protsenti meestest (naistest iga kolmas), et „naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust“ (vt joonis 3.8).

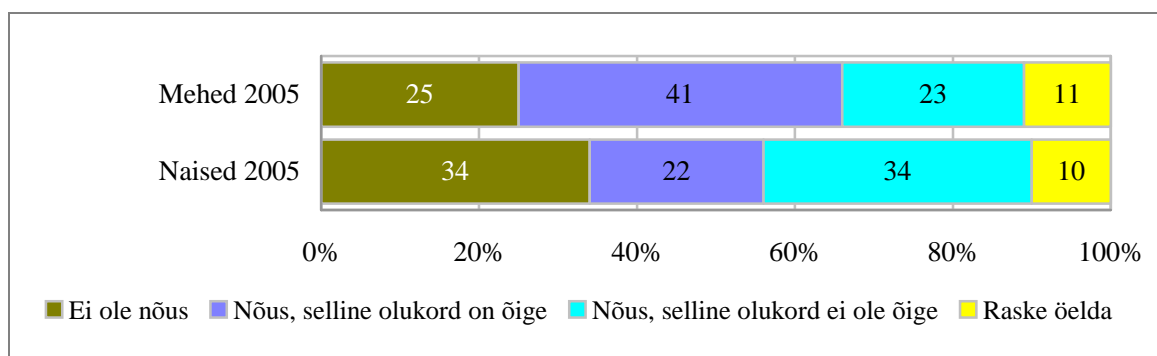
Joonis 3.7. Naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust

Joonis 3.8. Naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust

Just need inimesed, kes nõustusid väitega, et naised on vähem tööle pühendunud, kipuvad toetama ka „naiste alalhoidlikkusest“ (pelgavad vastutust, pelgavad töökoormust) lähtuvat seletust nende vähesele esindatusele juhtkonnas. Nii on väite 'Naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda' pooldajatest-meestest 71% nõustunud ka väitega et 'Naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust', 64% aga nõustunud väitega et 'Naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust'. Naistest 'pühendumise' väitega nõustujate puhul olid vastavad arvud 63% ja 54%. Küll aga 'pühendumise' väite opponentidest-meestest nõustusid 'naiste poolt töökoormuse pelgamise' väitega ainult 32%, 'naiste poolt vastutuse pelgamise' väitega aga 31%. Naistest 'pühendumise' väitega mittenõustujate puhul olid vastavad arvud 26% ja 27%.

Meeste puhul aga vastupidi, toetatakse arvamust, et „Üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised“: meeste seas oli nõustujaid peagu 2/3, ka naiste seas enam kui pool (vt joonis 3.9). Ka kiputakse seostama sellist seisukohta meeste karjäärile orienteeritusega, seega sisuliselt tõlgendades seda meeste „tugevusena“.

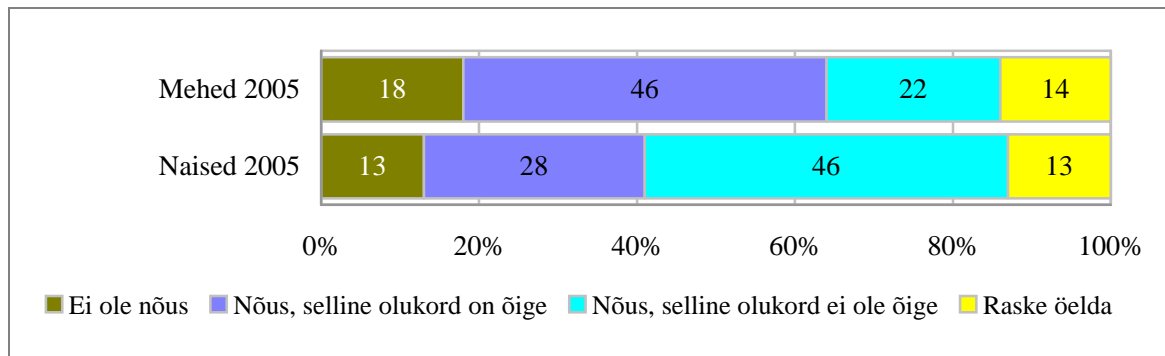

Joonis 3.9. Üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised

Kui juhtivate positsioonide „kättesaadavust“ seostatakse meeste ja naiste erineva tööle pühendumise ja karjäärile orienteeritusega, siis töötasu puhul ei peeta oluliseks mitte niivõrd naiste ja meeste (oletatavat) erinevust tööle pühendumises, kuivõrd tööandjate kriteeriume palga määramisel ning üldisemaid mehhanisme, mida käesolevas monitooringus esindasid „töö väärtustamine“ ja „positsiooniga kaasnev palk“. Oluliseks peetakse ka indiviidi enda „kauplemissavust“.

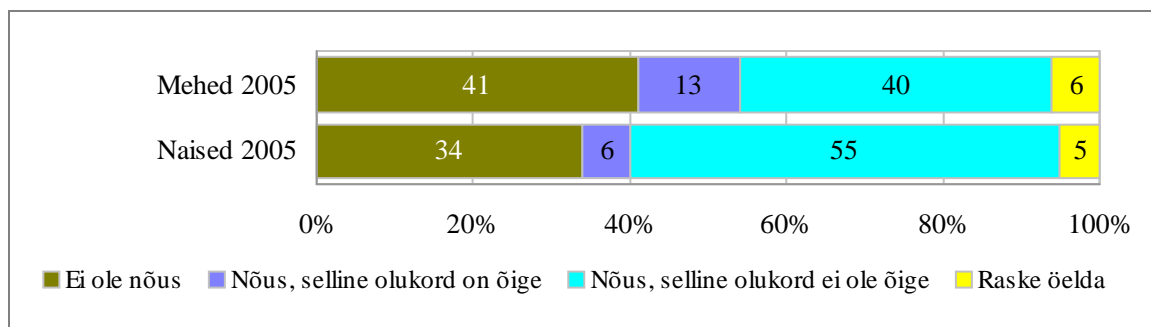
Nii selgub monitooringu andmetest, et küsitletute arvamus on üsna üksmeelne selles osas, mis puudutab meeste töötamist kõrgema palgaga ametikohtadel. Selle arvamusel nõustus 2/3

(68%) meestest ning $\frac{3}{4}$ (74%) naistest (vt joonis 3.10). Samas meeste ja naiste hinnang olukorrale erineb üsna oluliselt. Kui peaaegu pooled mehed (46%) peavad sellist olukorda Eestis õigeks, siis suuruselt võrdne osa naistest on vastupidisel arvamusel: „Jah, nii see on, kuid see ei ole õige“.

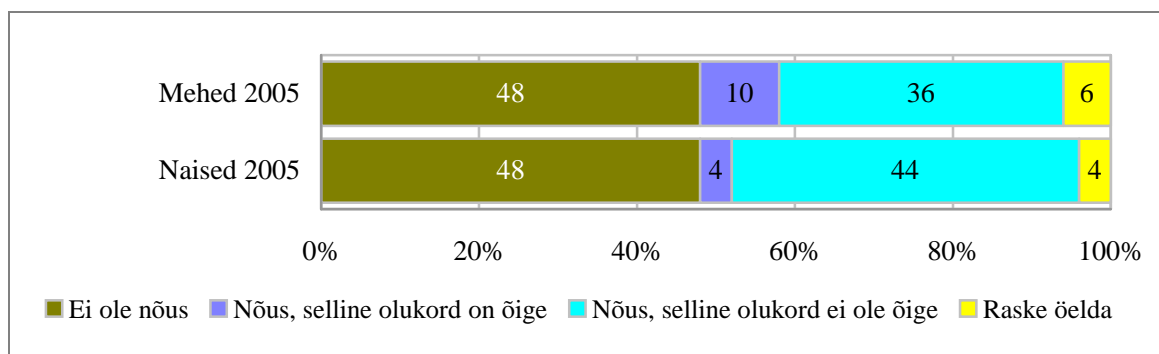
Joonis 3.10. Mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad

Naiste ja meeste töö erineva väärtustamise osas ei ole võimalik välja tuua domineerivat seisukohta, seda eriti meeste puhul (vt joonis 3.11). Küll aga on selge, et olukorra õigustamine igal juhul ei domineeri: nii meeste kui naiste puhul kas eitatakse naiste töö vähemat väärtustamist või peetakse seda mitteõigustatuks. Meestel on selliste seisukohtade pooldajad jagunenud kaheks praktiliselt võrdseks rühmaks (41 protsenti meestest ei nõustu Eesti tööturu sellise iseloomustusega, 40 protsenti aga arvavad, et just nii see Eestis ongi, kuid ei pea seda õigeks); naistest ei pea sellist olukorda Eesti tööturul õigeks üle poolte, samas kui kolmandik naistest eitab sookaaslaste vähemat väärtustamist Eesti tööturul.

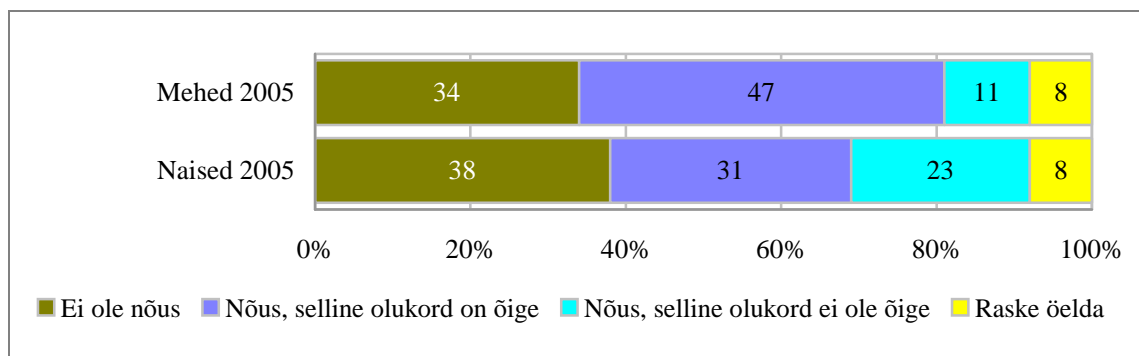
Joonis 3.11. Naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd

Hinnangud tööandja „sootundlikkusele“ töötasu määramisel (kas-kuidas võtab arvesse töötaja peretoitja kohustused) sõltuvad sellest, kas tegemist on nais- või meessoost peretoitjaga. Kui küsisime, et kas 'tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest', siis väga vähesed pidasid seda olukorda õiglaseks (vt joonis 3.12). Pigem arvati, et kas see ei ole nii (peaaegu pooled nii meestest kui naistest) või et kui on, siis ei ole see õige (üle kolmandiku meestest ja peaaegu pooled naistest). Ilmselt peetakse nähtust negatiivseks.

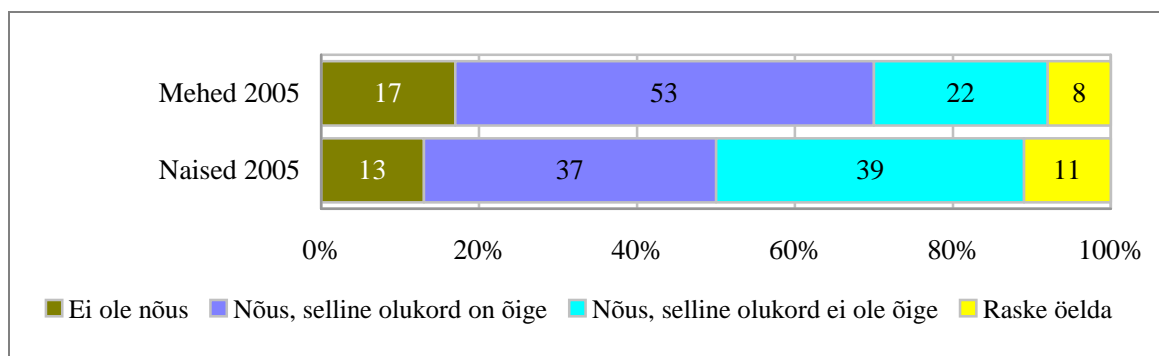
Joonis 3.12. Tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest

Kui aga küsisime, et kas tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks, siis oli vähe mehi, kes nägid selles probleemi (ehk „esineb küll, kuid ei ole õige“) – ainult üheksas; naiste seas oli selliseid peaaegu neljandik (vt joonis 3.13). Küll aga peaaegu pooled mehed ja peaaegu kolmandik naistest arvasid, et selles osas on Eesti tööturul kõik korras („selline olukord on õige“).

Joonis 3.13. Tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks

Üks väheseid arvamusi, mille osas olid vastajad enam-vähem ühel meelel, oli see, et Eesti mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised (vt joonis 3.14). Küll aga erines hinnang sellisele olukorrale. Pooled Eesti mehed arvasid, et see on õige, vaid iga viies ei pidanud seda õigeks. Küll aga naiste arvamused jagunesid praktiliselt pooleks, peaaegu 40% oli nii neid, kes pidasid kui ka neid, kes ei pidanud sellist olukorda õigeks.

Joonis 3.14. Mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised

Kõigi üksikvaidete kohta avaldatud arvamuste kõrvutamine näitab, et nii mehed kui naised peavad töötururegleid meeste soodsamateks nii juhtiva positsiooni saavutamise kui ka töötulemuste hindamise osas (vt tabel 3.1).

Eriti üksmeelselt nõustutakse sellega, et Eestis välja kujunenud sugupoolte tööjaotusega kaasnevad meeste ja naiste erinevad pereelu ja töö ühitamise viisid. Valdav enamik nii meestest kui naistest nõustub, et mehed seavad karjääri esikohale. Sama kehtib ka naiste kahekordse töö koormuse puhul: sellega, et naised töötavad nii kodus kui tööl, nõustuvad nii mehed kui naised. Seega kajastub inimeste arvamustes naiste vastuoluline seis Eesti tööturul. Naised on meestega võrdväärsed selles mõttes, et naiste töötamist peetakse üsna tavaliseks. Et aga kooskõlas traditsioonilise soorollide jaotusega on kodu ja pere eest hoolitsemine nn naiste töö, siis lasub naistele ka (palga- ja kodutöö) kahekordne koormus. Teisisõnu: tunnistatakse, et

mehed elavad endiselt traditsiooniliste reeglite järgi (nn karjäär on nende prioriteediks). Küll aga tunnistatakse ka seda, et liikumine „kodust tööle“ mitte niivõrd seadis naised valiku ette, kui võrd kahekordistas nende kohustusi: koduga seonduvate kohustuste hulk ei vähene, töömaailm aga eeldab üha enam just (palgatöö) karjäärile pühendumisel.

Tabel 3.1. Eesti tööturul kehtivad reeglid: meeste ja naiste nägemus

Meeste puhul kehtivad reeglid	Nõus		Naiste puhul kehtivad reeglid	Nõus	
	Mehed *	Naised *		Mehed	Naised
Tööle orienteeritus ja juhtiva positsiooni saavutamine					
mehed seavad sagedamini karjääri esikohale	86	88	naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl	87	93
			naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda	67	53
üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised	75	66	naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust	58	45
			naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust	53	41
Töötulemuste hindamine					
mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad	82	87	naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd	59	66
mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised	83	87			
tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks	66	62	tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest	52	52

* Milline protsent soorühmast on nõus vastava väitega

Soolise võrdõiguslikkuse uurijate arvates kipub sugupoolte tööjaotuse (*gender division of labour*) mudel, kus mõlemad - nii mees kui ka naine – osalevad küll palgatöös, kuid kus kodutööd ei ole mõlema – nii naise kui ka mehe – vastutada, ebavõrdsust taastootma (Crompton 1999). Sellise Eestis domineeriva mudeli puhul võib perekonna ja laste olemasolu osutada tööandja vaatevinklist naiste „miinuseks“, naisi võib kahtlustada (koguni statistiliselt

diskrimineerida) võimetuses olla „jäädavalt pühendunud tööle“. Et umbes sellisena hinnatakse meeste-naiste olukorda tööturul, selle poolt peaks kõnelema käesoleva uuringu tulemus - mõlema ülalmainitu väitega (’Naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl’ ning ’Naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda’) nõustus meestest 76% ja naistest 84%. Erinevate meeste-naiste rühmade seisukohad selles osas ei läinudki lahku: nii haridus- kui ka rahvusrühmad, üksikud ja abielus mehed-naised, (alla 12-aastaste) lastega või ilma nendeta, erineva edukusega toime tulevatesse peredesse kuulujad – ikka ligi kolmveerand meestest ja üle 80% naistest nõustusid nii sellega, et „Naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl“ kui ka sellega, et „Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale“ (vt Lisa 2). Eelkõige vanus mõjutas mõnevõrra arvamuse spektrit, seda nii meeste kui naiste puhul, ainult et meeste puhul oli parimasse tööikka kuulujate (30-49-aastaste) seas mõlema väitega nõustujaid kõige vähem (vt Lisa 2). Naiste puhul aga kehtis reegel: mida vanema grupiga on tegemist, seda rohkem on mõlema ülalmainitud väite pooldajaid. Mõnevõrra vähem oli domineeriva nägemuse pooldajaid hästi toimetulevate leibkondade (nii mees- kui nais)esindajate seas. Ka sõltus väidete toetamine meeste puhul nende perekonnaseisust: pereisad olid teistest enam väidete poolt. Mis aga sellest järeldub, kas nii peakski olema?

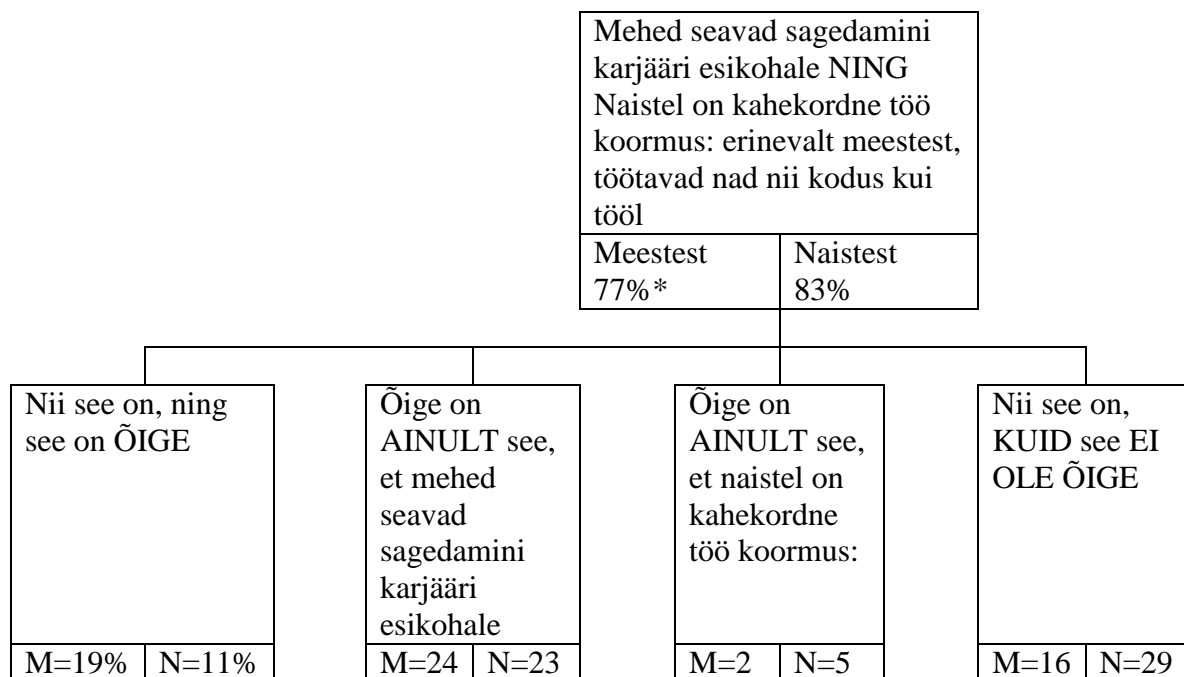
Tabel 3.2. Mis ei ole õige Eesti tööturul: naiste nägemus meeste nägemuse taustal

Reegel	Nii see on, aga see ei ole õige		Nii see on ja see ongi õige	
	Naised*	Mehed*	Naised	Mehed
<i>Ka mehed ei pea õigeks:</i>				
naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl	65	49	20	25
naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd	55	40	6	13
tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest	44	36	4	10
<i>Mehed peavad pigem õigeks:</i>				
mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad	46	22	28	46
<i>Ka naiste seas pole ühtsust:</i>				
mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised	39	22	37	53
mehed seavad sagedamini karjääri esikohale	37	21	39	55
üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised	34	23	22	41

* Milline protsent soorühmast on nõus vastava väitega

Kui me vaatame, milliseid Eesti tööturu soo-spetsiifilisi reegleid ei peeta õigeks (vt tabel 3.2), selgub, et kõige kriitilisemad ollakse just naiste kahekordse töö koormuse osas. Ehk teisisõnu naiste „enam mitte traditsioonilist, aga veel mitte modernset“ olukorda õigeks ei peeta. Küll aga on üksjagu pooldajaid meeste karjääri keskendumisel. Naistel (grupina) puudub selles osas domineeriv seisukoht: praktiliselt võrdselt on neid, kes peavad seda õigeks ja nende „oponente“. Meeste seas on aga ülekaalus need, kellel ei ole mitte midagi selle traditsioonilise („Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale“) reegli vastu. Seega kui olukorra kahe üldjoone *olemasolu* tunnustamise osas ollakse ühel meelel, siis nende üldjoonte *koondhinnang* varieerub olulisel määral.

See vastuolu tuleb selgemini välja, kui vaatame, palju oli mõlema väite (et „Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale“ ja samas et „Naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl“) pooldajate seas olukorra toetajaid, palju aga ei pidanud seda õigeks (vt joonis 3.15). Protsent kajastab vastavate vaadete toetajaskonda kõigis (vastavast soost) küsitletute seas.

* Milline protsent soorühmast on nõus vastava väitega

Joonis 3.15. Eluvaldkondade suhestamine meeste ja naiste puhul

Joonise andmetest järeldub, et peaaegu kolmandik naistest ei pea õigeks olukorda, kus meestel on võimalik korraldada oma tööelu traditsiooniliste põhimõtete järgi (üheks neist ongi „Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale“), naiste ebatraditsiooniline tööturu käitumine aga toob neile kaasa topelt töökoorma. Meeste seas on sellise arvamuse pooldajaid peaaegu poole vähem. Meeste hulgas on aga kõige levinum (nii arvab praktiliselt iga neljas mees) arusaam, et õigustatud on just meestele soodne traditsiooniline eluvaldkondade töö(mitte)jaotus. Naiste kahekordse koorma õigustatust küsimärgi alla ei seata. Naiste seas on analoogse seisukoha pooldajaid samuti peaaegu veerand.

Naiste seas on vähe olemasoleva eluvaldkondade vahelise soolise tööjaotusega nõustujaid (11%), meeste seas on neid enam (19%). Seega võib öelda, et sarnane nägemus ei tähenda veel sarnaseid hinnanguid: meeste seas on enam kui naiste seas neid, kes peavad olukorda õigeks ja seda just meestele endile soodsama reegli osas (võimalus piirata oma kohustusi „tasustatud tööga“, keskendudes ainult sellele). Naised ei hinda olukorda nii positiivselt, samas on nende seas praktiliselt võrdselt esindatud nii oma sookaaslaste olukorda õigeks kui ka valeks pidajaid.

Sisuliselt tähendab see, et enamasti tunnistatakse, et Eestis on tegemist sugupoolte tööjaotuse

sellise mudeliga, kus mees ja naine on küll mõlemad palgatööl, kuid kodus ei kuulu hoolitseja roll meeste kohustuste hulka. Samas on raske eristada domineerivat hinnangut sellise olukorra õigsusele, seda nii kõigi meeste-naiste, kui ka nende erinevate gruppide lõikes (vt lisa x2).

Statistiline faktoranalüüs näitas (andmed ei ole käesolevas aruandes toodud), et need kaks eelpool analüüsitud soolise tööjaotuse mudeli hinnangut praktiliselt ei haaku teiste meeste-naiste tööturu käekäigu reeglite hinnangutega. See aga tähendab, et ülalmainitud seisukohtade pooldajate (versus vastaste, aga ka pooldajate „rahulolevate“ versus „rahulolematute“ tüüpide) puhul ei ole võimalik eristada mingeid kindlate soolis-spetsiifiliste tööturureeglite pooldajate tüüpe. Teisisõnu kui me teamegi, kas inimene pooldab ülalkirjeldatud Eestis domineerivat soolise tööjaotuse mudelit, ei ole praktiliselt võimalik prognoosida, millised on tema seisukohad konkreetsemate tööturu reeglite osas, kuivõrd traditsiooniliseks võiks neid kokkuvõttes pidada.

Kuidas kajastub aga sugupoolte tööjaotuse mudeli (ehk makrotasandi olukorra) hinnang meeste-naiste tööturuvõimaluste võrdsuse üldhinnangus? Monitooringu tulemused viitavad sellele, et seos nende hinnangute vahel on pigem nõrk (nii naiste – vt.lisa 3 kui ka meeste – vt lisa x4 - puhul) ning avaldub eelkõige selles, et meeste-naiste võimaluse võrdsuse tunnustajad kipuvad teistest enam eitama mudeli 'mõlemad rahateenijad/naine hooldajana' olemasolu Eestis (vt. lisa 4). Teisisõnu teatud grupp inimesi näeb vastuolu domineeriva sugupoolte mudeli ja võrdõiguslikkuse vahel. Osad neist saavad sellest vastuolust üle sel viisil, et eitavad mudeli kui sellise olemasolu. Oluline osa inimestest aga ei näe seost naiste topeltkoorma ebaõigluse ja naiste tööturuvõimaluste vahel. Et meeste seas on olemas ka üsna omakasupüüdlike vaadete esindajaid, sellele viitab asjaolu, et meeste paremaid võimalusi tunnustavate seas on iga neljas seisukohal, et Eestis kehtiv sugupoolte tööjaotuse mudel on õiglane (meestel on paremad võimalused; ja see on õige, et nad on karjäärile orienteeritud, naised aga võivad ka topeltkoormat kanda).

Kui vaadata, kuidas kajastuvad meeste-naiste erineva käekäigu üksikseletuste hinnangud võrdsete võimaluste üldhinnangus (vt lisa x3 ja lisa x4), selgub, et seos üksik- ja üldhinnangu vahel on väga nõrk. Teisisõnu, inimesed otsustavad meeste-naiste võimaluse võrdsuse üle lähtudes millestki muust, mitte nendest seletustest. Erandina tooks välja eelkõige seisukoha "naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd" – selle osas lahknevad meeste-naiste võrdsuse ja meeste paremate võimaluste tunnustajad olulisel määral.

Sellist olukorda täheldatakse näiteks juhul, kui inimeste eritasandite hinnangud ja arvamused-nägemused kujunevad erinevate tegurite mõjul (kui näiteks üldisemat laadi arvamus-hinnang

kannab kultuuri, ideoloogia vms pitsarit, konkreetsemad hinnangud aga lähtuvad elukogemusest, ning väga paljude elukogemus ei haaku ideoloogiaga).

Sisuliselt viitab see nii (ka teistes maades täheldatud) tööorientatsiooni mitmemõõtmelisusele, kui ka väljakujunemata seisukohtadele: esmase sotsialiseerumise tulemusena omandatud vaated-hoiakud „kattuvad“ omapäraselt nii muutuva ideoloogia mõjul kui elukogemuse tulemusel omandatuga. Seejuures mitte kõik inimesed ei suuda neid keerulisi vaadete-mõjude seoseid süsteemiks kujundada. Kuivõrd kõnealolevad nägemused on mitmemõõtmelised ning nende vastastikune suhestamine ei ole kõige lihtsam ülesanne, kipub üldpilt killustuma. Edaspidi oleks mõtet korraldada teatud „arvamuskildude“ esindajate süvauuringuid, mõistmaks nende lähenemist: kas, kuidas, millisel viisil, millele toetudes kujundavad nad oma seisukohti-nägemusi-hinnanguid. Igal juhul on selge, et mingit lineaarset jaotust 'traditsioonilisuse' skaalal ei ole võimalik välja tuua. Oma osa on selles ka meie viimaste aastate kogemuse vastuolulisusel („tagasi“ esimese Eesti Vabariigi juurde ja samas „edasi“ individualistlikku üliliberaalsesse majandusse), ka erinevate valdkondade institutsioonide poolt tulevate signaalide vastuolulisusel ja järjekindluse puudumisel (lasteaiad kinni, emad koju, siis emad tööle, lapsehoidjad koju jne). Poliitika kujundamisel peame väga oluliseks kavandatavate tulemuste seostamist sihtrühma nägemuse ja elukogemusega.

Kokku võttes: Nii mehed kui naised peavad tööturureegleid meestele soodsamateks nii juhtiva positsiooni saavutamise kui ka töötulemuste hindamise osas. Eriti üksmeelseteks osutati eluvaldkondade tööjaotuse soolise aspekti osas: arvatakse, et naiste töökoormus on kahekordne (nii palga- kui tasustamata töö), samas kui meestel on võimalus seada esikohale isiklik karjäär. Küll aga erinevad meeste ja naiste hinnangud nii selle, kui ka teiste reeglite õigsusele. Seejuures ka naiste seisukohad varieeruvad olulisel määral, kaugeltki mitte sotsiaal-demograafiliste rühmade lõikes. Sisuliselt ilmnes ka meie uuringus nn lõhestunud teadvuse fenomen, mis eriti selgelt tuleb esile üleminekumaades. Et inimeste arusaamad on üsna keerulised-mitmemõõtmelised, väärtusteadvus nõrgalt struktureeritud, siis eeldavad kõiksugu ettepanekud lahenduste, meetmete jms puhul tõsist eeltööd nii inimeste loogika mõistmisel kui ka poliitilise loogika seletamisel inimestele. Seda mitte loosungite tasandil, vaid prognoosides ettepanekute ja meetmete oodatavat tulemit erinevatele rahvastiku rühmadele, võttes arvesse ka selle tulemi kooskõla nende rühmade nii kultuurilisest kui ka elukogemuslikust eripärasest tulenevate ootustega.

3.3. Töötasu

Meeste ja naiste palgaerinevuste teema üle on palju arutletud nii Eestis kui mujal. Rõhuasetus on nii meil kui mujal hästi teada – *miks* saavad mehed naistest *enam* palka. Teooriaid on palju ja nende paikapidavus sõltub ka konkreetsest riigist, sellest, kuidas toimub seal palga kujunemine, milline roll on alampalgal, kui olulised on palgaläbirääkimised sotsiaalpartnerite vahel jne. Kõige enam on seletatud meeste ja naiste palgaerinevusi kas sellega, et naiste ressursid on kesisemad (madalam haridustase, kesisem töökogemus), või on need ressursid tööturu poolt vaadatuna hoopis „valed“ (laste olemasolu või ka laiemalt – perekond, ka sellega kaasnevad kohustused; tööandja silmis on need naiste puhul pigem miinusmärgiga – aga sellest on kirjutatud Teises osas), või jätab ressursside kasutegur soovida (naiste võrgustikes on vähem kui meestel isikuid, kes oleksid võimelised toetama heale tööle saamist).

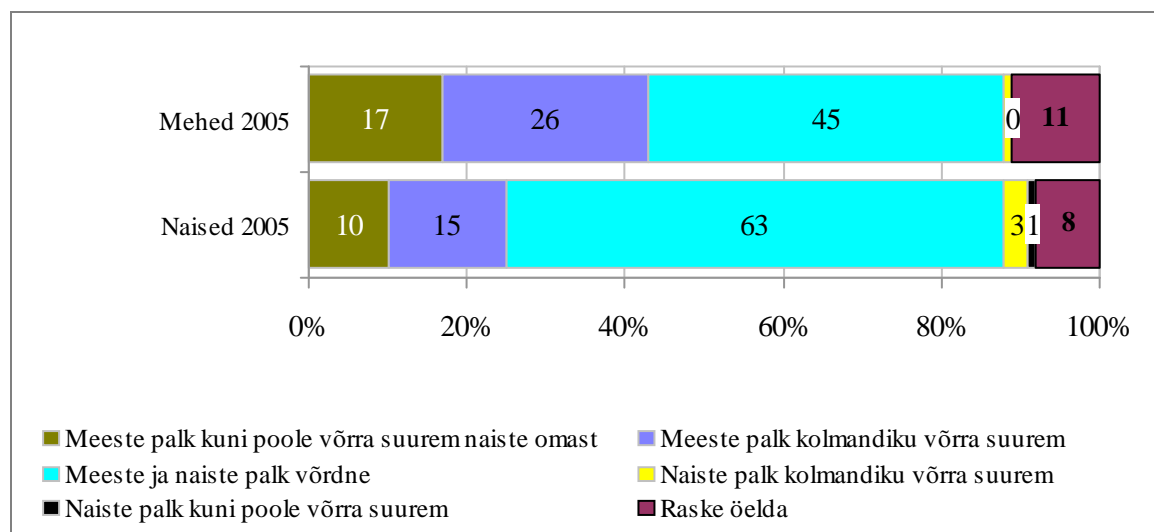
Teiseks põhiliseks naiste palgamahajäämuse teguriks loetakse ebasoodsat tööturupositsiooni: naised on ülesindatud madalamatel ametihierarhia astmetel, ka on nad ülesindatud riiklikus sektoris. Kuna Eestis on ametiühingute roll palgakujunemisel üsna tagasihoidlik ning palgas lepatakse kokku individuaalselt, siis on Eestis (võrreldes maadega, kus on mõjuvõimsad ametiühingud) oluline ka tingimise oskus (see kehtib loomulikult nende töötajate puhul, kelle järele on piisav nõudlus).

Kolmandaks oluliseks meeste ja naiste palgaerinevuste seletuste grupiks võiks pidada naiste töö ja pereelu ühitamisega seonduvat. Lapsi me juba mainisime, lisame vaid, et lastega seonduv terve rida otseseid ja kaudseid riskitegureid. Nii võib pikemaks ajaks lapsehooldamise tõttu tööturult kõrvalejäämise negatiivseks tagajärjeks osutada „pikk paus“ inimkapitali panustamisel. Teiselt poolt on abielus inimesel abikaasa sissetuleku näol teatud stabiilsuse reserv – võimalus valida sobivat tööd, mis vastaks oskustele ja taotlustele, mitte olla sunnitud võtma vastu „odav“ ja „raske“. Oluline on ka töö ja pereelu ühitamise kultuurikomponent – kas ja kuidas peab inimene võimalikuks taotleda endale väärilist palka, kuidas sõltub see indiviidi arusaamadest soorollidest, naiste tööle pühendumisest jms.

Ka Eestis ja Eesti näitel on kõiki neid tegureid uuritud erinevates kombinatsioonides, erinevate perioodide ja kontingentide lõikes, seda küllalt aktiivselt (Rõöm & Kallaste 2004; Rõöm 2004; Täht & Unt 2002; Orazem & Vodopivec 2000; Võormann 2000; Noorkõiv et al

1997). Siinkohal huvitavad meid mitte konkreetsed palganumbrid, vaid hoopis inimeste suhtumine erinevustesse, kui õigustatuks neid peetakse.

Monitooringu andmetest järeldub, et märkimisväärne osa eestimaalastest peab meeste ja naiste palkade erinevust õigustatuks, eriti levinud on see arvamus meeste seas. Olemasolevat olukorda (meeste palk kolmandiku võrra suurem naiste palgast) peavad vastuvõetavaks ning enamgi – peavad õigustatuks veelgi suuremaid meeste-naiste palgaerinevusi – veerand naistest ning üle 40 % meestest (vt joonis 3.16).

Joonis 3.16. Milline peaks olema meeste palga suhe naiste palka

Et mass meedias on meeste ja naiste ebavõrdsust tööturul iseloomustatud eelkõige kas palgaerinevuste või juhtpositsioonile jõudmise kaudu, siis seda üllatavam on, et vastavalt monitooringu andmetele ei seosta ühiskondlik arvamus hinnangut meeste-naiste tööturuvõimalustele ettekujutusega õiglasest meeste-naiste palgasuhtest. Nii analüüsidest meeste sisukohti leidsime, et praktiliselt võrdseteks hindavad meeste-naiste tööturu võimalusi 40% naiste-meeste palgavõrdsust pooldajatest ja 38% meestele naistest kõrgemat palka õigeks pidavatest meestest.

Hoopis enam haakuvad ettekujutused „õiglasest palgast“ hinnangutega domineerivale sugupoolte tööjaotuse mudelile. Nii 58% naise-võrdse palga pooldajatest peavad olemasolevat tööjaotuse mudelit ebaõiglaseks; meestele kõrgema palga naispooldajatest aga peavad seda mudelit ebaõiglaseks 37%. Meeste puhul aga kajastub erinevus arusaamades meeste-naiste õiglasest palgasuhtest eelkõige selles, et võrdset palka õigeks pidavate seas on vähem (22%) kui meestele kõrgemat palka vajalikuks pidavate seas (45%) neid, kes peavad olemasolevat sugupoolte tööjaotuse mudelit õigeks.

Meeste ja naiste gruppidel on erinev arusaam aktsepteeritavatest meeste ja naiste palgaerinevustest. Rõõmustab see, et noored naised on keskealistest, aga ka vanematest enam võrdväarsusele orienteeritud (vt Lisa x4). Meeste puhul seda kahjuks ei ilmnud. Haridus kui tööturu oluline individuaalne ressurss inimeste hoiakuid selles osas eriti ei mõjuta, seda ei meeste ega naiste puhul. Ka ei ilmnud seost lubatava palgaebavõrdsuse hinnangu ja alla 12-aastase lapse olemasolu vahel. Ka tööturu positsiooni mõju osutus tagasihoidlikuks: ametialasest kuuluvusest praktiliselt ei sõltu, kas inimene peab oluliseks võrdväarsust töö tasustamisel või mitte. Ilmnudki mõju, interpreteerimine eeldab lisaanalüüsi, kuna naistest just kõrgemad valgekraed (juhid ja spetsialistid) olid kõige vähem häälestatud võrdväarsusele. Sooline segregatsioon töökollektiivi tasandil kajastus uuritavas palgasuhte hinnangus väga nõrgalt: teistest vähem pooldasid võrdväärset tasustamist just meeste kollektiivis töötavad naised. Kas see tähendab, et "meeste positsioonidele" jõudnud naised on teistest enam konkurentsile orienteeritud ning ainuüksi termin "VÕRDväarsus" tekitab nendes negatiivseid emotsioone? Või on nad teistest teadlikumad võrdväarsuse saavutamise raskuste osas? Kui pidada tööturu positsiooni näitajaks ka palka, siis selgub, et oluline on see vaid meeste puhul - mida kõrgem palk, seda vastuvõetavam on võrdväarsuse taotlus.

Perekonnaseisuga seonduv osutus oluliseks teguriks, seda vaid naiste puhul: abielus naiste seas on kõige vähem võrdväärse töötasu pooldajaid. Samas ei ole tegemist vaid pelgalt majandusliku ressursi kui sellisega: leibkonna toimetulekul ei olnud mitte mingit mõju, küll aga selgelt osutusid partnerist majanduslikult sõltuvad naised teistest vähem töötasu võrdväarsusele orienteerituteks.

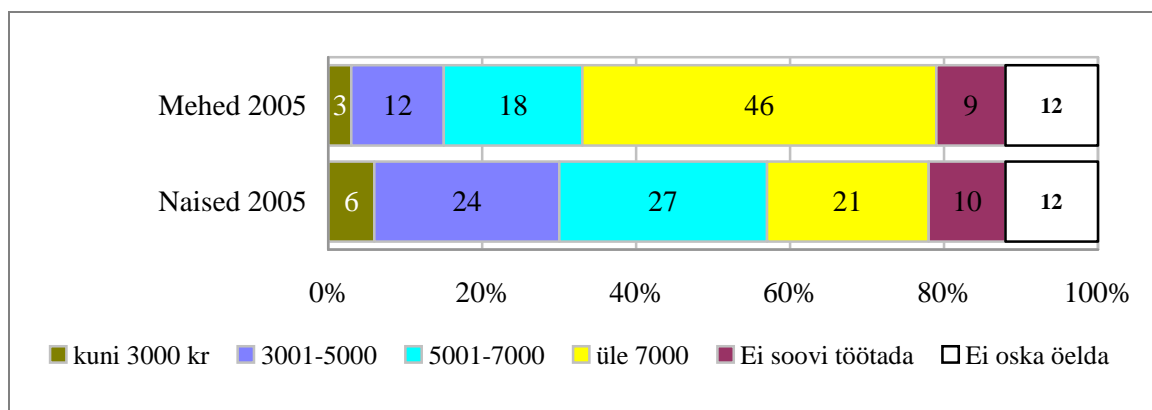
Laiemalt tööle orienteeritust iseloomustab pühendumise tunnus. Selle mõju osutus vägagi märkimisväärseks. Huvitav, et kõige enam võrdväarsust pooldavateks osutusid mitte täis- vaid osaaja koormusele orienteeritud naised.

Teatud kooskõla ilmneb meeste-naiste õiglase palgasuhte hinnangus ja hinnangutes erinevatele meeste-naiste palgavahe seletustele. Eriti selgelt ilmneb see hinnangute kooskõla naiste puhul (vt lisa 5). Nii pooldavad 2/3 naistest, kes toetavad seisukohta, et naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd, kuid see ei ole õige' meeste ja naiste palga võrdsust. Samas naistest, kes peavad õigustatuks vaiste vähemat väärtustamist, on meeste ja naiste võrde palga poolt 44%.

Lisaks üldistele hoiakutele meeste-naiste tööturuvõimaluste suhtes, osutus oluliseks ka perekondlik komponent: võrdväarsust ei poolda eelkõige just need naised, kellele toob see (kaudselt) kahju, eelkõige partneritest materiaalselt sõltuvad naised, aga ka laiemalt – hea teenistusega meeste abikaasad. Ilmselt arvatakse, et nemad isiklikult ei ole nii heal positsioonil tööturul, et oluliselt võita „võrdse töö eest võrde palga“ puhul, samas nende mehed (seega ka sõltuvad naised ise)

võivad üldkokkuvõttes kaotada palga õiglasemast jaotamisest heal tööturupositsioonil olevate naiste kasuks.

Võrdväarsuse osa küsimuste kaudu ilmnes, et Eesti tööturu reeglits peetakse seda, et „mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised“. Ka konkreetsem küsimus - Minimaalne kuupalk (puhtalt kätte), mille eest nõustutakse uus töö vastu võtma - kinnitas meeste kõrgemaid nõudmisi palga osas (vt joonis 3.17). Kui alla seitsmetuhandese kuupalgaga ei nõustuks uut tööd vastu võtma peaaegu pooled mehed, siis naistest on sellisel arvamusel iga viies.

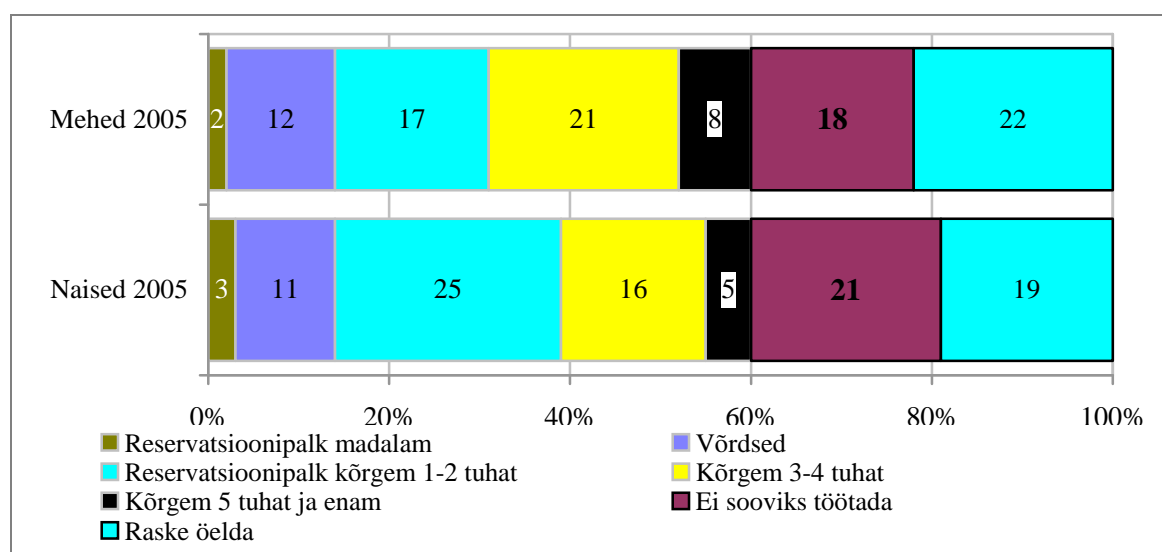

Joonis 3.17. Reservatsioonipalk, ehk minimaalne kuupalk (puhtalt kätte), mille eest nõustuks uue töö vastu võtma

Üldkokkuvõttes pole lähemal ajal loota erilisi muutusi meeste-naiste palgasuhtes, kuna naised hindavad end oluliselt madalamalt. Meeste-naiste gruppide palgataotluste võrdlev analüüs näitas, et taotlused on selgelt taastootvat laadi: need rühmad, millel on ka praegu olulised eelised palgaväljavaadete osas, nõustuvad tööle hakkama teistest oluliselt kõrgema palgaga. Sisuliselt tähendab see, et taotlused on realistlikud ja lähtuvad tajutavatest (või ka kogetud) võimalustest (mõnevõrra liigooptimistlikud ehk vaid noorte puhul). Lisaks vanusele on olulisteks palgasoovi diferentseerivateks teguriteks haridus, amet, olemasolev palk, ka rahvus; taastootmine ilmneb ka selles, et palgapretensioonid on kõige kõrgemad kõige paremini toime tulevatesse leibkondadesse kuulujatel. Ka ei kavatse paljud praegused ülalpeetavad muuta oma staatust (ei tahaks töötada), kui aga peetakse tööle asumist vastuvõetavaks, siis palgataotlus on üsna tagasihoidlik.

Monitooringu andmed näitavad, et meeste seas on oluliselt rohkem selliseid, kes nõustuks vaid sellise uue tööga, mille palk ületab märkimisväärselt olemasolevat palka (vt joonis 3.18). Seega karta on, et tulevikus ilmneb mitte ainult meeste ja naiste palgaerinevuse taastootmine, vaid selle süvenemine. On ju meeste seas enam neid, kes võtavad vastu töö vaid oluliselt

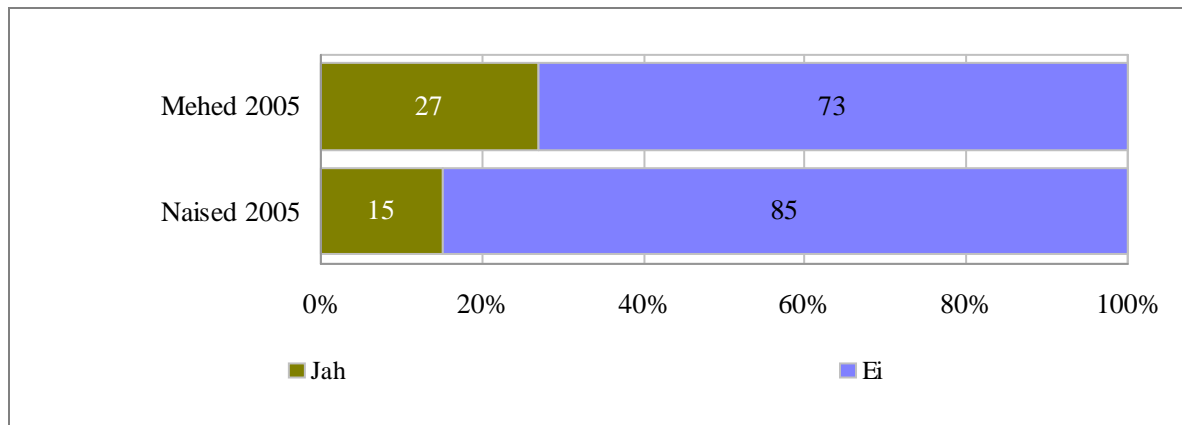
suurema palgaga. Mida ressursirikkam on inivid, seda suuremad on tema palgalisa taotlused. Nii on kõige enam vaid suure palgalisa korral tööle nõustujaid parimas tööeas töötajate rühmas, naistel – kõrgemate valgekraede puhul jne. Samas ei ole reservatsioonipalga osas kõik nii väga lihtne ja selge. Nimelt ilmnes, et nii meeste kui naiste puhul on kõige suurem variatiivsus kõrgharidusega inimeste seas: nende seas on teistest rühmadest enam nii kõige suuremale lisale kui ka samale palgale pretendeerijad. Viimast võib seletada näiteks sellega, et palk on juba niigi väga kõrge. Võimalik on ka lausa vastupidine seletus: see võib tähendada, et tegemist on mitte kõige edukama kõrgharidusega inimeste kihiga - nad ei suuda oma olukorda oluliselt parandada, samas on nad piisavalt konkurentsivõimelised, et neile jääks tööd, millele madalama haridusega inimesed pretendeerida ei saa (viimaste seas on oluliselt enam „parem ei töötaks“ kontingenti). Seega pole välistatud, et alaneva mobiilsuse spiraal toimib mitte ainult noorte üleharituse, vaid ka vanemate töötajate konkurentsivõime kahanemise puhul. Kuid see on vaid esialgne hüpotees – edaspidi tasuks uurida, keda mõjutavad need protsessid enam, kas mehi või naisi, st kas konkurents hakkab toimima ka nende vahel, või on tegemist suhteliselt isoleeritud „meeste“ ja „naiste“ suhteliselt lihtsa tööga.

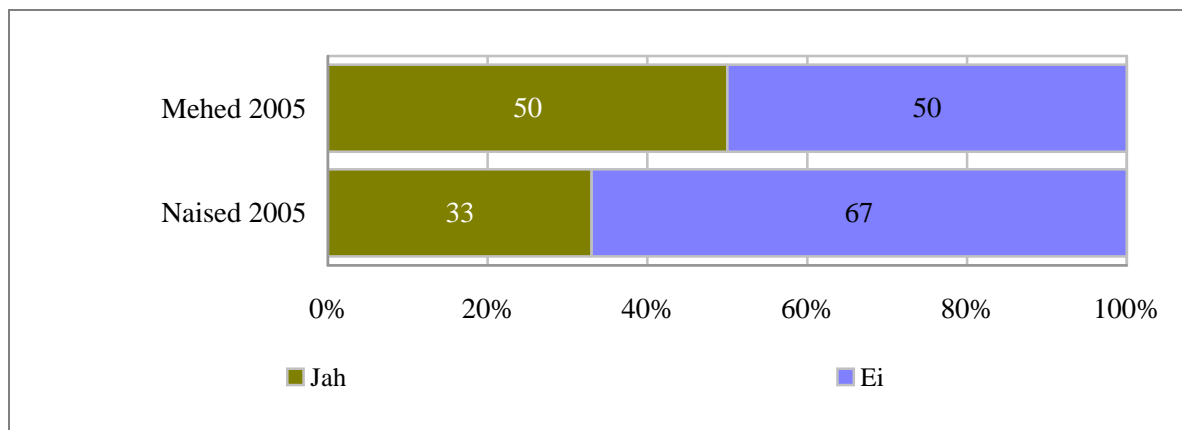
Joonis 3.18. Reservatsioonipalga võrdlus olemasoleva palgaga

Monitooringu tulemused näitavad, et töötajaid, kes küsivad palka juurde, esineb suhteliselt vähe mitte ainult naiste, kuid ka meeste seas (vt joonis 3.19). Kuigi jah, meeste seas on selliseid veidi enam. Selle aktiivse rühma tööturuseisundit on raske määratleda: nad ei ole ilmselt nii väga tipus või soodsas seisus (nt kogu palgaskaala oli esindatud suhteliselt ühtlaselt; meestel oli palganõudjaid teistest vähem kõrgemate valgekraede hulgas, naistel aga vastupidi – kõige enam jne). Ilmselt on tegemist rühmaga, mis on oma töökeskkonnas väga

oluline ja oma töövaldkonnas küllalt konkurentsivõimeline, millel on küllalt potentsiaali ja tegutsemisvõimet. Kaudselt viitab sellele asjaolu, et meeste seas on rohkem esindatud nooremad (kuni 29-aastased), naiste seas – parimas tööeas (30-49-aastased) inimesed; nii meeste kui naiste puhul on selles rühmas eestlaste osakaal suure kui mitte-eestlaste puhul, samas ei ilmne erinevusi haridusrühmade lõikes. Küll aga meeste puhul on palgatõstmist taotlejaid enam vabaabielus meeste ja ka alla 12-aastaste laste isade seas. Ilmselt nõuab selline käitumine meie oludes teatud enesekindlust, aga ka stiimulit (nt meeste puhul perekonna näol).

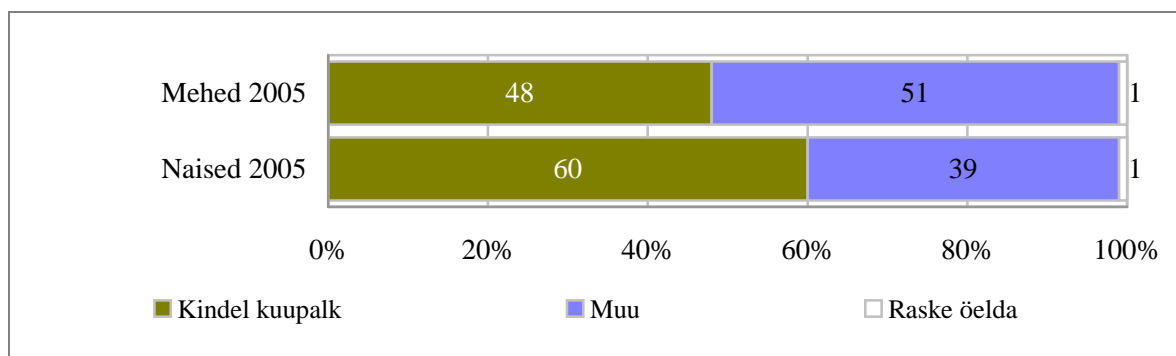
Joonis 3.19. Kas viimase aasta jooksul küsiti palka juurde

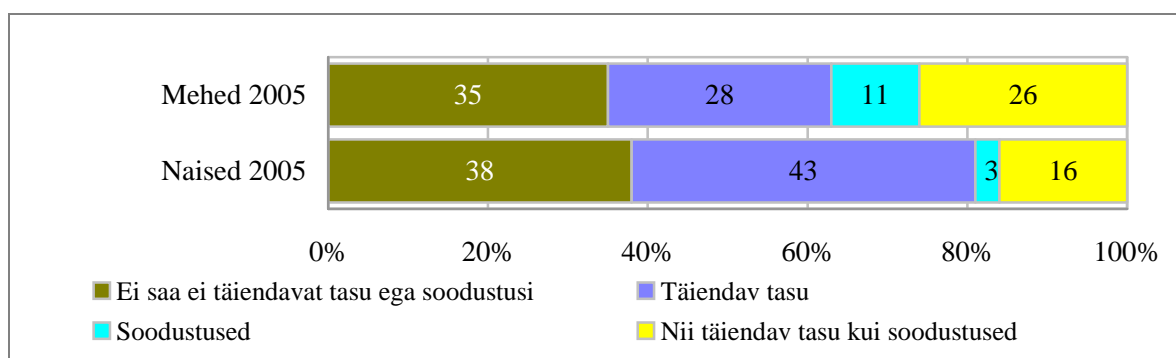
Joonis 3.20. Kui palka küsiti juurde, kas palve rahuldati

Samas näeme ka seda, et vähemalt osaliselt on naiste „tagasihoidlikkus“ ka põhjendatud: palgalisa küsinud naistest palve rahuldati vaid kolmandikul (vt joonis 3.20). Ka meeste palverahuldamise näitajat, mis on naiste omast küll veidi soodsam (50%), ei saa pidada kuigi kõrgeks. Seega süüdistused liiges tagasihoidlikkuses („Miks nad palka juurde ei küsi?!?“) ei ole kuigi põhjendatud.

Monitooringu andmed kinnitavad ka seda, et naiste seas on enam neid, kelle töötasu põhineb kindlal kuupalgal (vt joonis 3.21). See on seotud naiste hõive koondumisega avalikku sektorisse, just seal ongi ülekaalus töö tasustamine kindla palga põhimõttel. Kindla palgaga kaasnevad kõik kindluse- stabiilsuse head ja vead. Ühelt poolt, vähem riske, mis on eriti soodne vanemate rühmade puhul (just üle 50-aastaste naiste seas ongi kõige enam kindla palga saajaid), garanteeritud „rent“ kõrghariduse omanikele (just kõrgharidusega naiste seas on eriti palju kindla palga saajaid üle 2/3, kõrgemasse hariduslikku kihti kuuluvatel meestel - pooled). Ka on kindel palk kõrgemate valgekraede tasustamise põhimõtte. Seega – kindel palk kujutab endast ühe kindla tööturu segmendi (kõrgharidusega spetsialistid avalikus sektoris) töö tasustamise põhimõtet, et selles segmendis on ülesindatud just naised, siis kujunes ka nende ülekaalukaks tasustamise viisiks just kindel palk.

Joonis 3.21. Töö tasustamise põhimõtted

Joonis 3.22. Täiendava tasu ja soodustuste saamine

Ka erinevad mõnevõrra naiste töötulemuste hindamise põhimõtted: kui naiste seas on enam neid, kellele lisaks põhitasule makstakse ka täiendavat tasu, siis meeste seas on enam neid, kes saab soodustusi (vt joonis 3.22). Kokkuvõttes aga meeste seas on enam neid, kes saab nii täiendavat tasu kui ka soodustusi.

Kokkuvõttes jääb monitooringu andmete analüüsist mulje, et olulist läbimurret meeste-naiste palgaerinevuse vähenemise suunas ei ole lähiajal oodata. Esiteks, ei ole ühiskondlik arvamus ebavõrdsuse suhtes kuigi kriitiline. Kultuuriliselt toetub see ka (osaliselt) traditsioonilisele arusaamadele meeste ja naiste rollidest, sh ka tööturul. Teiseks on olemas üsna kindel kontingent meestest (enamal või vähemal määral) sõltuvaid naisi, kellele võiks töötasu võrdväarsus olla kaudselt kahjulik: nõrga konkurentsivõime tõttu isiklikult nad otseselt võrdse töö võrdsest hindamisest ei võida, küll aga nende abikaasad võivad kaotada konkurentsivõimelisematele naistele palga "õiglase ümberjaotuse" tõttu. Ka on nii naised kui mehed oma palgapretensioonides üsna realistlikud, lähtudes tajutavatest võimalustest ja ehk ka ebaõnnestunud katsetest midagi muuta. Et osadel selline negatiivne kogemus on – sellest kõnelevad ka monitooringu andmed: naiste seas on küll vähem palgalisa taotlejaid, kuid naiste puhul on suurem tõenäosus, et taotlus jääb rahuldamata. Et palgaerinevused vaevalt vähenevad, selle poolt kõneleb ka andmete analüüsist ilmnenu asjaolu: mehed küsiks endale uuele tööle asumisel suuremat lisa võrreldes olemasoleva palgaga kui naised. Ka on naistel suhteliselt kitsam kauplemisala: on ju naised üleesindatud avalikus sektoris, kus üsna kindlad palgamäärad.

3.4. Sooline segregatsioon Eesti tööturul

Viimastel aastakümnetel on nii maailmas kui ka Eestis üha rohkem juurdunud arusaam, et inimeste sooline jagunemine on ühiskonna diferentseerumise üks põhilisi aluseid. Veelgi enam, mehed ja naised näevad enda ja vastassugupoole rolli, aga samuti nendega seotud probleeme ühiskonnas küllaltki erinevalt. Võiks isegi öelda, et kaks sugupoolt on ühiskonnas teineteisest teatud mõttes eraldatud, segregeeritud. Selle mõiste definitsioonist tulenevalt – segregatsioon on ühe või mitme inimrühma eraldamine teistest sama ühiskonna inimrühmadest rassilise, rahvusliku, usulise vms. erinevuse põhjal, et tagada domineeriva rühma eesõigusi (Eesti Entsüklopeedia, 1998) – võib soolist segregatsiooni määratleda kui ühe sugupoole domineerimist ühiskonnas. Teadaolevalt on selleks pooleks mehed, kes on naisi võimust ja otsustamisest kiivalt eemale tõrjunud. Prantsuse sotsioloogi P. Bourdieu arvates on meeste domineerimine naistele rakenduv sümbolne vägivald, mis on aga võimalik ainult sellisel juhul, kui ka naised ise rakendavad ühiskondlike suhete puhul neile endile avalduvat sümbolset vägivalda (Bourdieu,

2005). Naised on ühiskonnas S. Beauvoir' sõnade kohaselt „teine sugupool“, teine pool tervikust, kusjuures sugupooled pole kunagi maailma omavahel võrdselt jaganud (Beauvoir, 1949, 1997). Teisisõnu, soolised suhted ühiskonnas kipuvad olema hierarhilised, kusjuures hierarhia tipu on hõivanud „domineeriv“ pool, samas kui selle alamad astmed on täidetud „teise sugupoole“ esindajatega. Sealjuures Bourdieu kohaselt mitte ilma nende endipoolse aktsepteerimiseta.

Töölalast soolist segregatsiooni võib määratleda kui ühe või teise sugupoole domineerimist teatud ametites või tegevusaladel. Naised oma suures enamuses on hõivatud töödel ja ametites, mis on suhteliselt madalalt tasustatud, ei ole eriti atraktiivsed oma rutiinse tegevuse tõttu ega paku palju arenguvõimalusi. Seevastu mehi on suhteliselt palju rohkem kõrgetel ametikohtadel, samuti kõrgepalgalistes või vähemalt keskmist palka pakkuvates ametites. Eelnevat kinnitavad üsna selgelt statistikaandmed. Nendest nähtub, et Eesti naised ja mehed on tõepoolest ja sarnaselt teiste arenenud riikidega hõivatud erineva tööga. Sellest annab tunnistust naiste ja meeste osakaal erineva tegevusalaga hõivatud töötajate seas. Naised on traditsiooniliselt ülekaalus nn „pehmetes“ harudes nagu haridus, tervishoid ja sotsiaaltöö, kultuur jms. Mehed moodustavad enamuse aga ehituses, energeetikas, gaasi- ja veevarustuses, transpordis ja eelkõige riigijuhtimises. Rõhutada tuleb, et Eesti majanduse ümberstruktureerimise käigus toimusid eelpoolkirjeldatud jaotuses ka märkimisväärsed muutused. Oluliselt vähenes naiste osakaal ja samal ajal kasvas meeste oma sellistes harudes nagu finantsvahetus ja kinnisvara, üürimis- ja äriteenindus, samuti hulgi- ja jaemüük. Need on tegevusalad, mis said uutes ühiskondlikes oludes uue hoo ja tõmbasid sellega kohe ka rohkem mehi kaasa. Siirdeperioodil muutus ka ametialade sooline struktuur. Eriti suur oli naiste osakaalu kahanemine põllu- ja metsamajanduses, samuti oskus- ja lihttöölise hulgas. Kahetsusväärseks tuleb pidada seadusandjate, tippametnike ja juhtivtöötajate ametigrupi senisest veelgi maskuliinsemaks muutumist 1990. aastatel. Parlamendisaadikute hulgas on naiste osakaal küll aegamisi kasvanud, ulatudes viimati valitud koosseisus 19%-ni.

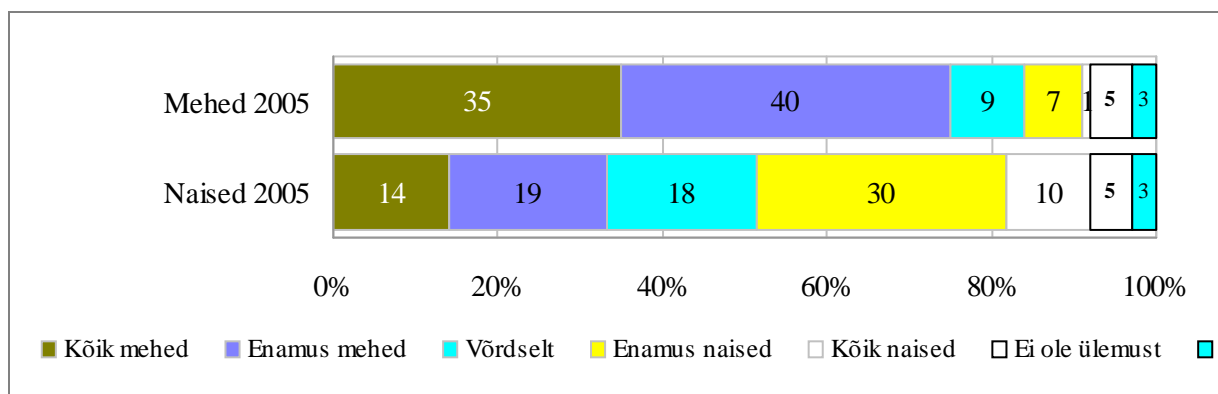
Töölalast soolist segregatsiooni nii ameti- kui ka tegevusalade lõikes on viimaste aastakümnete jooksul uuritud nii kogu maailmas kui ka Eestis üsna põhjalikult. Seepärast on ka sügavam ülevaade meeste ja naiste jagunemisest majandusharude vahel, aga samuti ametialade lõikes käesolevast analüüsist kõrvale jäetud (selleks sobivad märksa paremini Eesti tööjõu-uuringu materjalid). Selle asemel on keskendutud seni vähem käsitlemist leidnud tööturu vertikaalse ja horisontaalse soolise segregatsiooni aspektidele nagu näiteks asutuse/ettevõtte juhtkonna sooline koosseis, otsese ülemuse sooline kuuluvus, kummast soost ülemust eelistatakse, arvamused kas

naine üldse sobib tippjuhiks, aga samuti kumma sooga seostuvad ühiskondlikus teadvuses konkreetsed ametid.

Vertikaalne segregatsioon

Vertikaalne sooline segregatsioon tööturul väljendub eelkõige selles, et mehed ja naised on koondunud erinevatesse ametitesse. Seejuures kõige olulisem on asjaolu, et mehed täidavad ametialase hierarhia ülemised astmed, samas kui naised on hõivatud (või oleks õigem öelda surutud?) selle madalamatel positsioonidel. Käesoleval juhul käsitleme vertikaalset segregatsiooni siiski veidi teise nurga alt. Esmalt võtkem vaatluse alla küsimus, milline on asutuse/ettevõtte juhtkonna sooline koosseis, kumb sugupool domineerib asutuse/ettevõtte juhtimise tasandil.

Uuringu andmed kinnitavad, et asutuste/ettevõtete juhtkonnad on üldjuhul maskuliinsed - üle poole vastanutest töötab sellistes firmades, kus juhtkonnas on kõik või enamuses mehed. Sealjuures neljandiku väitel koosneb nende asutuse juhtkond ainult meestest. Vastupidises olukorras, st kus juhtkonnas on kõik või ainult naised, kinnitas end olevat vaid veerand vastanuist, kusjuures ainult naistest koosneva juhtkonnaga firmas töötab 6% küsitletuist. Selline olukord on teatud määral mõjustatud erinevustest naiste ja meeste tegevusalases jaotuses ning sellega seotud firmade suurusest, ometi on tõsiasi seegi, et täielikult naisjuhtimise all olevates ettevõtetes töötab kordi vähem inimesi, kui täielikult meeste juhtimise all olevates ettevõtetes.

Joonis 3.23. Asutuse juhtkonna sooline koosseis

Suured erinevused ilmnevad naisi ja mehi eraldi vaadates. Kolm neljandikku meestest töötab firmades, kus juhtkonna moodustavad ainult või enamuses mehed. Naiste puhul töötab oma sookaaslaste, so naiste poolt juhitud firmades kaks viiendikku. Kõnekas on ka fakt, et kui

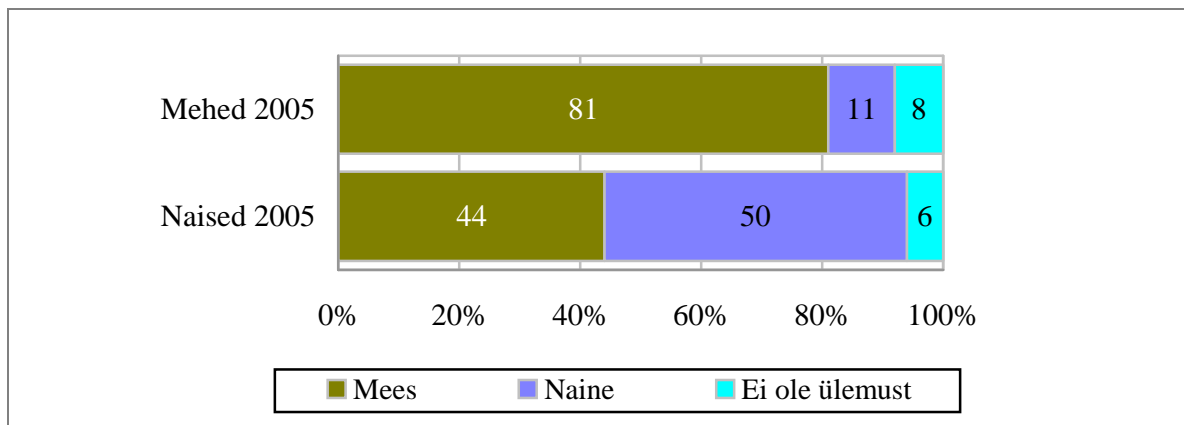
meestest töötab firmades, kus juhtkonna moodustavad kõik mehed, 35%, siis naistest on samas olukorras (kõik juhid on naised) vaid 10% (vt. joonis 3.23).

Veelgi selgemalt näitab meeste domineerimist ametialases hierarhias see, et naistest töötab vastassugupoole juhtimise all olevates firmades kolmandik, samas kui meestest on naiste juhitud firmades hoopis sagedamini, kui mehed naiste juhitud firmades. Naised on selgelt rohkem hõivatud ka sellistes firmades, kus juhtkonnas on naisi ja mehi pea võrdselt. Omaette küsimus on, milliseid järeldusi võib eelnevast teha. Näiteks, kas võib öelda, et mehed eelistavad töötada samast soost juhtkonnaga ettevõttes, samas kui naiste puhul pole see nii oluline?

Sellele aitab teatud valgust heita vastuste analüüs küsimustele: kas teie otsene ülemus on mees või naine ning kummas soost ülemust te eelistaksite, kui teil oleks võimalus teda endale valida. Kõigepealt esimesest küsimusest.

Kaks kolmandikku vastanutest väitis, et nende otseseks ülemuseks on mees. Neid, kes töötavad vahetult naisülemuse all, on peaaegu kaks korda vähem - veidi üle 30%. Igal neljateistkümnendal ei olegi ülemust. Niisiis on otseseks ülemuseks mees veelgi sagedamini, kui see, et firma juhtkonna moodustavad valdavalt mehed.

Vägagi suured erinevused otsese ülemuse osas ilmnevad meeste ja naiste lõikes. Meestest töötab samast soost otsese juhi all neli viiendikku vastanutest, naiste puhul on see näitaja, st töötamine samast soost juhi käe all, oluliselt väiksem - vaid pooled. Vastassoost juhi, teisisõnu naise otsese juhtimise all töötab 11% meestest, meeste juhtimisel aga neli korda rohkem, so 44% naistest (vt. joonis 3.24). Need numbrid ei muutu oluliselt, kui vaadelda erinevaid vanusrühmi, haridustasemega, aga samuti linnas või maal elavaid inimesi. Ikka on valdaval osal meestel otseseks ülemuseks sama soo esindaja, samal ajal kui naiste puhul on enam-vähem pooltel otseseks ülemuseks naine ja pooltel mees.

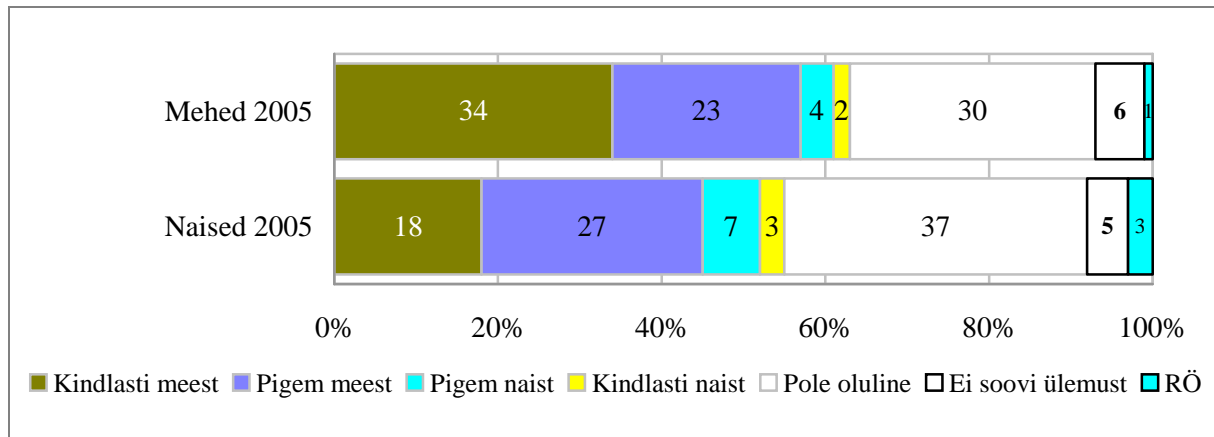

Joonis 3.24. Kas otsene ülemus on mees või naine

Eelnevalt kirjeldati tegelikku olukorda. Edasi on vaatluse all hoiakud. Esmalt eelistustest ülemuse soo kohta. Eesti ühiskonna hoiak naisjuhtide suhtes ei ole kuigi soosiv, võiks isegi öelda, et see on tõrjuv. Seda vaatamata asjaolule, et teatud osa naisi on tõusnud kõrgetele ametikohtadele ja näidanud ennast edukate liidritena, kes saavad suurepäraselt hakkama ka sellel traditsioonilise arusaama järgi „meeste töö“. Pealegi on naiste haridustase, mis võiks olla üks juhi ametikohale tõusmise eeldus, pidevalt tõusnud ja praegu ületab juba meeste oma. Näiteks 2003. aasta andmetel oli 15-74-aastastest tööturul olevatest naistest kõrgharidusega 39%, meestest aga 24%. Sellest hoolimata on üldine häälestus naisjuhtide vastu üsnagi negatiivne. Eelnevat kinnitavad ka käesoleva uuringu andmed. Umbes veerand vastanutest eelistaks ülemusena kindlasti meest, teist samapalju pigem meest ehk veidi rohkem kui pooled töötajatest soovivad oma ülemusena näha "tugevama" soo esindajat. Selle kõrval eelistaks ülemusena pigem naist (6%) või kindlasti naist (2%) selge vähemus - kokku vaid iga kaheteistkümnes vastanu. Kolmandiku jaoks ei ole oluline, millisest soost on ülemus. Võib arvata, et nende jaoks on ülemuse soolisest kuulumisest tähtsamad tema isikuomadused ja juhi oskused.

Meeste ja naiste eelistused ülemuse osas lähevad jällegi, nagu paljudes teisteski küsimustes, mõnevõrra lahku. Meestest eelistaks ülemusena näha kindlasti meest kolmandik, pigem meest peaaegu veerand, mis tähendab, et ligi kolm viiendikku meestest eelistaks ülemusena sama soo esindajat. Seda ei saa öelda aga naiste kohta. Vaid iga kümnes naine sooviks pigem (7%) või kindlasti (3%) näha ülemusena naist (vt joonis 3.25). Niisiis, mitte ainult mehed ei soovi endale naisülemust, vaid ka naised ise ei taha naisjuhtide all töötada. Käesolev uurimus ei võimalda kahjuks analüüsida, kas tegemist on lihtsalt stereotüüpse lähenemisega (*a la* naine ei sobi juhiks) või mõne varasemast ajast pärit negatiivse kogemusega, mis on pannud inimesi sedamoodi mõtlema. Samas ei ole suurel osal naistest midagi meesülemuste vastu. Mille

muuga seletada asjaolu, et peaaegu pooled naised sooviksid võimaluse korral endale just meesülemust. Märkimata ei saa jätta, et naiste hulgas on meestega võrreldes veidi rohkem neid, kelle jaoks pole oluline, kummast soost on ülemus.

Joonis 3.25. Kummast soost ülemust Te eelistaksite?

Eelistused ülemuse soolisest kuuluvusest ei sõltu vanusest. Nii nooremad kui ka vanemad inimesed olid üsna ühel meelel, et kui oleks võimalus ülemust valida, siis nad eelistaks kindlasti meest. Vanemaealiste sellisest hoiakust võib veel aru saada ja seletada kõikvõimalike igandite säilimisega, nooremate inimeste niisugune seisukoht aga paneb mõtlema. Eeldatavasti võiksid nooremad olla kaasaegsemate vaadetega, ka ülemuse soolise kuuluvuse osas. Paraku see nii ei ole. Ilmselt ei saa ka meesülemuse eelistamist seletada ainult iganenud stereotüüpidega.

Erinevalt vanusrühmadest, kelle seisukohad olid sarnased, ilmnemise teatavad erinevused eestlaste ja mitte-eestlaste arvamustes. Kui eestlaste, nii meeste kui naiste eelistused ülemuse osas erinesid üldisest keskmisest suhteliselt vähe, siis sama ei saa öelda mitte-eestlaste kohta. Mitte-eestlased olid oma arvamustes märksa konservatiivsemad, eriti mehed. Neist eelistaks ülemusena näha meest veidi üle kahe kolmandiku. Seda eelkõige nende arvelt, kes ei hooli, millisest soost on ülemus (keskmise 30% asemel oli mitte-eestlastest sellisel seisukohal 22%). Mitte-eestlastest naiste eelistused olid võrdlemisi sarnased üldisele keskmisele.

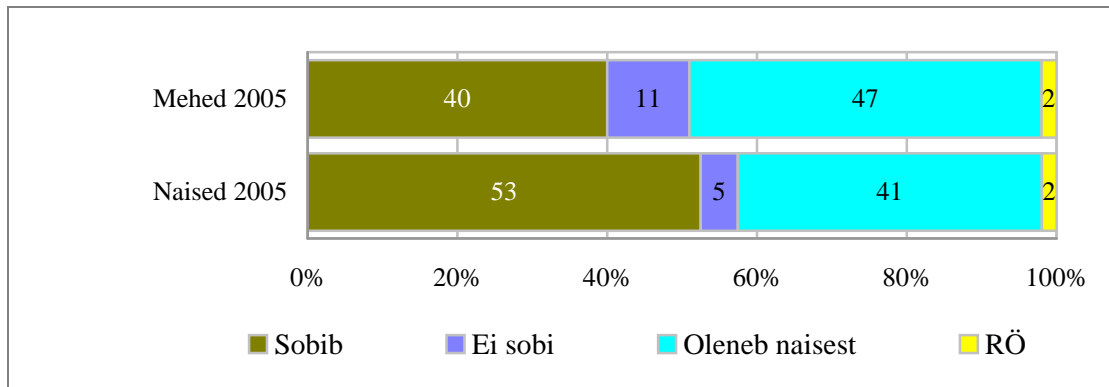
Lisaks nimetatud kahele sotsiaal-demograafilisele tegurile on inimeste eelistused nais- ja meesülemuse osas üsnagi selges sõltuvuses sellest, millises kollektiivis (soolises mõttes) küsitluse hetkel töötati. Näiteks need mehed ja naised, kes töötavad kollektiivis, kus enamuse moodustavad mehed, eelistaksid ka ülemusena keskmisest mõnevõrra rohkem mehi. Sama võib öelda meeste ja naiste kohta, kes töötavad kollektiivides, mille juhtkonnas on ülekaalus mehed

või kui töötaja otseseks ülemuseks on mees. Vastupidise olukorra puhul, st kui juhtkonnas on enamused naised või kui otsene ülemus on naine, on meeste suhtumine ülemuse soolise kuuluvuse osas märksa tolerantsem — keskmisest tunduvalt vähem oli neid, kes eelistaksid ülemusena kindlasti või pigem meest ning kasvanud nende meeste osakaal, kelle jaoks ülemuse sooline kuuluvus pole oluline. See viitab asjaolule, et konkreetne situatsioon töökollektiivis mõjutab ka inimeste hoiakuid — meeste domineerimine viib selleni, et ka naised (mehed nagunii) eelistavad ülemuse rollis näha keskmisest rohkem mehi. Naiste ülekaalu korral väheneb aga tunduvalt nende meeste osakaal, kes arvavad, et ülemusena eelistaksid nad meest. Omaette grupi moodustavad need mehed ja naised, kelle arvates naised ei sobi üldse juhiks - loomulikult eelistab nendest valdav enamused ka ülemusena näha meest.

Ajalises dimensioonis käsitletavat küsimust vaadates ilmneb, et olukord on arenenud meeste-kesksmaks. Kui 2003.aastal eelistas ülemusena näha meest 37% vastanutest, siis 2005 juba üle 50%. Selle eest oli kaks aastat varem hoopis rohkem neid, kelle jaoks ülemuse sooline kuuluvus polnud oluline. Samas ilmneb üks huvitav tõsiasi — kui meeste osakaal, kes soovivad ülemusena näha meest, on vaadeldava perioodi jooksul langenud, siis naiste osakaal, kes eelistavad töötada meesülemuse käe all, on hoopiski kasvanud. Seejuures on kasv toimunud nende arvelt, kes paar aastat varem suhtusid ükskõikselt küsimusse, millisest soost on ülemus.

Vertikaalse segregatsiooni ühe aspektina vaadeldagem veel küsimust, kas vastanute arvates naine üldse sobib tippjuhi ametisse. Hoiakud selle küsimuse osas aitavad teataval määral heita valgust ka paljuräägitud probleemile, miks on naisi suhteliselt vähe võimu hierarhia kõrgematel astmetel. Kui peaks olema levinud arusaam, eriti naiste endi hulgas, et naine sinna ei sobi, siis võib oletada, et pole ka oodata nende pürgimist kõrgetele ametikohtadele.

Käesoleva uuringu andmed näitavad, et arvamused naise sobivusest tippjuhiks ei ole sugugi ühesed, kaugeltki kõik ei rutanud kinnitama, et miks ka mitte. Vastupidi, vaid veidi alla poole vastanutest arvas, et sobib küll tippjuhiks. Umbes sama palju oli siiski kahtleval positsioonil, väites, et oleneb naisest. Nende kõrval on ka täiesti negativistlikult häälestatud grupp — iga üheteistkümmes — kelle arvates naine ei sobi tippjuhiks. Meeste ja naiste nägemus naise sobivusest võimu hierarhia tippu on jällegi mõnevõrra erinev. Meestest vastas sellele küsimusele jaatavalt 40%, naistest 53%. Seevastu meeste hulgas oli naistega võrreldes rohkem lisatingimuse esitajaid ("oleneb naisest"), ka eitajate osakaal oli meeste hulgas kõrgem kui naiste seas (vt. joonis 3.26).

Joonis 3.26. Naise sobivus tippjuhiks

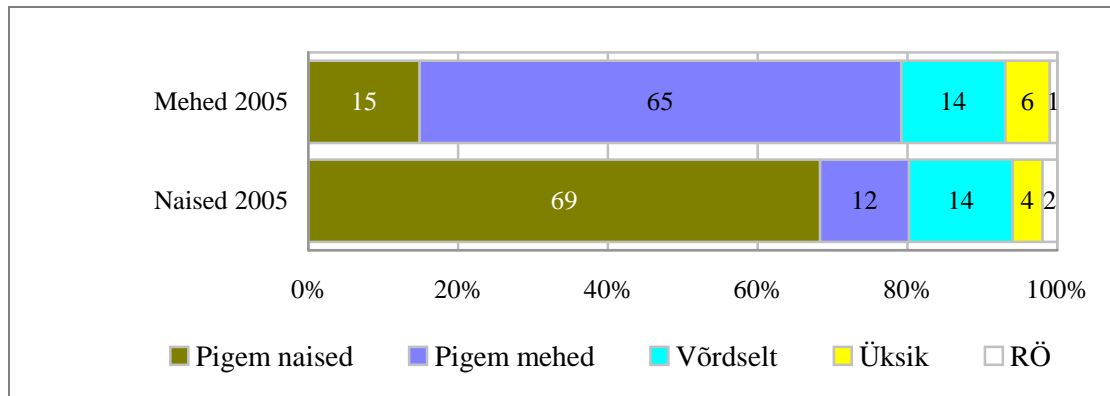
Hinnangud naise sobivuse kohta tippjuhiks sõltuvad suhteliselt vähe sellest, kummas soost on otsene ülemus, kas töötatakse nais- või meeskollektiivis, aga samuti sellistest näitajatest, nagu vanus või rahvus. Kõigi nende erinevate gruppide arvamused jäid üldise keskmise lähedale. Mõnevõrra eristusid teistest siiski mitte-eestlased. Nii mitte-eesti mehed kui naised toetavad eestlastest rohkem patriarhaalset ühiskonna mudelit, millesse hästi ei mahu naine tippjuhi ametis.

Tervikuna võib öelda, et tööalane vertikaalne sooline segregatsioon Eesti ühiskonnas on tõsiasi, mida ei saa eitada. Seda peetakse loomulikuks ja selle on omaks võtnud ka naised, mistõttu olukord on üsnagi komplitseeritud just edasiste sammude suhtes – kuidas muuta olukorda, millega ollakse rahul. Seda mitte ainult meeste kui domineeriva sugupoole seisukohalt, vaid ka naiste, „teise sugupoole“ aspektist vaadatuna.

Horisontaalne segregatsioon

Horisontaalne tööalane segregatsioon tähendab ühe soo esindajate ülekaalu teatud tööaladel. Laiemalt võib öelda isegi, et majandusharud on jaotunud soolisel põhimõttel. Nagu juba käesoleva osa sissejuhatuses mainitud, on naised koondunud rohkem hariduse, kultuuri, tervishoiu ja sotsiaaltöö valdkondadesse, mehed aga energeetika, ehituse, gaasi- ja veevarustuse ning kalanduse aladel. Selline horisontaalne segregatsioon koos oma negatiivsete tagajärgedega (eeskätt puudutab see „naiste aladel makstavaid madalamaid palkasid) on samuti üsnagi läbi analüüsitud probleem. Seepärast on see aspekt praegusel juhul kõrvale jäetud ja horisontaalset soolist segregatsiooni analüüsitud seni vähem tähelepanu saanud vaatepunktidest. Selleks on: millise soolise koosseisuga töökollektiivis ollakse hõivatud, kumma sooga seostuvad inimeste teadvuses teatud ametid, kuidas reageeriksid inimesed teatud ebatavalistes situatsioonides, mis seostuvad soo ja sellele „sobiva“ ametiga.

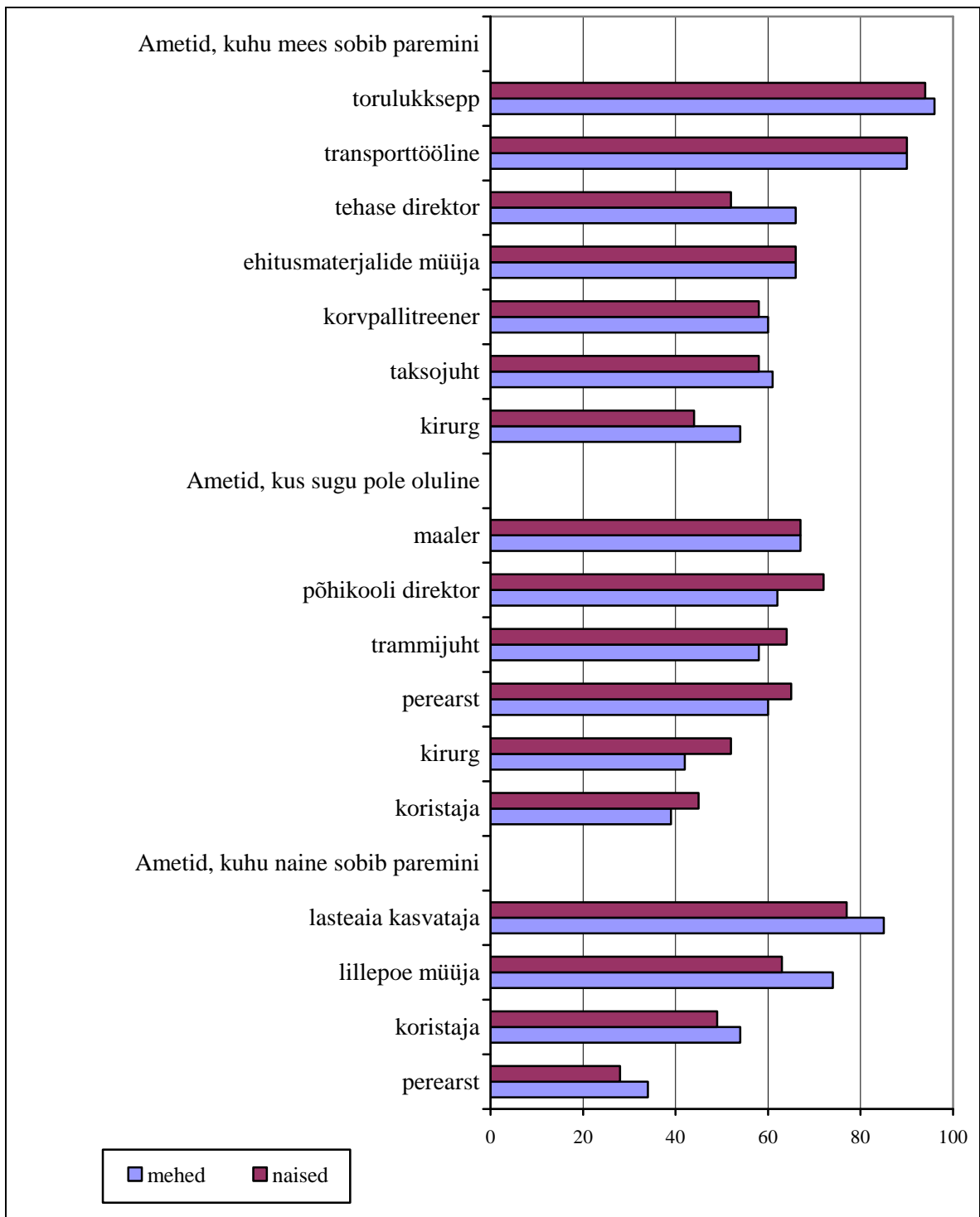
Käesoleva uuringu andmed näitavad, et suurem osa (ligikaudu kaks kolmandikku) nii meestest kui naistest töötab nõ omasoolises töökollektiivis - st sama soo esindajaid on 60% või enam. 12% naistest ja 15% meestest töötab kollektiivis, kus ülekaalus on vastassoo esindajad ning iga seitsmes naine, aga samuti mees on hõivatud sooliselt tasakaalustatud kollektiivis, st naisi ja mehi on umbes võrdselt (vt. joonis 3.27).

Joonis 3.27. Töökollektiivi sooline koosseis

Nendest arvudest järeldub, et horisontaalne sooline segregatsioon tööpoolest toimib - suurem osa mehi töötab meeste kollektiivis, mille taga on muidugi ka "mehelikud" tegevusalad, naised omakorda aga valdavalt naiste kollektiivis "naiselikul" töö. Vaid suhteliselt väike osa meestest ja naistest - seitsmendik - töötab kollektiivis, kus kumbki pool ei domineeri.

Töötamine naiste- või meestekollektiivis ei erinenud üldisest keskmisest oluliselt ei vanuse, ei rahvuse ega ka maa-linn lõikes. Põhimõtteliselt ka mitte haridusgruppide lõikes, ehkki samas tuleks rõhutada, et kõrgharidusega mehed töötavad keskmisest mõnevõrra harvemini valdavalt meestekollektiivis. Siin võib tegemist olla asjaoluga, et viimasel aastakümnel Eesti kõrgkoolides kiiresti kasvanud nn "pehme" eriala lõpetanud noormehed ei leia kõik tööd meeste erialal ja osa neist siirdub tööle traditsioonilistele naiste aladele.

Joonis 3.28. Meestele ja naistele sobivad ametid

Palju mõtlemisainet pakub ametite ja soo seoste uurimine, antud juhul aspektist kumma sugupoole esindaja sobib vastaja arvates ühte või teise ametisse paremini. Selgub, et selles osas on inimestel üsnagi selged normatiivsed arusaamad, kusjuures eriti rõhutada tuleb tõsiasi, et meeste ja naiste mõttemallid soolisest tööjaotusest on vägagi sarnased. Jooniselt 3.28 on näha, et peaaegu kõik naised ja mehed toetavad seisukohta, et torulukksepaks ja sporttööliseks sobib mees paremini, kahe kolmandiku meeste arvates on ka tehase direktor ja ehitusmaterjalide kaupluse müüja meeste amet. Viimase väitega on nõus ka samapalju naised, seevastu tehase direktori kohta niipalju naised meestele ei paku, aga ikkagi toetab üle poolte naistest, et tehase direktor on rohkem meeste amet. Mehed sobivad nii naiste kui meeste arvates paremini ka sellistesse ametitesse nagu taksojuht (meestest toetas seda seisukohta 61%, naistest 58%), korvpallitreener(!) (60% ja 59%), ka kirurg (54% ja 44%).

Naiste ametid nendega ei konkureeri. Naised sobivad paremini lasteaiakasvatamiseks (85% meeste ja 78% naiste arvates), lillepoe müüjaks (74% ja 63%), koristajaks (54% ja 49%), samuti perearstiks (34% ja 28%). "Meeste ametite" ja "naiste ametite" kõrval on rida selliseid ametikohti, mis vastajate arvates sobivad nii meestele, kui naistele, kus sugu pole oluline. Nendeks ametiteks on, näiteks, maaler, põhikooli direktor, trammijuht, perearst, kelle puhul vähemalt 60%, mõne ameti puhul isegi üle 70% meestest ja naistest arvas, et sugu pole vastava ametikohal oluline. Soo suhtes neutraalseteks ametiteks paistavad olema ühe osa vastajate arvates ka kirurg, koristaja, taksojuht, korvpallitreener.

Nendest andmetest nähtub, et meestega seostuvad eeskätt füüsilist jõudu ja tehnilist taipu vajavad ametid - sporttöölise ja torulukksepp, samasse ritta sobivad ka taksojuhi ja ehitusmaterjalide kaupluse müüja töö, meeste töö on olla ka juht, aga tootmisettevõttes (tehase direktor), mitte mõnel "pehmel" alal (põhikooli direktor). Naised seevastu peetakse hoolitsejaks ja ilu loojaks või sellega tegelejaks. Nende asjaoludega peaks ka seletuma, miks naisele sobib nii meeste kui naiste endi arvates lasteaiakasvataja amet, aga samuti lillepoe müüja koht. Kuigi umbes pooled vastanutest kinnitasid, et koristaja töö sobib paremini naistele (puhtuse ja korra tagaja), on hakanud laienema arusaam, et päris nii see ei ole, koristaja amet, nagu juba märgitud, sobib nii ühele kui teisele. Võib olla seoses masinate laiema kasutusele võtuga selles valdkonnas, mis omakorda eeldab tehnikaga ümberkäimise oskust ja seda on traditsioonilise arusaama kohaselt meestel rohkem. Võib ka nii öelda, et "lihtsamad" tööd, seda küll ilma sisulise katteta, seostuvad ühiskondlikus teadvuses naistega, samas kui "tõsised" ametid kuuluvad meestele.

Eelmainitud jooniselt on samuti näha, et ainult meestele või naistele sobivad ametid - vastajate arvates - üldjuhul ei kattu, st ei esinenud olukorda, kus pooled küsitletutest vastanuksid mõne ameti

puhul, et sobib paremini meestele ja teine pool, et pigem naistele. Vaid mõni amet (näiteks koristaja, kirurg, perearst), mille puhul sugu pole oluline, esineb ka "tüüpilise" meeste või naiste ametina. Kuid sel juhul sai see amet ühes kategoorias suhteliselt väikse toetuse. Kokku tähendab see aga, et ühiskonnas on selge arusaam, millised on meeste tööd ja millised on naiste omad. See mõttemall näib olema juurdunud nii sügavalt, et selle muutmise ei saa olema kerge ega kiiresti teostatav.

Analüüsides erinevate tegurite — vanuse, hariduse, elukoha linn/maa lõikes, aga samuti töökollektiivi või juhtkonna soolise koosseisu, ka otsese ülemuse soolise kuuluvuse — mõju inimeste hinnangutele selle kohta, milline amet sobib rohkem meestele ning milline naistele selgus, et see mõju on suhteliselt tagasihoidlik ega kalluta vastajate seisukohti üldisest keskmisest eriti palju ei ühele ega teisele poole.

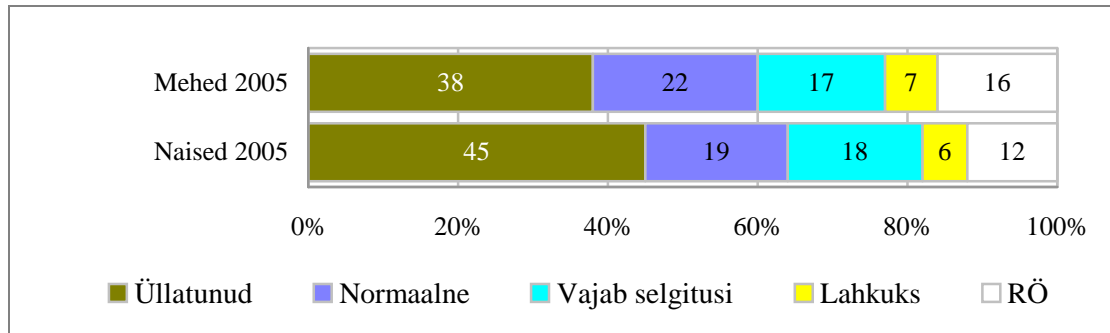
Samas ei saa jätta tähelepanemata mõningaid huvitavaid suundumusi. Näiteks kesk- ja vähema haridusega naised toetasid keskmisest enam seisukohta, et tehase direktor on mehe amet, kõrgema haridusega naised aga soostusid keskmisest mõnevõrra vähem, et korvpallitreener peaks olema mees. Viimane amet on üldse piiripealne, sest ei ole mingit ühest alust pidada seda spordiala kuidagi eriti mehelikuks ja eeldada siis ka meessoost treenerit, ehki avalikkusele peaksid paremini tuntud olema just meessoost Eesti korvpallitreenerid. Teine oluline suundumus seostub rahvusega. Mitte-eestlased on eestlastega võrreldes selgemalt rohkem patriarhaalse ühiskonnamudeli toetajad. Kui tehase direktorit pidasid keskmisest enam meeste ametiks vaid vene mehed, siis ehitusmaterjalide kaupluse müüja, samuti taksojuht oli juba nii vene naiste kui meeste ettekujutuses meeste amet. Rahvuslik kuuluvus tuli ühe olulise mõjurina esile ka "naiste ametite" puhul. Kõige selgemalt ilmnis see lillepoe müüja puhul. Kui mitte-eestlaste hulgas on keskmisest tugevalt rohkem levinud arusaam, et see amet kuulub naistele, siis eestlased on omaks võtnud, et lille müügiga võib tegeleda ka mees, ehkki eestlasteski ligikaudu kolm viiendikku seostab lilli ikka naistega.

Töö ja soo seostamist, teisisõnu horisontaalset segregatsiooni käsitleti antud uuringus veel kahe hüpoteetilise situatsiooni kaudu. Ühel juhul oli tegemist traditsioonilise naiste tööga - lasteaiakasvataja — , teisel juhul aga tüüpilise meeste tööga — autoremondilukksepp — ning paluti hinnata, milline oleks reageering, kui konkreetsetes situatsioonides esineks vastavate ametite asjatundjana "teise" sugupoole esindaja.

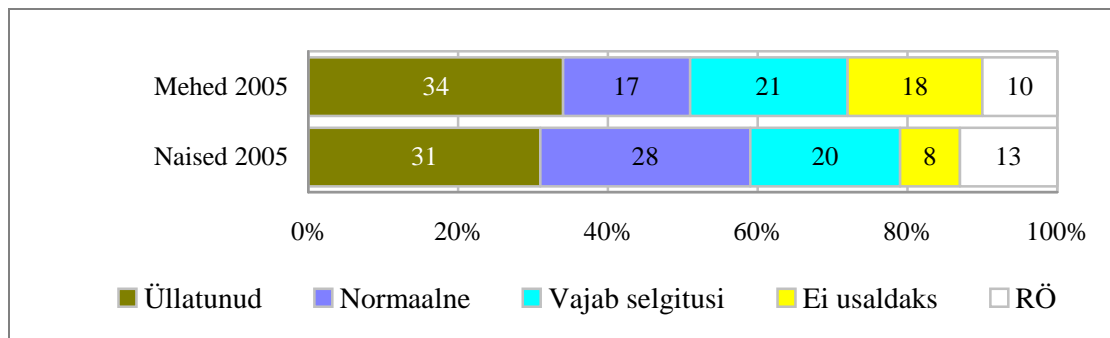
Esimese variandi puhul — mees lasteaiakasvataja rollis — väitis kaks viiendikku vastajatest, et see oleks rõõmus üllatus, viiendik pidas niisugust olukorda normaalseks, umbes samapalju sooviks siiski mingeid selgitusi ja iga kuueteistkümnendik ei jätaks last lasteaeda meessoost

kasvatava hoole alla. Seitsmendik ei osanud asjast midagi arvata. Naistele meeldiks selline asi mõnevõrra rohkem kui meestele (vt. joonis 3.29).

A. Mees – lasteaednik

B. Naine – autoabi asjatundja

Joonis 3.29. Reageering ebatraditsioonilisele soorollile

Oluliselt ei mõjutanud kirjeldatud situatsiooni suhtumist vanus ega ka elukoht, ehkki võinuks arvata, et maainimesed võiksid olla veidi konservatiivsemad ja rohkem kinni traditsioonilises tööjaotuses. Kõrgharidusega inimesed toetavad uemat mõttemalli tööjaotuses mõnevõrra rohkem kui vähema haridusega inimesed. Küll aga ilmnes jällegi mitte-eestlaste üsnagi teistsugune, võiks öelda konservatiivsem lähenemine. Nende hulgas ja huvitaval kombel eriti vene naiste seas oli keskmisest oluliselt vähem rõõmsalt üllatunuid ning rohkem neid, kes ei jäta sellises situatsioonis last lasteaeda. Samuti paistab välja üks paradoks - meeste hulgas, kes töötavad valdavalt naiskollektiivis või kus juhtkonnast enamuse moodustavad naised, oleks kirjeldatud, kuigi hüpoteetilise situatsiooni puhul rõõmsalt üllatunuid keskmisest hoopis vähem. Siit võiks välja lugeda, et mees, kes töötab naiskollektiivis, aktsepteerib ebatraditsioonilisi soorolle harvemini, kui muidu. Teisisõnu, naiskollektiivis töötamine süvendab arusaamu sellest, milline on naiste ja milline meeste töö. Naiste korral sellist suundumust ei täheldatud.

Teine hüpoteetiline situatsioon puudutas juhtumit, kus teel autoga hätta jäänud inimene kutsub välja autoabi. Mõne aja pärast saabubki kohale naissoost asjatundja ning küsimus on, kuidas sellele reageerida. Kolmandik vastanutest oleks sellise asjade käigu üle rõõmsalt üllatunud. Veerand peaks seda normaalseks, viiendik suhtuks mõnevõrra skeptiliselt, iga kaheksas ei usaldaks mitte mingil juhul oma autot naissoost spetsialisti kätte. Tähelepanuväärne on, et viimase seisukoha väljendajaid oli meeste hulgas kaks korda rohkem (peaaegu viiendik) kui naiste seas. See viitab veel kord meeste seas levinud üsnagi jäikadele arusaamadele soolisest tööjaotusest. Teised tegurid (vanus, haridus, elukoht) mõjutasid kirjeldatud olukorrale reageerimist vähem. Siiski tuleks eraldi välja tuua jällegi mitte-eestlased, kes on naissoost autoremondilukksepa suhtes väga ettevaatlikud ega usaldaks teda. Näiteks tervelt kolmandik vene meestest ei usaldaks oma autot mitte mingil juhul naisest asjatundja kätte, õigemini vist ei usu, et naine saabki olla auto asjatundja.

Eelnevalt kirja pandut lühidalt kokku võttes võib öelda, et nii Eesti mehed kui naised jagavad normatiivset arusaamist, mille kohaselt eristuvad selgelt "meeste- ja naistetööd". Teisisõnu — horisontaalne segregatsioon Eesti ühiskonnas toimib. Seejuures jääb toodud andmetest mulje, et ühiskond talub veel kuidagi meeste asumist "naiste tööle" (mees lasteaiakasvatajakaks). Hoopis keerulisem on saavutada tolerantsi naiste asumisele "meeste tööle" (naine autoremondi lukksepa). Seejuures puudutab selline mõttemall mõlemat sugupoolt. Ühiskonna soolise tasakaalustatuse huvides oleks vajalik esmalt saavutada olukord, kus küsimusele, kas teatud ametisse sobib paremini mees või naine, kõlaks üha rohkemate tööalade puhul vastus – sugu pole oluline. See ei tagaks veel kaugeltki paljude probleemide lahendamist, võiks tekitada koguni uusi, kuid oleks kindlasti samm edasi soolise võrdõiguslikkuse kindlustamisel.

4. Võrdõiguslikkus hariduse ja kasvatuse sfääris

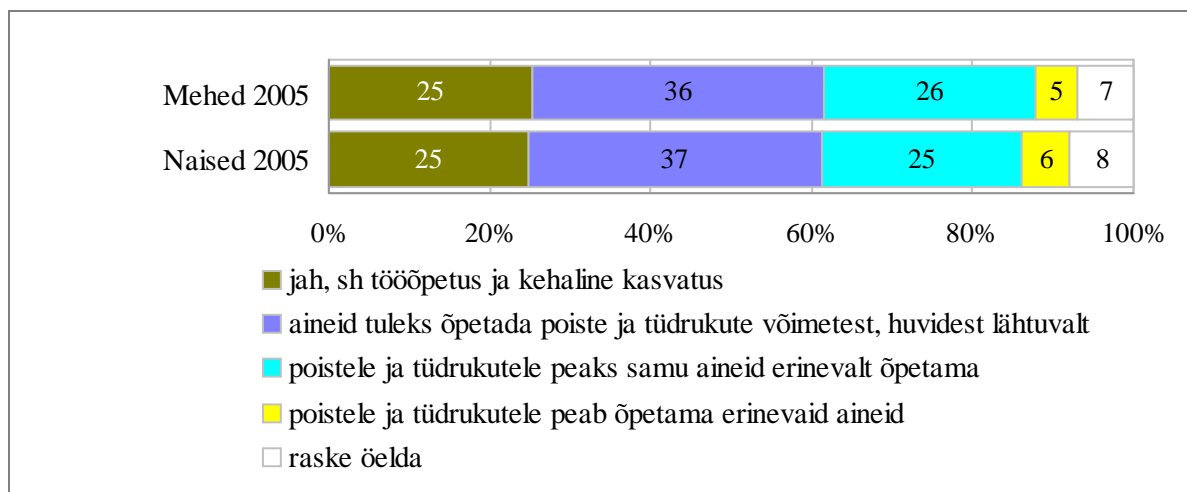
On ootuspärane, et Eesti ühiskonna demokratiseerimine ja majanduskasv toovad kaasa muudatused elanike väärtushinnangutes, sealhulgas ka soostereotüüpides. Kuid, tuginedes väärtushinnangute klassiku Ronald Ingleharti seisukohtadele, ei pruugi lähiajal toimuda meie ühiskonnas inimeste soolise võrdõiguslikkuse alastes arusaamades olulisi muudatusi. Inimeste väärtushinnangute muutumises on oluline ajaline inertsus, täiskasvanud kalduvad kinni hoidma nendest normidest ja väärtustest, mida nad omandasid lapse- ja noorukieas. Teisalt on väärtuste muutumine nihkeliselt ühendatud ühiskonna majanduskasvuga (Inglehart ja Norris, 2003). Seega võivad meie ühiskonna praegusel arenguetapil domineerida – nii koolis kui ka koduses kasvatuses – keskmise ja vanema põlvkonna traditsioonilised arusaamad soorollidest, mis kujunesid välja nende endi nooruses. Teisalt viitavad erinevate valdkondade uurimused sellele, et Eesti ühiskonna praeguste noorte kujunemisel pakuvad kodu, kool ja meedia pigem traditsioonilisi ja kohati vastukäivaid soorolle.

Meie üldhariduskoolide õppekirjanduse analüüsi tulemused näitavad, et ajaloo-, kodaniku- ja perekonnaõpetuse õpikud esitavad soorollides edasiviivaid eeskujusid tunduvalt vähem kui käesolevat olukorda taastootvaid või isegi tagasiviivaid soostereotüüpe. Uurimuse tulemusi iseloomustavad järgmised autorite seisukohad: perekonnaõpetuse õpik propageerib paljus ürgpatriarhaati (Kalmus, 2002); kodanikuõpetuse õpiku rollijaotus näib pärinevat justkui eelmise sajandi talupoeglikust ürgkultuurist (Mikk, 2002); lugemikes antakse vildakat eeskujut nii poistele kui ka tüdrukutele - naised on suhteliselt vähestes ametites, poisid ei viitsi õppida ega hooli kodukorrast (Mikk, 2002).

Käesolevas monitooringus on kasutatud hariduse ja kasvatuse sfääris võrdõiguslikkuse uurimiseks kolme küsimuste plokki.

4.1. Poiste ja tüdrukute õppetöö korraldus

Uurimus näitas, et üldhariduskoolis õppivate poiste ja tüdrukute õppetöö korralduse suhtes meeste ja naiste seisukohad ei erine. Vastajatest üle kolmandiku on arvamusel, et poistele ja tüdrukutele peaks õpetama aineid nende võimetest ja huvidest lähtuvalt. Neljandik täiskasvanutest pooldab praegusest koolikorraldusest erinevat praktikat ning leiab, et poistele ja tüdrukutele peaks õpetama küll samu aineid, ent erineval viisil.

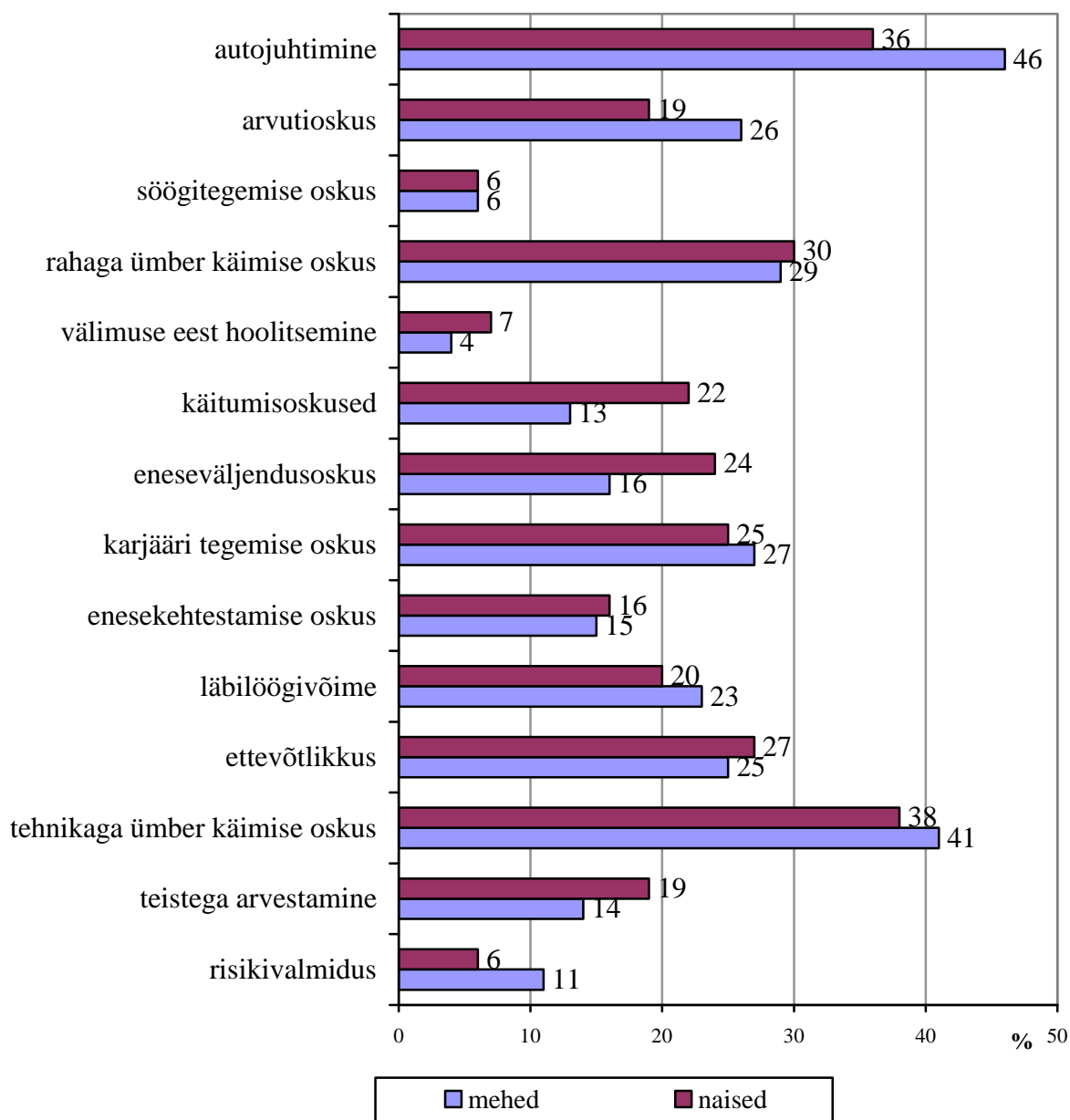

Joonis 4.1. Kas üldhariduskoolis peaksid poisid ja tüdrukud õppima samu asju?

Poiste ja tüdrukute erinevalt õpetamist pooldavad enam keskealised (35–54-aastased) naised (31% antud vanuserühma naistest), kõrgharidusega vastajad, kusjuures enam mehed (40% kõrgharidusega meestest) ning Tallinna elanikud (kolmandik Tallinna vastajatest). Saadud tulemuse alusel juhiksime tähelepanu sellele, et poiste ja tüdrukute erinevat õpetamist läbiviivad ja seda kavandavad erakoolid on eelkõige oodatud Tallinnas elavate kõrgharidusega lapsevanemate poolt.

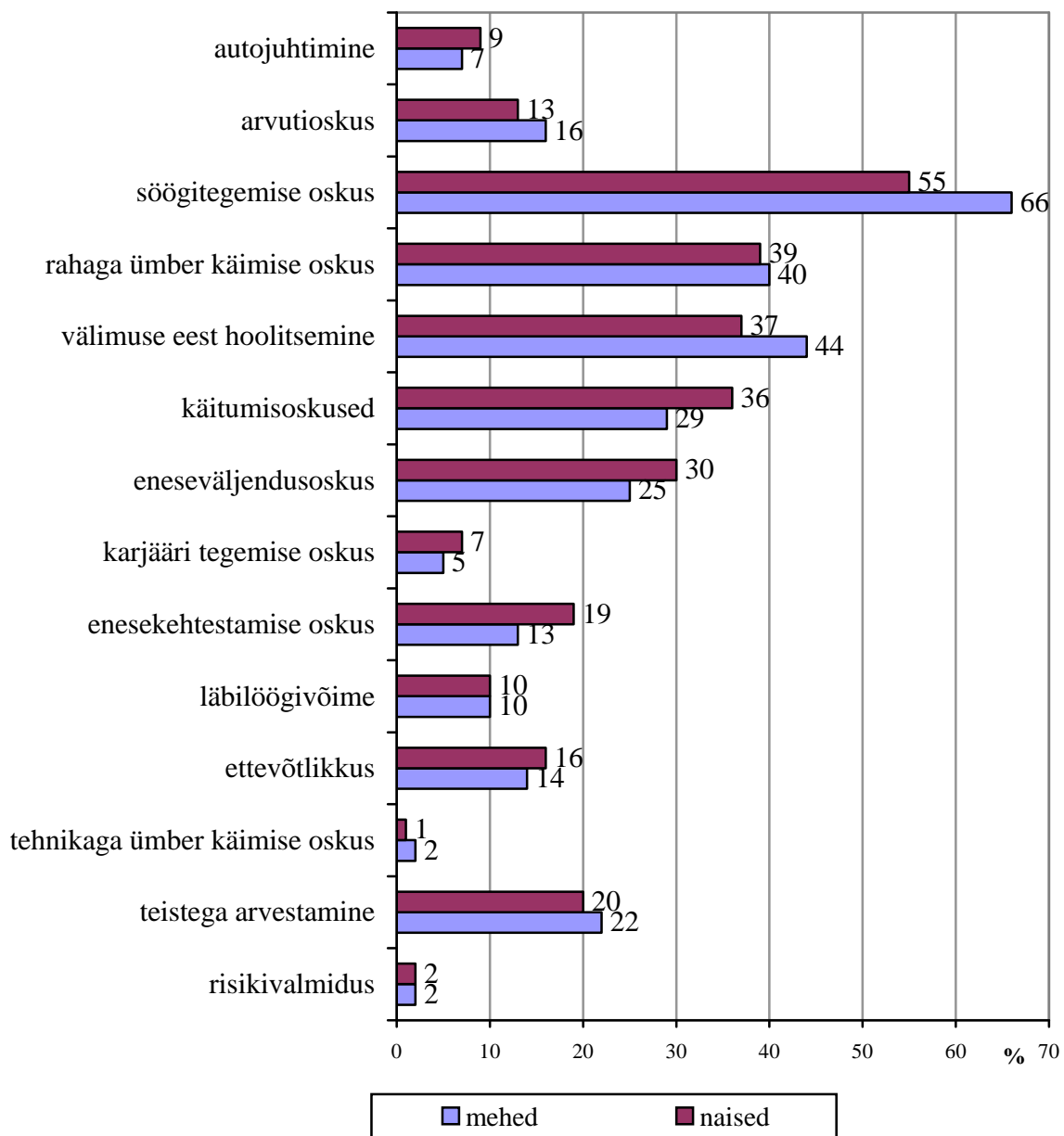
4.2. Poistele ja tüdrukutele olulised oskused

Küsitluses esitati 14 oskust ja omadust, millede hulgast paluti vastajatel välja valida kolm oskust, millede arendamisele peaks poiste ja tüdrukute kasvatamisel erilist tähelepanu pöörama. Esitatud küsimus oli üldist laadi, vastajatele ei täpsustatud, kas etteantud oskusi peaks arendama kodu või kool. Järgnevatel joonistel (Joonised 4.2. kuni 4.5.) on toodud kolme valiku summaarsed esinemissagedused.

Joonis 4.2. Mis te arvate, milliste oskuste ja omaduste arendamisele peaks poiste puhul erilist tähelepanu pöörama (kolme valiku esinemissagedus).

Kõige olulisem oskus, mida nii meeste kui ka naiste arvates peaks poistele õpetama, on autojuhtimine, kusjuures olulisem on see meeste arvates (ligi pooled meestest). Teine ja kolmas oskus, mida poistele peaks õpetama, on tehnikaga ning rahaga ümber käimine. Meeste ja naiste hinnangul on võrdselt oluline õpetada poistele ka karjääri tegemise oskusi ja ettevõtlikkust.

Joonis 4.3. Mis te arvate, milliste oskuste ja omaduste arendamisele peaks tüdrukute puhul erilist tähelepanu pöörama (kolme valiku esinemissagedus).

Kõige olulisemana, mida tüdrukutele peaks õpetama, nimetati söögitegemise oskust, kusjuures eriti oluliseks peavad seda mehed. Teise ja kolmanda tüdrukutele vajaliku oskusena nimetavad nii mehed kui ka naised enese välimuse eest hoolitsemist ja rahaga ümber käimist.

Meeste ja naiste arvamused lähevad lahku poistele ja tüdrukutele käitumisoskuste ja eneseväljendusoskuste õpetamise osas: naiste arvates tuleks oluliselt enam tähelepanu pöörata nii poiste kui ka tüdrukute kasvatamisel suhtlemise ja eneseväljendamise õpetamisele.

Poistele kõige olulisema oskuse – autojuhtimise – õpetamist peavad enam vajalikuks alla keskharidusega (50% alla keskharidusega ja 27% kõrgharidusega vastajatest) ja maal elavad (49% maa ja 34% Tallinna elanikest) inimesed. Nende hulgas, kes ei nimeta poiste kõige olulisema oskusena auto juhtimise õpetamist, on eelkõige kõrgharidusega ja Tallinnas elavad inimesed.

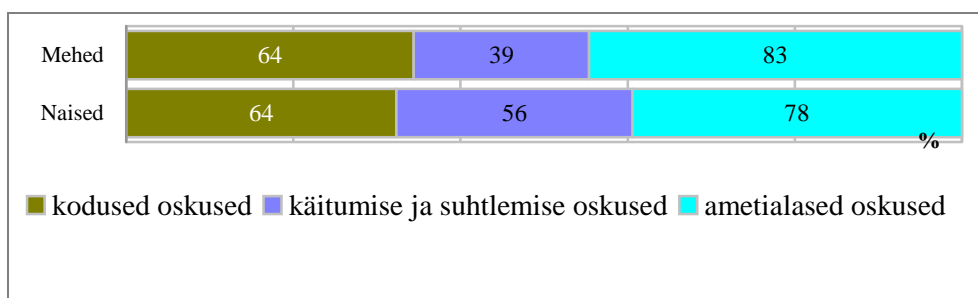
Mehi nähakse edukatena, nimetatud soostereotüüp on eelkõige meestele omane võrdselt nii meeste endi kui ka naiste arusaamades. Näiteks leitakse, et poistele on oluline õpetada karjääri tegemise oskust (kolmes valikus kokku nimetas vastavalt poistele 26% ja tüdrukutele 6% vastajatest), läbilöögivõimelisust (poistele 22% ja tüdrukutele 10% vastajatest) ning ettevõtlust (joonised 4.2. ja 4.3.).

Tüdrukute jaoks kõige olulisemana nimetatud oskuse – söögitegemise – õpetamist peavad enam vajalikuks alla keskharidusega (kolmes valikus kokku 69% alla keskharidusega ja 50% kõrgharidusega vastajatest) ja vanemad (74% üle 60-aastastest vastajatest) inimesed ning mitte-eestlased (66% mitte-eestlastest ja 58% eestlastest). Söögitegemise õpetamist ei pea tüdrukute puhul oluliseks oskuseks nooremad (45% 18–34-aastased) inimesed.

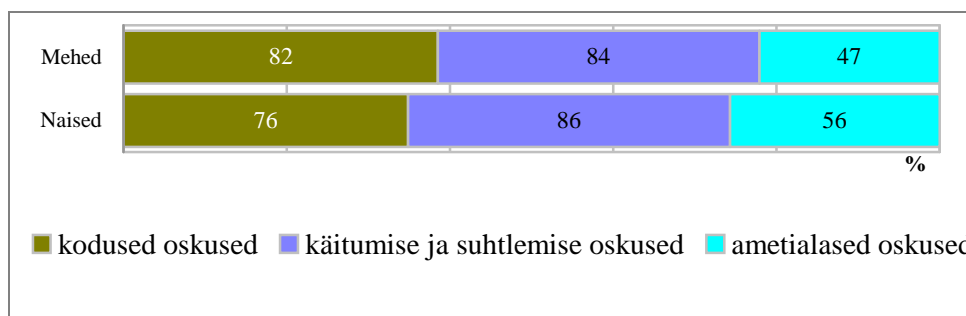
Eeltoodud oskuste õpetamise või arendamise kõrval peetakse oluliseks kasvavale põlvkonnale õpetada rahaga ümber käimise oskust, kusjuures leitakse, et enam tuleks sellele tähelepanu pöörata tulevaste naiste kasvatamisel. Kolmes valikus kokku nimetas seda tüdrukutele oluliseks oskuseks 40% ja poistele vajalikuks 30% vastajatest.

Küsitluses ette antud poistele ja tüdrukutele vajalike oskuste üldistatumaks käsitlemiseks moodustati kolm oskuste rühma: 1) käitumise ja suhtlemise oskused (välimuse eest hoolitsemine, etikett ja käitumisoskus, eneseväljendus- ja teistega ümberkäimise oskus); 2) ametialast edukust tagavad oskused (arvutioskus, karjääri tegemise oskus, enesekehtestamise oskus, läbilöögivõime, ettevõtlikkus, riskivalmidus); 3) kodus vaja minevad oskused (söögitegemine -, rahaga ja tehnikaga ümber käimise oskus).

Küsitluses antud oskuste rühmitamise alusel eristuvad oluliselt elanikkonna ootused poistele ja tüdrukutele (s.o. järgmise põlvkonna meestele ja naistele) eluks vajalike oskuste alusel. Poisse tuleks vastanute hinnangul kasvatada ametialal edukateks (seda pea võrdselt nii meeste kui ka naiste arvates) tüdrukuid aga tuleks ette valmistada nii, et nad saaksid hakkama sotsiaalsetes suhetes ja koduses elus.

Joonis 4.4. Oskused valdkonniti, millede arendamisele peaks poiste puhul erilist tähelepanu pöörama (kokku kolme valiku esinemissagedus).

Joonis 4.5. Oskused valdkonniti, millede arendamisele peaks tüdrukute puhul erilist tähelepanu pöörama (kokku kolme valiku esinemissagedus).

Nende vastanute osakaal, kes pidasid oluliseks poiste ametialaste oskuste kujundamist, on kõrgem venekeelse elanikkonna hulgas – vähemalt ühte antud rühma kuuluvat oskust nimetas 91% mitte-eestlastest ja 75% eestlastest. Poistele käitumise ja suhtlemise õpetamist peavad enam vajalikuks naised, kõrgharidusega ja eesti rahvusest vastajad (vähemalt ühte oskust märgib 56% eestlastest ja 34% mitte-eestlastest).

Tüdrukute ametialaste oskuste kujundamist pidasid oluliseks peamiselt nooremad inimesed (vähemalt ühte oskust märgib 63% 18–24-aastastest ja 48% üle 50-aastastest vastajatest) ning eesti rahvusest vastajad. Tüdrukutele käitumise ja suhtlemise õpetamist peavad võrdselt väga oluliseks kõik vastajad, seda sõltumata haridusest, vanusest või rahvusest. Tüdrukutele

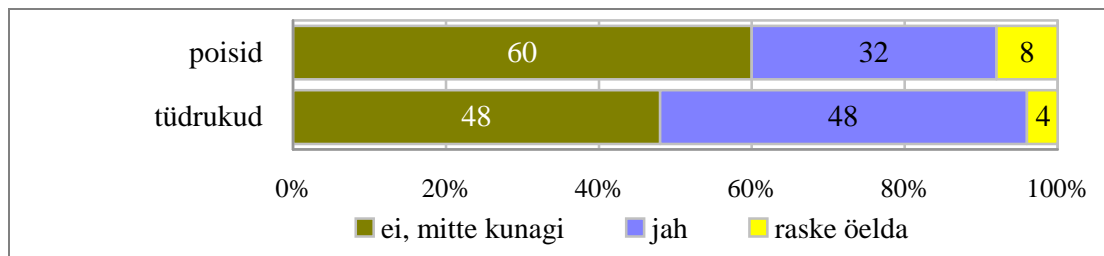
koduga seotud oskuste õpetamist (söögitegemine, rahaga ümber käimine) pidasid vajalikuks eeskätt alla keskharidusega, maal elavad ning teistest rahvustest vastajad (vähemalt ühte oskust märgib 84% mitte-eestlastest ja 75% eestlastest).

Lähtudes elanikkonna arusaamadest poistele ja tüdrukutele eluks vajalike oskuste õpetamisel, võib öelda, et alla keskharidusega ja vanem põlvkonna esindajate hoiakud on üsna traditsioonilised – meestele kuulugu tehnilised alad ja karjääri tegemine, naised tegelgu köögis ja hoolitsegu oma välimuse eest.

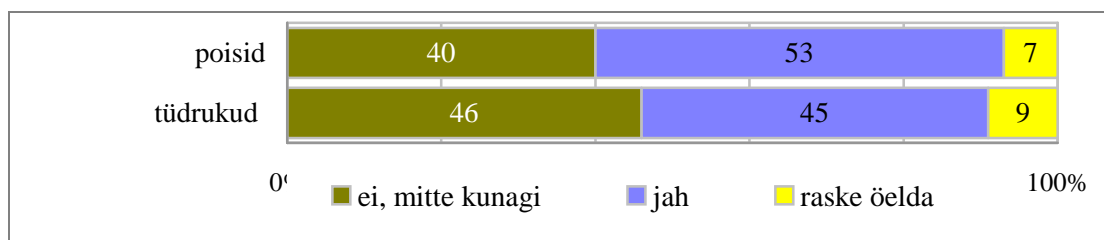
Poiste ja tüdrukute oluliste oskuste eristumine vastajate haridustasemetega järgi on seletatav meie ühiskonnas toimiva hariduse eristava mõjuga. Vastavalt Tartu Ülikooli teadlaste uurimustele erineb Eesti elanike väärtusteadvuse struktuur kõige enam haridustaseme, seejärel sissetuleku ja vanuse lõikes (Kalmus & Vihalemm, 2004: 40). Teisalt lähtuvalt Ronald Ingleharti (1990) kultuurinihke mudelist toimub majanduslikult arenenud ühiskondades üleminek defitsiitväärtustelt (materiaalne heaolu, raske töö) postmodernistlikele väärtustele (elukvaliteet, individuaalne autonoomia). Postmodernistlikus ühiskonnas asenduvad materiaalse heaolu probleemid individuaalse eneseteostusega, individualistlike huvidega. Käesolevas uurimuses alla keskharidusega, vanema põlvkonna elanike poolt poistele ja tüdrukutele eluks oluliste oskuste – autojuhtimise ja söögitegemise ülekaalukas valik viitab olukorrale, et ligi kolmandik elanikkonnast väärtustab kõrgemalt defitsiitväärtusi. Postmodernistlikele väärtustele on enam avatud kõrgharidusega ja Tallinnas elavad inimesed.

4.3. Võrdõiguslikkus koolis õpilaste vaatevinklist

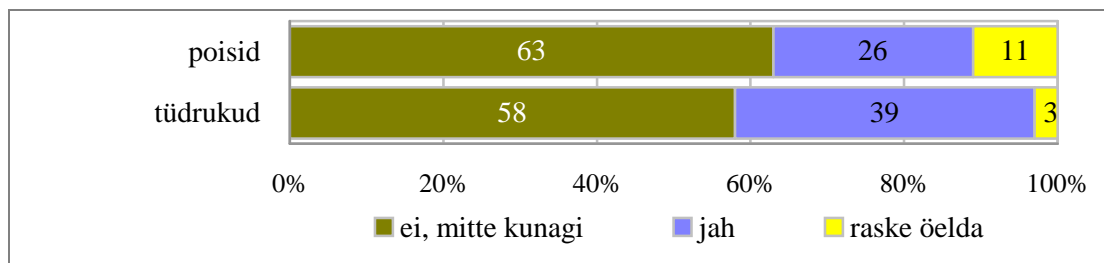
Järgnevale küsimuste plokile vastasid 15–19-aastased õpilased, kokku 71 vastajat, nendest 38 noormeest ja 33 neidu. Uurimus näitas, et gümnaasiumiosa õpilaste hulgas on enam neid, kes väidavad, et õpetajad panevad samade teadmiste eest tüdrukutele paremaid hindeid kui poistele. Sellist kogemust meenutavad enam poisid: 53% uurimuses osalenud poistest väidab, et õpetajad hindavad tüdrukuid paremini, kuid samal seisukohal on ka 45% tüdrukutes. Eelkirjeldatud tendentsi rõhutavad oluliselt enam eesti rahvusest õpilased: eesti õpilastest väidab 56% ja teistest rahvusest õpilastest 36%, et õpetaja paneb samade teadmiste eest tüdrukutele paremaid hindeid.

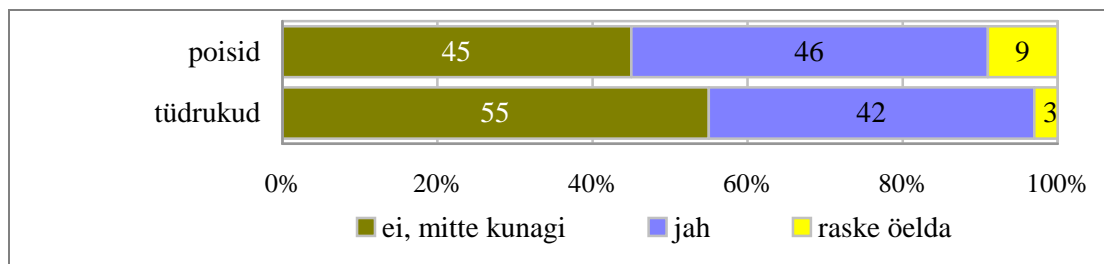
Joonis 4.6. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja paneb samade teadmiste eest poistele paremaid hindeid kui tüdrukutele?

Joonis 4.7. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja paneb samade teadmiste eest tüdrukutele paremaid hindeid kui poistele?

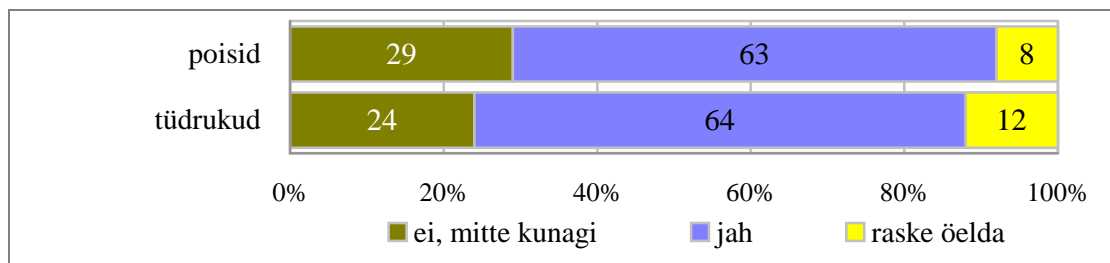

Joonis 4.8. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja kiidab iseseisvate tööde või koduste tööde korraliku täitmise eest sagedamini poisse?

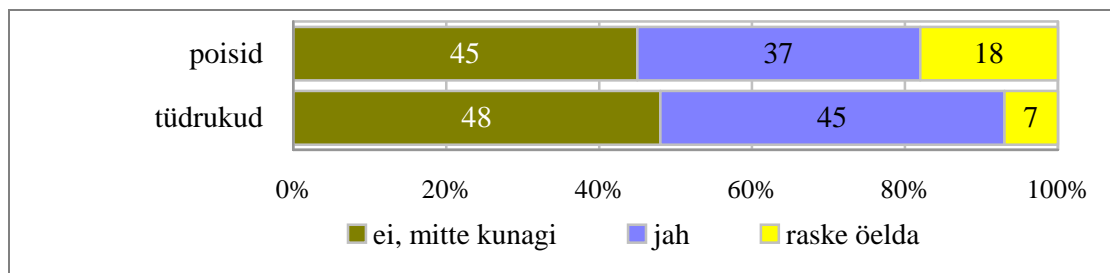

Joonis 4.9. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja kiidab iseseisvate tööde või koduste tööde korraliku täitmise eest sagedamini tüdrukuid?

Uurimuses osalenud õpilased väidavad, et õpetaja kiidab iseseisvate tööde ja koduste tööde korraliku täitmise eest sagedamini tüdrukuid. Tüdrukute sagedamat kiitumise kinnitavad poisid ja tüdrukud pea võrdselt.

Joonis 4.10. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja teeb samasuguse korrarikkumise eest poistele sagedamini märkusi kui tüdrukutele?

Joonis 4.11. Kas teie koolis on ette tulnud olukordi, kus õpetaja teeb samasuguse korrarikkumise eest tüdrukutele sagedamini märkusi kui poistele?

Korrarikkumistele reageerimise osas on õpetajate teravama tähelepanu all õpilaste arvates poisid. Kõikidest vastanud õpilastest väidab 63%, et õpetaja teeb samade korrarikkumiste eest poistele sagedamini märkusi, kusjuures poisid ja tüdrukud märgivad seda võrdselt. Küsitletud õpilaste hulgas on 18% neid, kelle arvates poiste ja tüdrukute puhul kehtivad samad kriteeriumid, seda nii hindamise kui käitumise osas, st nad leiavad, et õpetaja ei ole kunagi pannud poistele või tüdrukutele paremaid hindeid või teinud ühele sugupoolele sagedamini märkusi samalaadsete korrarikkumiste eest.

Täiendavalt käesolevas monitooringus saadud üldhariduskoolide õpilaste hinnangutele võrdõiguslikkuse olukorrale koolis, peame oluliseks juhtida tähelepanu mitmetele uurimustele, kus viidatakse õppekirjanduse võimalikule negatiivsele mõjule õpilaste soostereotüüpsete hoiakute kujundamisel (täpsemalt vt Mikk, 2002).

Õppe- ja kasvatustöös peaks olema võimalik sihikindla ja oskusliku kodanikukasvatuse abil avardada põhikooli õpilaste arusaamu soorollidest ning kujundada neis soolise

võrdõiguslikkuse suhtes soosivamaid hoiakuid. Kuid lisaks sellekohastele teadmiste vajavad õpilased ka arutelusid ja analüüse. Paraku ei paku praegused üldhariduskoolide kodaniku- ja inimeseõpetuse valdkonna õpikud õieti ei üht ega teist (Kalmus, 2002).

5. Sooline võrdõiguslikkus peresfääris

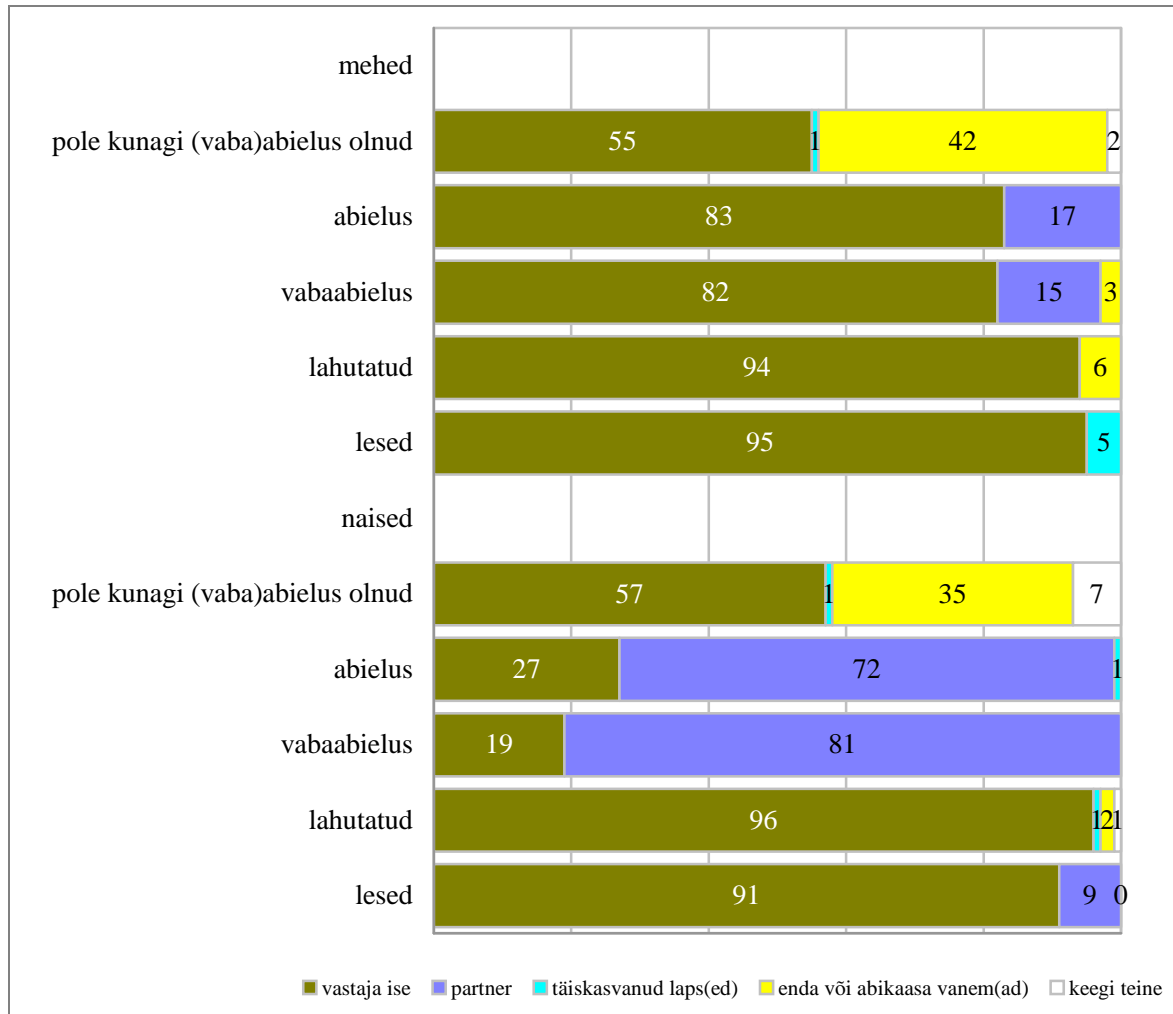
Perekond on üheks ühiskonna olulistest institutsioonidest, ent näiteks Eesti perekonnaseadus perekonda ei defineeri. Vastandina traditsioonilise perekonna definitsioonile (nt Murdock 1949), kus keskseks oli ametlikult registreeritud abielu, seksuaalsuhted ja bioloogilised järglased, käsitletakse tänapäeval perekonnana kooslust, mida iseloomustab eeskätt emotsionaalne seotus. Seega, perekonna mõiste on lähenenud leibkonna mõistele, kus juriidilised lepingud ja bioloogiline sugulus ei oma enam olulist tähtsust. Antud ülevaates kasutatakse termineid *pere* ja *perekond* sünonüümidena, st erinevad kooslused (nt vabaabielul põhinevad pered, üksikvanemaga pered, lastetud paarid jne), kes end ise perekonnana identifitseerivad, on võrdsustatud klassikalise perekonnamudeliga.

Perekonnaseaduse kohaselt on abikaasade õigused ja kohustused võrdsed. Viimastel aastakümnetel läbi viidud uurimused on aga näidanud, et tegelikkuses toimib valdav enamus peredest teatud väljakujunenud rolli- ja tööjaotus, kus mehe ülesandeks peetakse endiselt pere majandusliku toimetuleku kindlustamist ja naise ülesandeks jääb enamuses majapidamise korrasoleku, laste kasvatamise ja vanemate või teiste abi vajavate sugulaste eest hoolitsemisega seonduv. Kuidas aga tänased Eesti pered toimivad, kuidas võetakse vastu peret ja pereliikmeid puudutavad otsused, kellele jääb oluliste otsuste tegemisel viimane sõna, kes on autoriteediks laste kasvatamisel?

5.1. Peresised sõltuvussuhted

Varasemad uurimused (vt nt Steinmetz et al. 1990) on näidanud, et peresised võimusuhted sõltuvad sellistest kriteeriumitest nagu abikaasade sotsiaalmajanduslik staatus, majanduslike ja sotsiaalsete ressursside olemasolu, aga ka näiteks perekonnatsükkel. Viimase osas on eriti oluline aeg, mil peres on väikesed lapsed, sest traditsiooniliselt on ema see, kes väikeste laste tõttu keskendub peresfäärile ja tema võimalused väljaspool peresfääri erinevaid ressursse genereerida kahanevad oluliselt.

Enamus peresisetele võimusuhetele suunatud sotsioloogilistest uurimustest on keskendunud horisontaalsetele, s.t meeste-naiste suhetele. Oluliselt vähem on uurimusi, mis vaatleksid lähemalt peresiseseid vertikaalseid suhteid, s.o vanem-laps suhteid. Antud monitooringus püüame vaadelda mõlemaid.

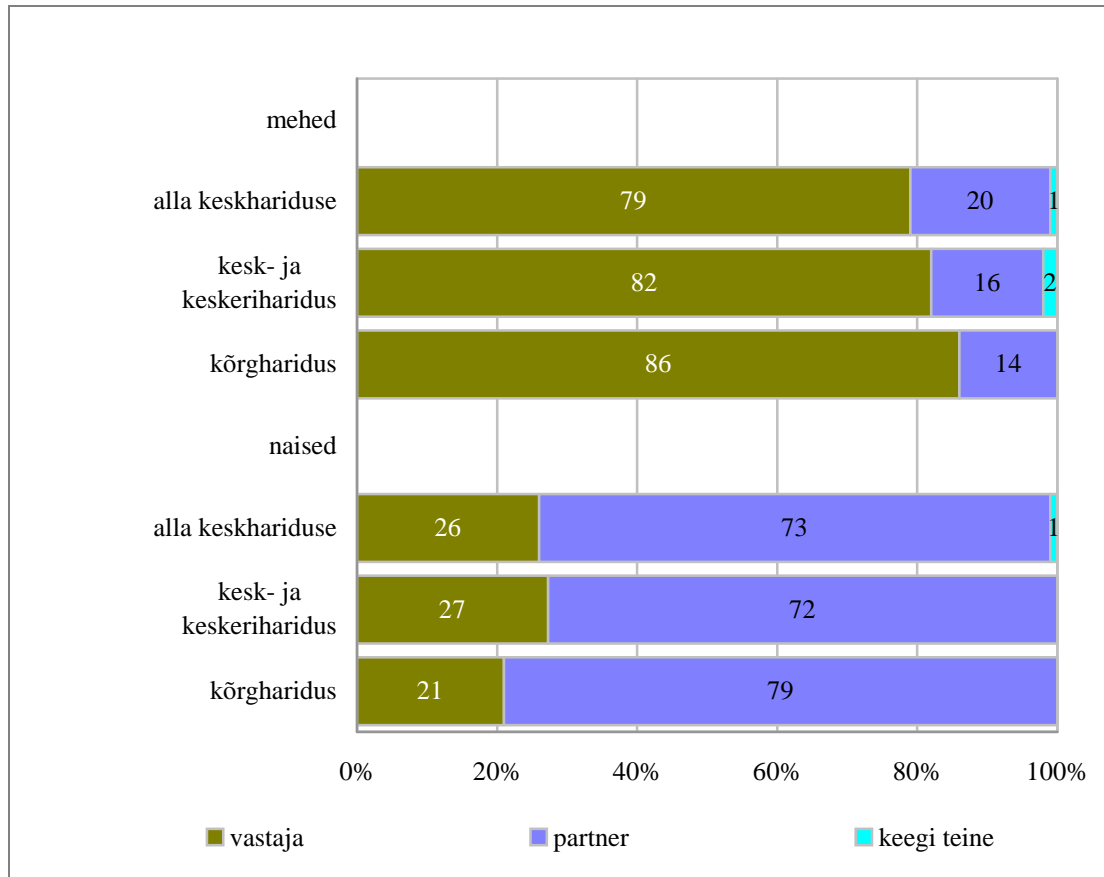

Joonis 5. 1. Leibkonna suurima sissetuleku saaja, 15-74-aastaste meeste ja naiste hinnangud (mehed, N=459; naised N=541)

Nagu eelpool öeldud, peresiseste võimusuhte üheks aluskomponendiks on majanduslikud ressursid. Seetõttu on alust arvata, et sellel pereliikmel, kellel on suurim sissetulek, on ka pereasjade otsustamisel suurem sõnaõigus. Joonisel 5. 1 on esitatud andmed selle kohta, kuidas olenevalt pereseisust mehed ja naised hindavad, kes on nende leibkonnas suurima sissetuleku saaja.

Kogu valimit silmas pidades selgus, et meestest enam kui kolm neljandikku (78%) väitsid, et nemad on leibkonnas suurima sissetuleku saajad, naistest iga teine (51%). Jooniselt 5.1. on

aga näha, et ennast perekonna suurima sissetuleku saajaks pidavate naiste suhteliselt suur osakaal tuleneb ilma partnerita elavate naiste (üksikud, lahutatud ja lesed) suurest osakaalust. Viimatinimetatud on aga mitte üksnes suurima sissetuleku saajad, vaid sageli ka leibkonnas ainukese sissetuleku saajad.

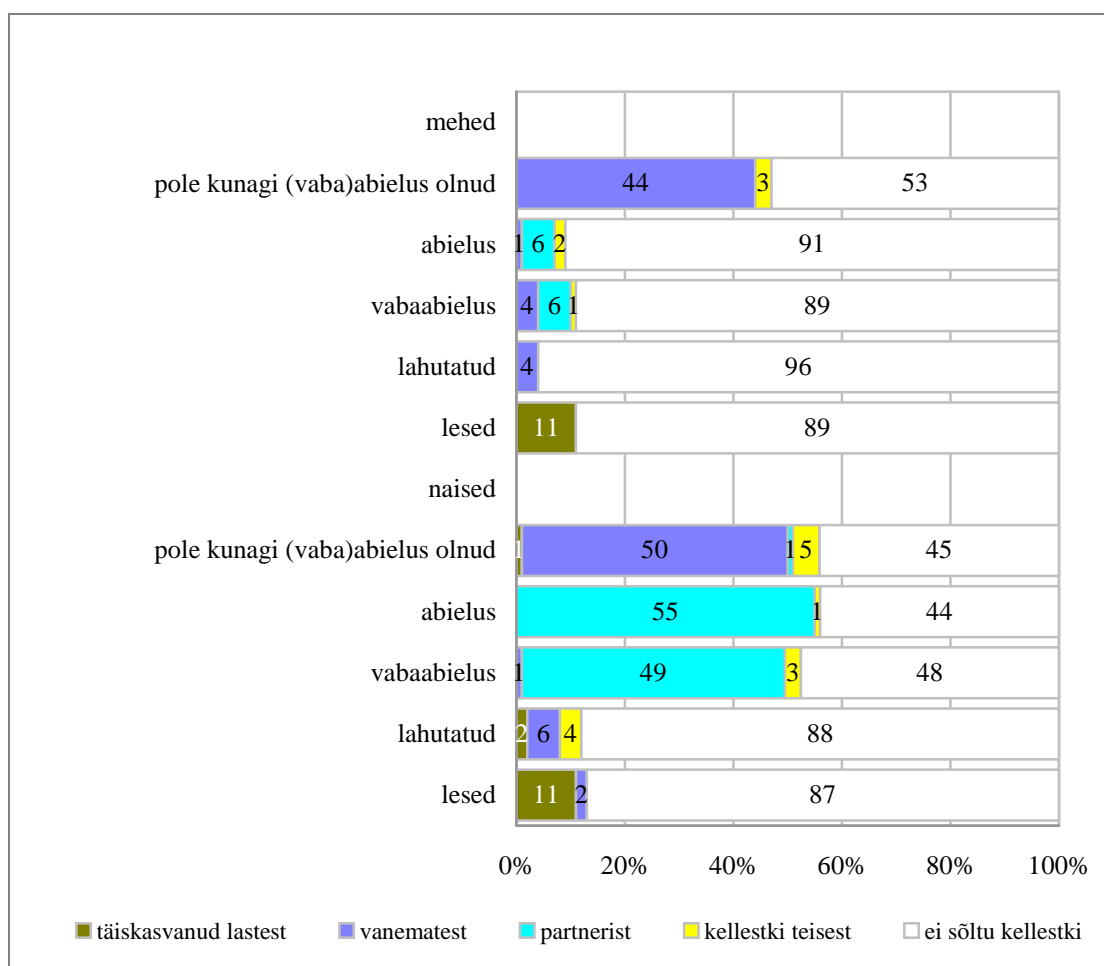
Joonis 5.2. Leibkonna suurima sissetuleku saaja, 15-74-aastaste abielus ja vabaabielus meeste ja naiste hinnangud hariduse lõikes (mehed, N=270; naised N=278)

Pilt leibkonna suurima sissetuleku saajast muutub oluliselt, kui me kitsendame valimit ja vaatame üksnes koos partneriga elavaid naisi ja mehi. Joonisel 5.2. on toodud suurima sissetuleku saajate osakaal abielus ja vabaabielus inimeste hulgas hariduse lõikes. Nagu jooniselt näha, leibkonnas suurimat sissetulekut saavate meeste osakaal on madalama haridustasemega meeste hulgas ligemale kolm korda kõrgem kui sama haridustasemega naiste hulgas, ning kõrgharidusega meeste hulgas isegi neli korda kõrgem. Kui meeste puhul tähendab kõrgem haridustase ka suurima sissetuleku saajate osakaalu kasvu, siis naiste puhul mitte.

On huvitav vaadata lähemalt olukorda, kus suurema sissetuleku saaja peres on naine ja küsida, mida teeb siis mees? Meeste hulgas, kes väidavad, et nende partner on peres suurima

sissetuleku saaja, on vähe täiskohaga töötavaid mehi. Enamasti on tegemist pensionil olevate meestega või (töötavad) (üli)õpilasetega.

Suured on meeste/naiste vastuste erinevused ka siis, kui küsida, kas ollakse mõnest perekonnaliikmest materiaalselt sõltuv. Kui vaadelda kogu valimit, st elanikkonda vanuses 15-74, siis vastuse *mina ei sõlta kellestki* andis enamus meestest (82%). Naiste hulgas oli taolise vastuse osakaal tunduvalt väiksem (57%). Naised ei sõlta mitte ainult oma partnerist, vaid iga kuues-seitsmes väitis end sõltuvat kas siis oma vanematest või ka täiskasvanud lastest. Mehi, kes väitsid, et et nad on materiaalselt sõltuvad oma partnerist, oli üksnes 4%, küll aga viitas 13% meestest oma sõltuvusele vanematest.

Joonis 5.3. Materiaalne sõltuvus mõnest perekonnaliikmest, mehed ja naised vanuses 15-74 perekonnaseisu järgi

Sellesse üldpilti oleks vajalik süveneda ja jälgida, kas olukord muutub, kui vaadata erineva vanusega või haridustasemega vastajaid. Hariduse mõju ilmneb selles, et näiteks naiste grupis

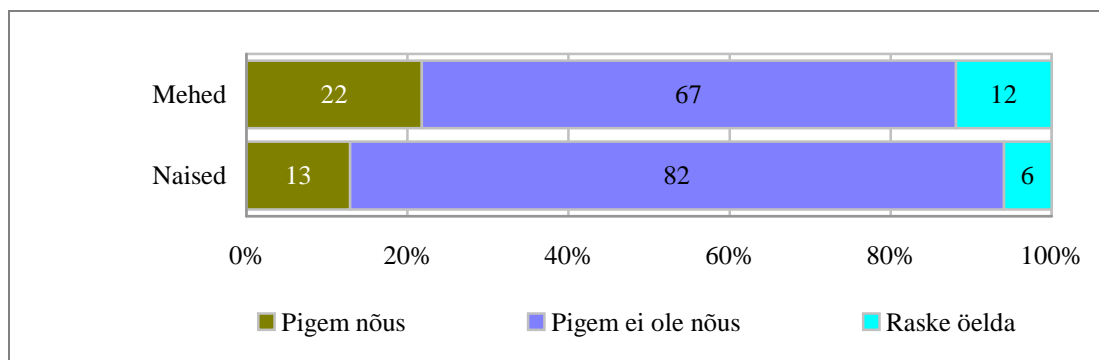
on nende osakaal, kes kellestki ei sõltu, kõige väiksem alla keskharidusega vastajate hulgas (48%) ja kõrgeim kõrgharidusega grupis (68%). Vanuse lõikes tõuseb naiste hulgas vastuse *ei sõltu kellestki* osakaal järk-järgult: 18-24-aastaste grupis 24%, 35-44-aastastest – 52%, 45-54-aastastest 62% ja üle 55-aastastest 78%. Nooremates vanusegruppides on palju mittetöötavaid (õpilased ja üliõpilased), kellel oma sissetulek puudub, mistõttu nende sõltuvus oma vanematest on mõisteta. Vanemas eagrupid naiste hulgas on aga iga teine lahutatud või lesk, samuti elab iga teine neist üksinda, mistõttu on loomulik, et nad sõltuvad ainult iseenda sissetulekust.

Enam huvitas meid aga peresisene majanduslik sõltuvus, mistõttu nii nagu suurima sissetuleku saaja puhul vaatlesime ka siin abielus ja vabaabielus olevaid inimesi eraldi (joonis 5.3.). Jooniselt 5.3. võib välja lugeda, et enamuse abielus või vabaabielus meeste väitel ei sõltu nad materiaalselt perekonnas kellestki (89-91%). Samas staatuses naistest pea pooled (44-48%) väitsid, et nad ei sõltu majanduslikult kellestki, valdav enamus ülejäänutest sõltus oma partnerist (49-55%). (Vaba)abielus meestest nimetab partnerist sõltuvust ainult 6%.

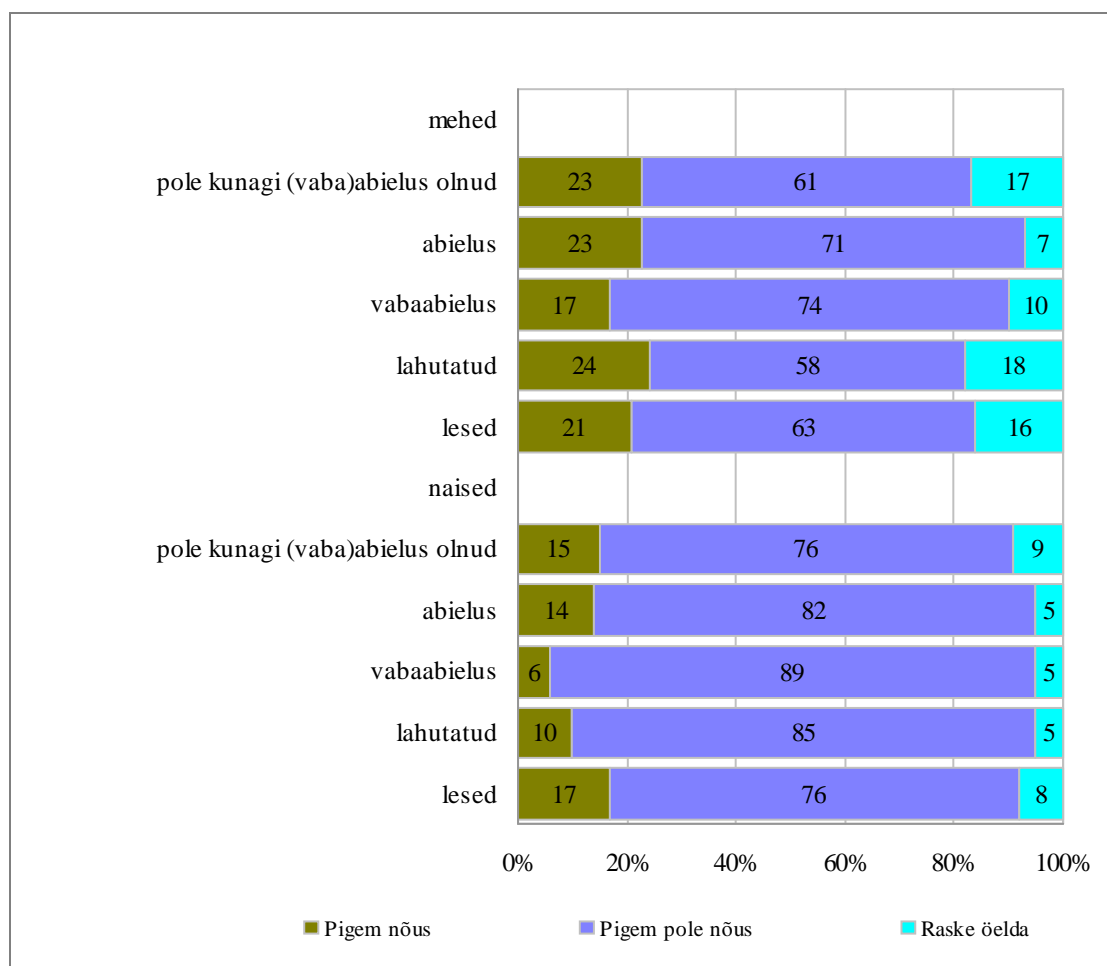
5.2. Otsustamisõigus peres

Abikaasade majanduslikud ja sotsiaalsed ressursid mõjutavad peresiseseid võimusuhteid (Steinmetz et al. 1990). Nii võib sissetuleku suurus olla oluliseks lähtealuseks õigusele olla perekonnas/peres oluliste küsimuste otsustajaks. Nagu jooniselt 5. 4. selgub, on meeste ja naiste vastused väitele: *Sellel perekonnaliikmel, kellel on suurem sissetulek, on ka suurem otsustusõigus peres*, küllaltki erinevad: 22% meestest vastab, et *on väitega nõus*, naistest 13%. Enamik naisi on negatiivsel seisukohal. Niisiis on küsitletud mehed nende endi sõnutsi suurimad sissetuleku toojad perekonnas ja neist viiendiku hinnangul peaks neile, kes saavad suuremat sissetulekut ka jääma suurem õigus pereküsimuste otsustamisel.

Vanuse mõju ei ole siinkohal oluline, sest kõikides vanusegruppides on *mitte-nõusolijaid* praktiliselt samapalju.

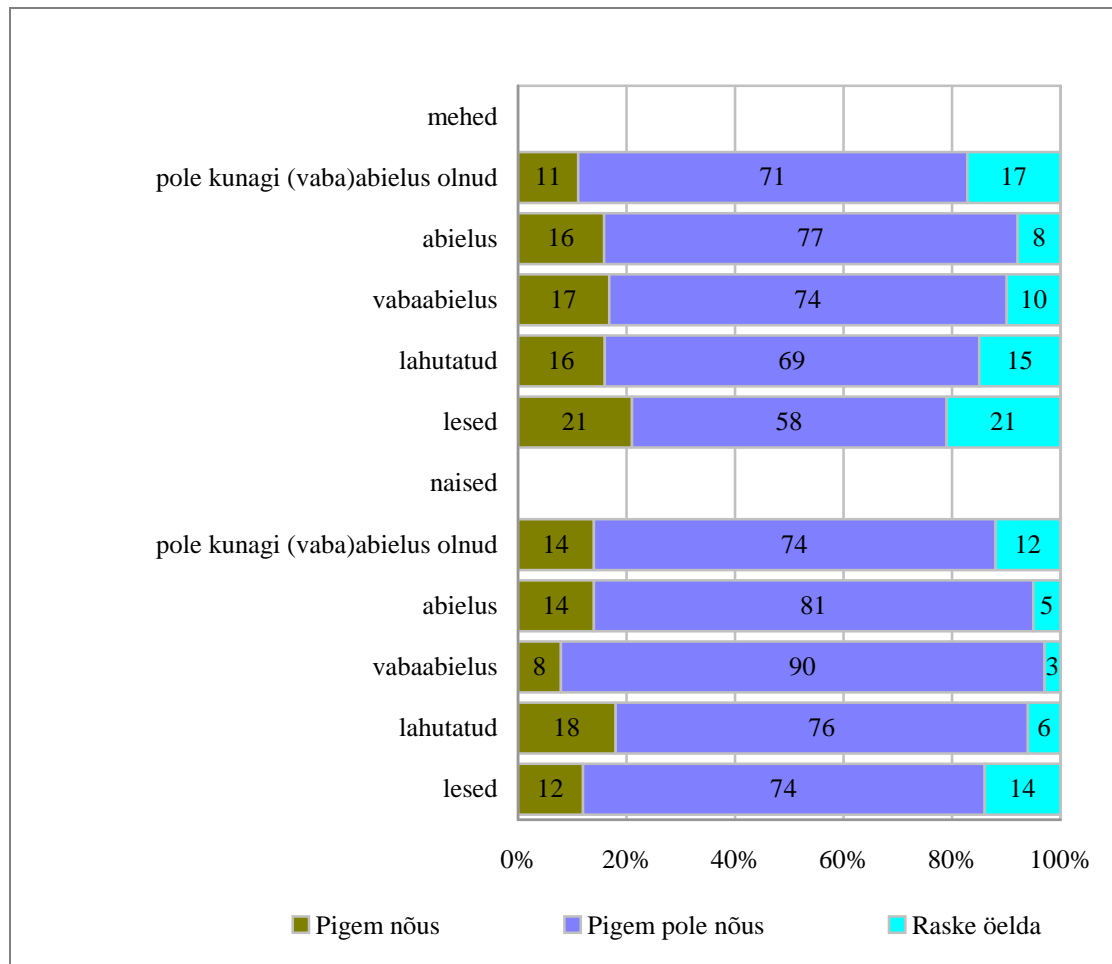
Joonis 5.4. Vastus küsimusele: Sellel pereliikmel, kellel on suurem sissetulek, on ka suurem otsustamisõigus peres

Joonis 5.5. Suurem sissetulek, kas ka suurem otsustusõigus, mehed ja naised vanuses 15-74 perekonnaseisu järgi

Abielus või vabaabielus vastajatest enamus leiab, et suurema sissetulekuga ei peaks kaasnema peres suurem otsustusõigus (joonis 5.5). Lahutatute ja leskede seas on küllaltki palju neid, kes on nõus väitega, et suurema sissetulekuga peaks kaasas käima suurem otsustamisõigus, või siis, seda eriti mehed, ei ole nad osanud küsimusele vastata, andes vastuseks *raske öelda*.

Sotsioloogilised küsitlused (Kelam 2004) näitavad, et peredes on üheks suurimaks lahkkelide allikaks kodutööd. Vaatame, kas perekonnaseisu muudab hoiaku üldpilti (joonis 5.6.).

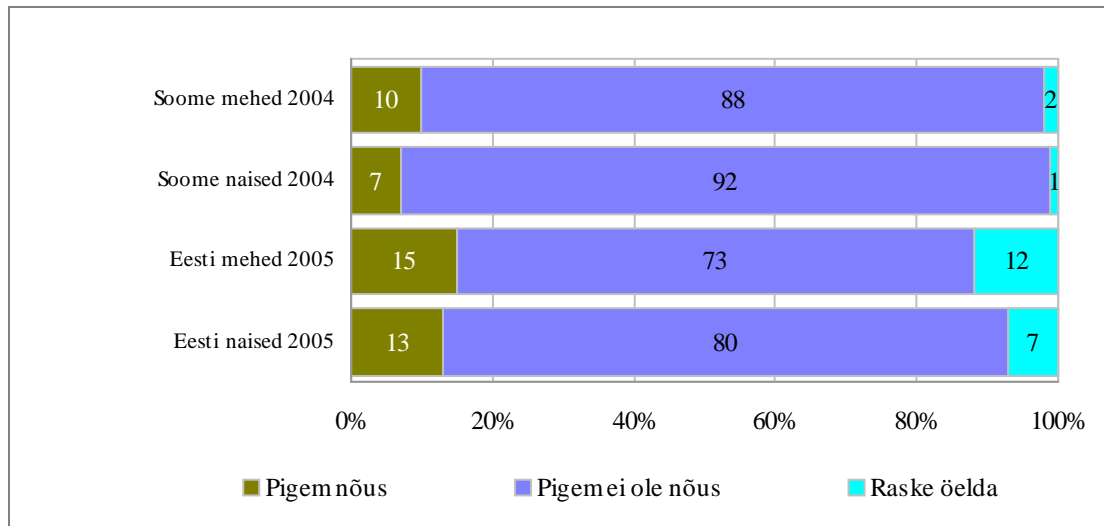

Joonis 5.6. Arvamus: Kas väiksema sissetuleku saaja peaks tegema ka rohkem kodutööd, mehed ja naised vanuses 15-74 perekonnaseisu järgi

Nagu väite, kas suurema sissetuleku saajal peaks olema suurem sõnaõigus pereküsimuste üle otsustamisel, nii ka hinnangul, kas väiksema sissetuleku saaja peaks tegema rohkem kodutööd, on (vaba)abielus vastajad teistest gruppidest mõnevõrra erineval seisukohal. Nimelt on nende hulgas kõige rohkem neid, kes ei ole nende väidetega nõus.

Võrreldes Eestiga oli Soome uurimuse andmetel küsitletud meeste ja naiste hulgas tunduvalt väiksem osakaal neid, kelle hinnangul see pereliige, kes saab väiksemat sissetulekut, võiks

teha ka rohkem koduseid tööd (Joonis 5. 7.). Ka oli soomlaste, eriti naiste hulgas, enam neid, kes vastasid *pigem ei ole nõus*. Eestlastest jagas taolist hinnangut kolm neljandikku vastanutest. Ootuspäraselt oli neid naiste hulgas eriti palju – ligi 80% -, sest on ju naiste hinnangul nende osakaal, kelle sissetulek on peres suurim, meeste omast madalam.

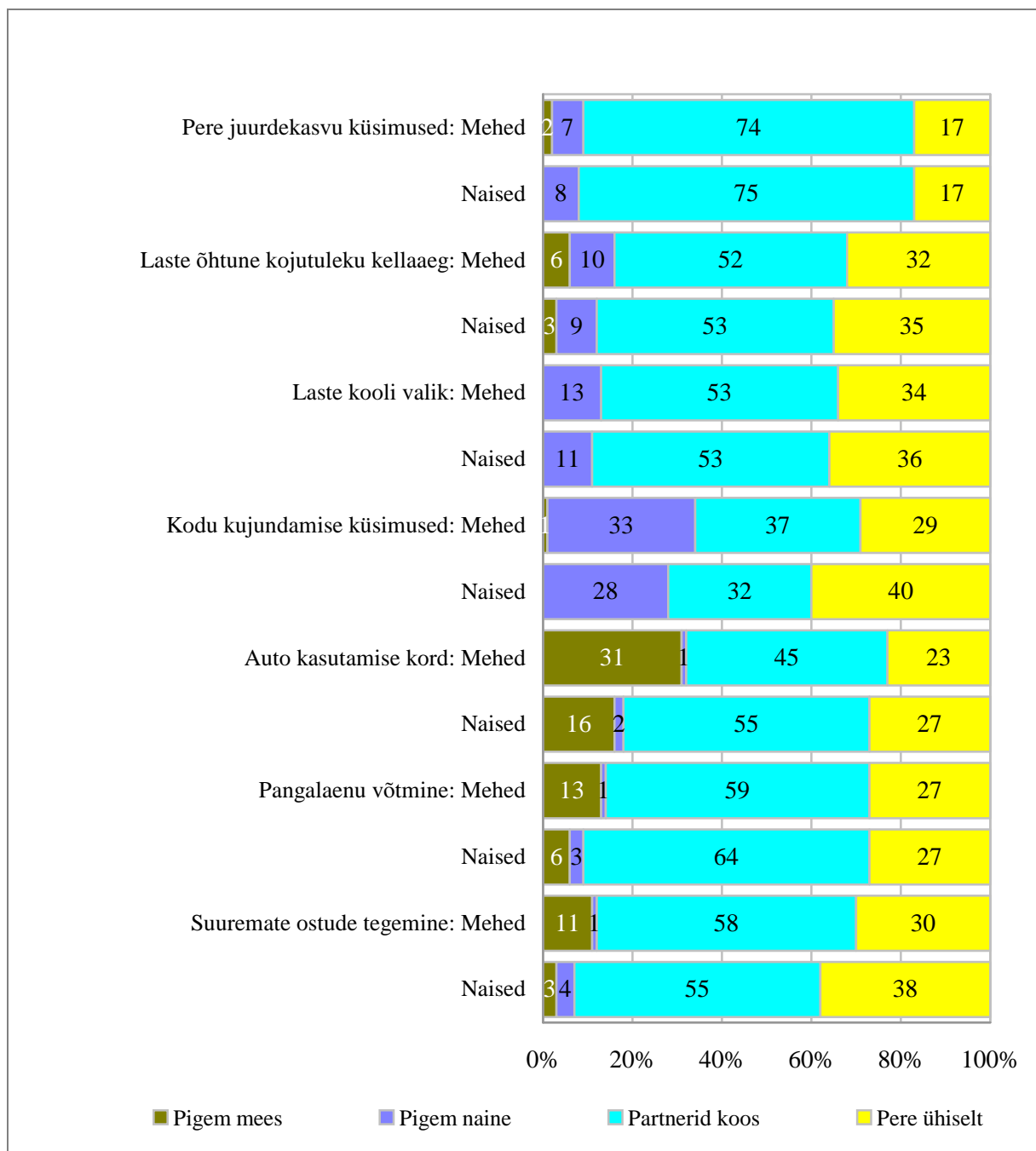

Joonis 5.7. Vastus küsimusele: "Väiksema sissetulekuga partner võiks teha rohkem koduseid töid" Soome 2004.a. ja Eesti 2005.a. küsitluste alusel

Seisukohta, et väiksema sissetulekuga partner võiks teha rohkem kodutöid jagasid eesti meestest ainult 15%, naistest veelgi vähem - 13%. Kes on need inimesed? Haridus diferentseerib selle hoiaku puhul suhteliselt vähesel määral, küll aga vanus. Vanematest naistest on väitega nõus 19%, noortest seevastu tunduvalt vähem - üksnes 7%.

Kes ja mis valdkonnas peaks peres otsustama erinevaid küsimusi?

Eelpool rääkisime üldiselt, kuidas vastajate arvates peaks peredes oma argielu küsimusi otsustatama. Allpool vaatame seda küsimust konkreetsemate valdkondade osas. Loetletud valdkondadeks olid: suuremate ostude tegemine, pangalaenu võtmine, auto kasutamise kord, puhkuse veetmise aeg ja koht, perekonnatuttavate valik, kodu kujundamise küsimused, pere juurdekasvu küsimused, laste kooli valik, laste õhtune kojutuleku kellaaeg ja mujal elavate vanemate või sugulaste külastamine. Siinkohal tuleks rõhutada, et tegemist on hoiakuid puudutava küsimusega, mis ei pruugi kokku langeda tegeliku otsuste langetamise praktikaga.

Joonis 5.8. Vastus küsimusele: Kas Teie arvates peaks otsustama järgmisi argielu puudutavaid küsimusi pigem mees, naine, partnerid koos või kogu pere ühiselt?

Joonisel 5.8. on toodud ennekõike need valdkonnad, kus meeste-naiste hinnangutes esineb mõnesuguseid erinevusi. Esile tuli üldiselt teada traditsiooniline hoiak. Nimelt peaksid meeste arvamusel kohaselt mehed otsustama peres suuremate ostude tegemise, pangalaenu võtmise, auto kasutamise korra üle, kusjuures vastuseid *pigem naine* on neil puhkudel küllaltki harva. Näiteks suuremate ostude tegemisel annavad meestest ainult 1% vastuseks *pigem naine*, pangalaenu

võtmisel ja auto kasutamise korra määramisel jääb selliste vastuste osakaal isegi alla 1%. Niisiis ei jätaks mehed neis valdkondades naistele palju sõnaõigust.

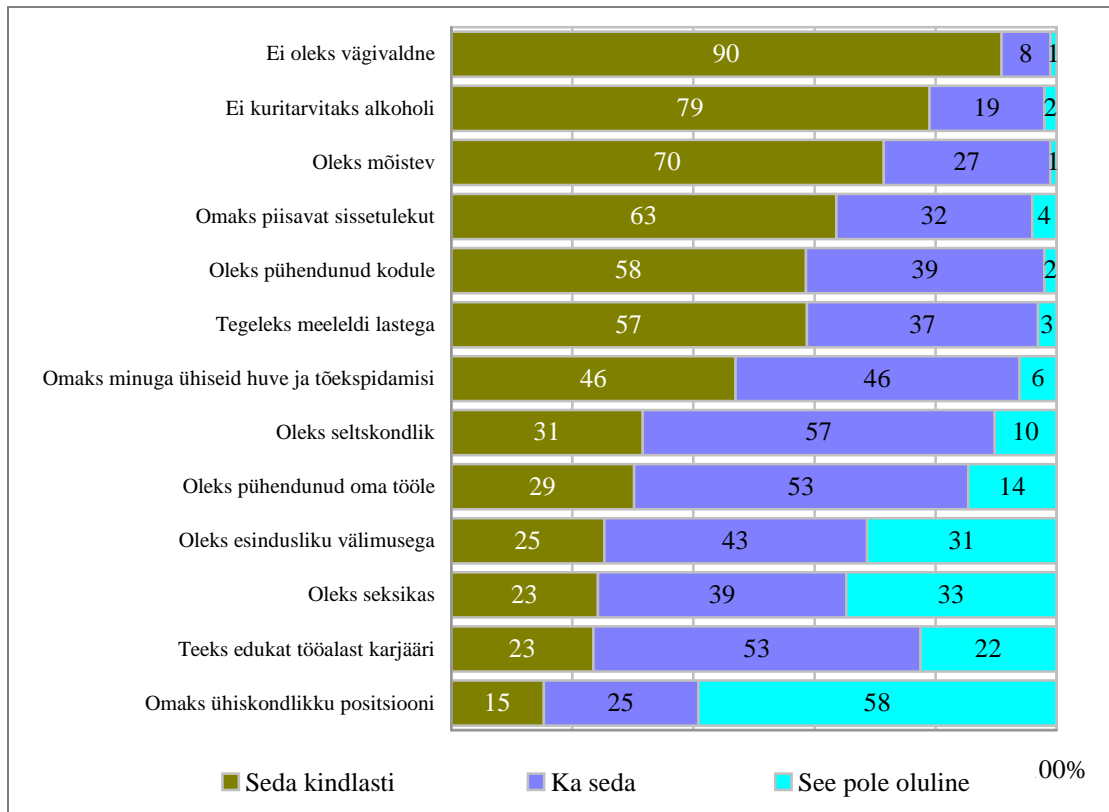
Naiste otsustamisvaldkonnana näeksid mehed ennekõike kodu kujundamist ja laste kooli valiku küsimusi. Samas on oluline märkida, et kõige rohkem on neid vastajaid, kes ütlevad, et peredes peaksid teatud küsimusi otsustama kas partnerid koos või pere ühiselt.

Ülejäänud valdkondade puhul, mis ei ole joonisele kantud, on otsustamisel mõlemad variandid *pigem mees* või *pigem naine* võrdsed ja väga väikesed. Ennemini leitakse, et partnerid peaksid otsustama kõike koos või pere ühiselt. Näiteks mujal elavate vanemate või sugulaste külastamise puhul nimetas meestest 2%, et otsustama peaks *pigem mees*, ja *pigem naine* 5%. Naiste puhul on vastused vastavalt 0,2% ja 4%. Enamus juhtudel (meestest 83%, naistest 87%) peaksid seda küsimust otsustama kas partnerid koos või pere ühiselt. Samasugune pilt ilmneb ka küsimuste "perekonnatuttavate valik", "puhkuse veetmise koht ja aeg" puhul.

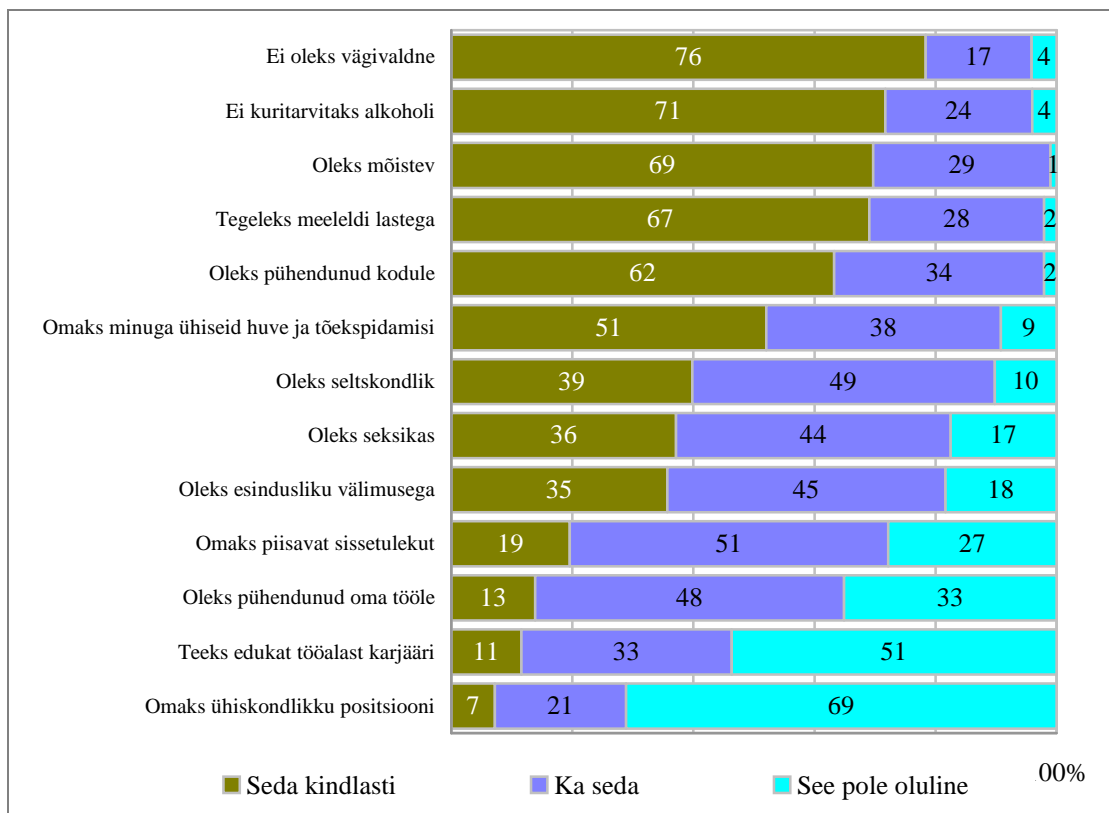
Edasi pöörame tähelepanu neile naistele, kes teenivad enam kui nende partnerid. Kui naine töötab väljaspool kodu ja tema sissetulek on oluline allikas pere heaolule, siis see fakt võiks tõsta ka otsustusõigust pereelus. Eeldasime, et töötavad naised, eriti need, kes teenivad hästi, on ka suurema hääle- ja sõnaõigusega perekonnas. Ka kontrollisime sama hüpoteesi kõrgharidusega naiste seisukohalt. On oluline tõdeda, et kuigi need naised võiksid nõuda suuremat sõnaõigust pereelus, on tegelikult enamus valdkondades vastusevariandid *pigem mees* või *pigem naine* minimaalsed. Ainult kodu kujundamise ja pere juurdekasvu küsimustes leiavad need naised, et siin võiks olla otsustaja *pigem naine*. Ülejäänud juhtudel rõhutatakse pere ühist otsustamist. Ühelt poolt, kõrgema sissetulekuga ja kõrgharidusega naistel on piisavalt elutarkust, ning demokraatlikum suhtumine pereellu. Teisalt, kõrgharidusega naiste teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse küsimustes on ilmselt kõrgem ning hoiakuid puudutavates küsimustes võib tegemist olla ka stereotüüpsete vastustega.

5.3 Partnerivaliku kriteeriumid

Partneri valik ja pereeluga rahulolu sõltub oluliselt sellest, millised on ootused partneri suhtes. Mida ootavad oma partnerilt naised ja mida mehed? Küsimusele: *Mida Te partneri puhul üleüldiselt oluliseks peate?* said vastata kõik respondendid, ka need, kellel omad kogemused konkreetse partneri osas puudusid. Nii et küsimus puudutab üldist hoiakut.

Joonis 5.9. Mida Te partneri puhul üleüldiselt oluliseks peate, naiste seisukohalt (välja jäänud on vastus "raske öelda")?

Joonis 5.10. Mida Te partneri puhul üleüldiselt oluliseks peate, meeste seisukohalt (välja jäänud on vastus "raske öelda")?

Jooniselt 5.9. näeme, et naised peavad partneri juures kõige olulisemaks asjaoluks, et ta ei oleks vägivaldne, et ei tarbiks alkoholi, oleks mõistev, tegeleks meeleldi lastega, pühendaks ennast kodule ja omaks piisavat sissetulekut. Oluline, aga juba natuke vähemal määral on see, et partner oleks pühendunud oma tööle, oleks esindusliku välimusega ja seltskondlik, omaks vastajaga ühesuguseid huvisid ja tõekspidamisi.

Meeste grupis (joonis 5.10.) tuleb esile küllaltki paljurääkiv fakt: meeste jaoks on oluline, et partner ei oleks vägivaldne. Veel on meeste jaoks väga tähtis, et partner ei tarbiks alkoholi, omaks vastajaga ühiseid huve ja tõekspidamisi, oleks mõistev.

Kolmandik meestest peab oluliseks partneri välimust – et oleks seksikas, oleks esindusliku välimusega, et oleks seltskondlik. Tähtsaks peavad mehed ka partneri suhtumist perekonda ja lastesse, sest väidete ”oleks pühendunud kodule” ja ”tegeleks meeleldi lastega”, puhul tuleb 62-67%-lt meestelt vastuseks *kindlasti peaks olema*. Tunduvalt vähem on meeste jaoks oluline asjaolu, et partner pühendaks end oma tööle, teeks edukat karjääri, omaks kõrget ühiskondlikku positsiooni. Ka sissetulekut peab partneri puhul oluliseks üksnes 19% meestest.

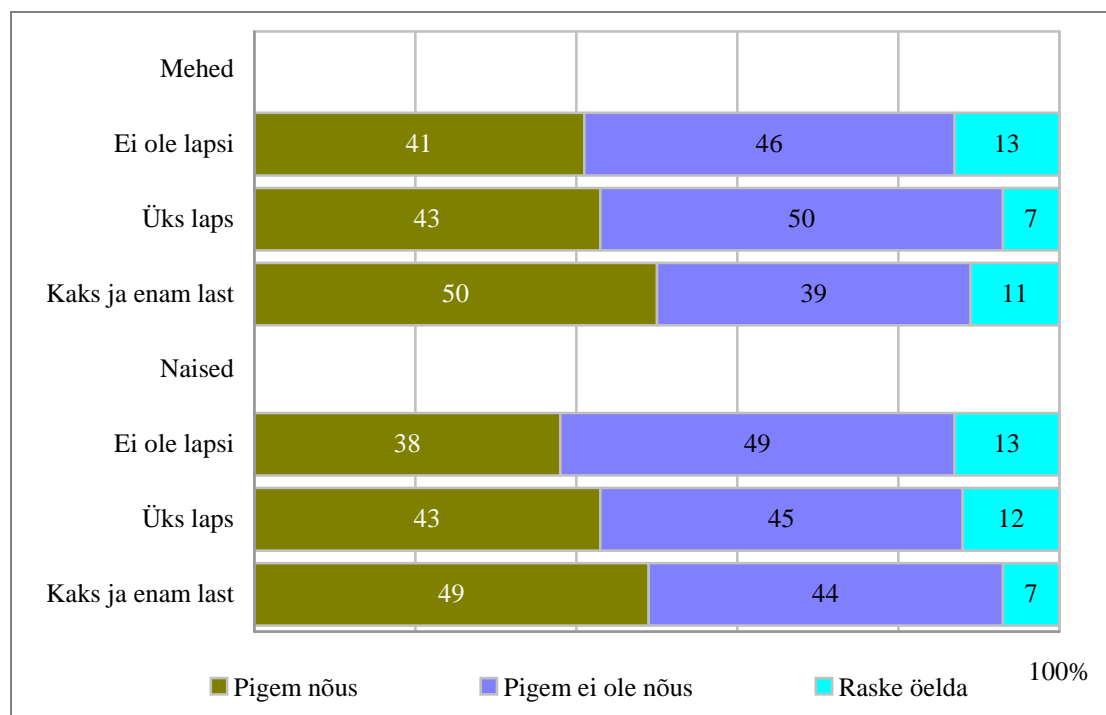
Vaatasime ka kas erinev haridustase või vanus muudab hoiakuid, mida partneri suhtes oluliseks peetakse. Naiste puhul olid nii nooremad kui vanemad vastajad ühesugusel arvamusel enamuse nimekirjas esitatud väidete puhul. Ainukesed hoiakud, kus noored vanemaealistega võrreldes tunduvalt aktiivsemalt märgivad, et *seda peaks kindlasti olema on*, et partner omaks kõrget ühiskondliku positsiooni, piisavat sissetulekut, eriti aga rõhutatakse partneri välimust ja seksikust. Näiteks viitab iga teine 18-24-aastane naine partneri esindusliku välimuse tähtsusele, üle 55-aastastest üksnes 19%.

Vastupidiselt naistele, etendab meeste grupis vanuse tunnus pea kõikide esitatud iseloomustajate puhul olulist rolli – ikka on nooremad need, kes rõhutavad ühe või teise iseloomustaja olulisust. Ent ka noored mehed, sarnaselt noortele naistele, tähtsustavad vanemate vastajatega võrreldes partneri juures kõige enam tema esinduslikku välimust, seksikust ja seltskondlikkust.

Kontrollides, kas erinev haridustase toob vastustes lahkuminekud, ilmnes nii meeste kui naiste puhul, et ka siin toob kõige suuremaid erinevusi esile partneri välimuse iseloomustajad –madalama haridusega vastajate seas on enam neid, kes esinduslikku välimust, seksikust ja seltskondlikkust partneri juures eriti tähele panevad. Veel rõhutavad alla keskharidusega mehed keskmisest rohkem partneri sissetulekut, kõrgema haridusega mehed seevastu, et partner omaks vastajaga ühiseid huve ja tõekspidamisi.

5.4. Vanem – laps suhted

Paar aastat tagasi viidi läbi ka reklaamikampaania ”Ära löö last!” Antud monitooringus tundsi huvi selle vastu, millised on peresised vertikaalsed võimusuhted: kas ja kuidas on levinud lapse füüsiline karistamine ja kumba vanemat peetakse suuremaks autoriteediks.

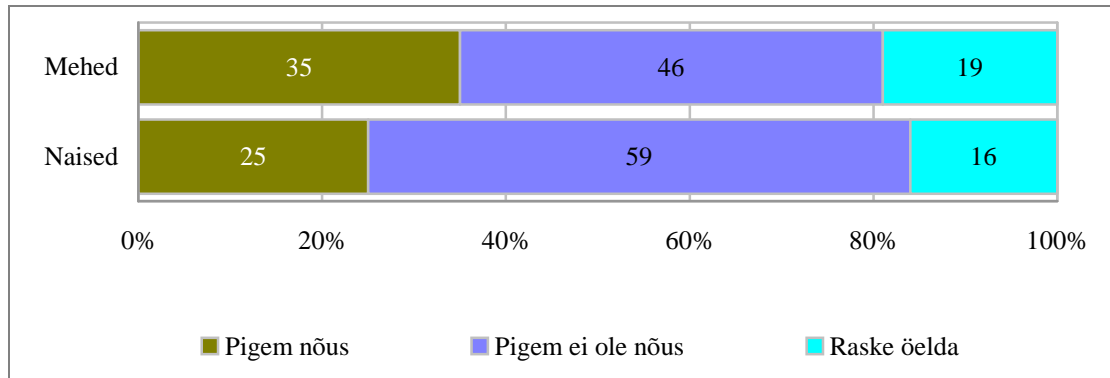

Joonis 5.11. Nõustumine või mittenõustumine väitega: *Lapse füüsiline korralekutsumine on mõnikord paratamatu*, vastamine olenevalt sellest, kas peres on alla 18-aastaseid lapsi või mitte

Hinnates arvamust: *Lapse füüsiline korralekutsumine on mõnikord paratamatu*, on mehed-naised üldiselt ühesugusel seisukohal, kusjuures pooldavat seisukohta esitavad küllaltki paljud vastajad – 42-43%. Küsimus oli hoiakulist laadi ja selles ei olnud täpsustatud, mida füüsilise korralekutsumisega silmas peeti.

Erineva haridusega lapsevanemad olid selles küsimuses sarnasel seisukohal – olenemata haridustasemest leidsid ligemale pooled vastajad, et lapse füüsiline korralekutsumine on mõnikord paratamatu. Samas ilmneb, et vanemad inimesed pooldavad enam traditsioonilisi kasvatusviise, nooremad olid lapse füüsilise karistamise osas tagasihoidlikumad. Küll tulevad erinevused esile vaadates, kas vastaja enda peres on alla 18-aastaseid lapsi või mitte. Jooniselt 5.11. näeme, et mida rohkem on lapsekasvatamise kogemusi, seda enam ollakse nõus, et lapse

füüsiline korralekutsumine on paratamatu. Naiste puhul ilmnes, et kui ei ole lapsi, on väitega nõusolijaid 38%, kui aga lapsi on kaks ja rohkem, siis juba iga teine. Samalaadsed vahed ilmnevad ka meeste grupis.

Joonis 5.12. Nõustumine või mittennõustumine väitega: *Isa peaks olema laste kasvatamisel suuremaks autoriteediks kui ema.*

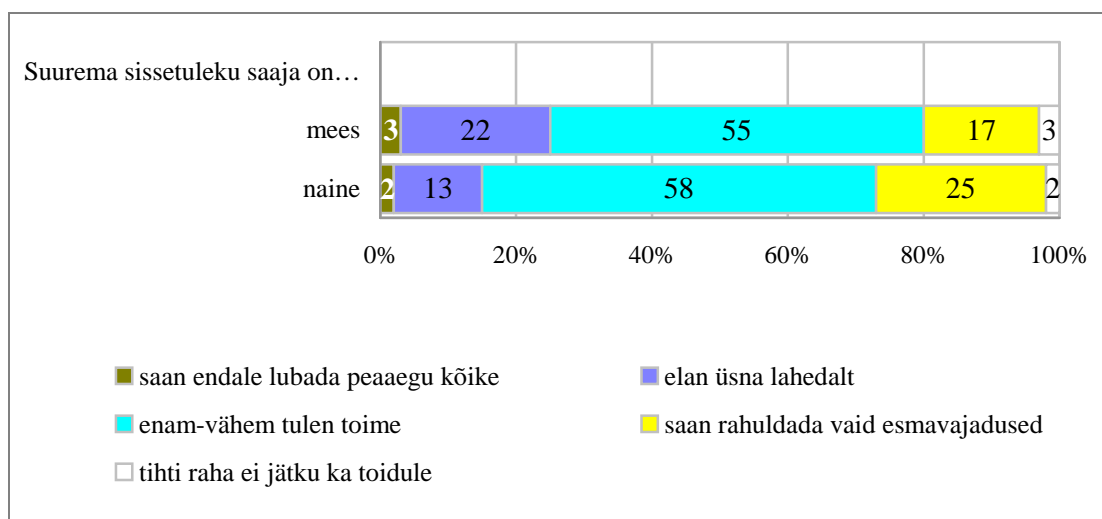
Erinev on hoiak meestel/naistel ka selles osas, kas isa peaks olema laste kasvatamisel suuremaks autoriteediks kui ema (joonis 5.12.): meestest jagasid seda seisukohta 35%, naistest 25%. Kõrgharidusega naised näevad laste kasvatamisel iseendas piisavalt potentsiaali ja ilmselt selle pärast ei pea ka õigeks, et isa autoriteet peaks olema ema omast kõrgem. Selle seisukoha vastu on ka noored naised, kellest 64% pole selle väitega nõus.

Selle hoiaku puhul (vaba)abielus naised, kui neil on laps, on rohkem nõus isa suurema autoriteediga (35%), kui juhul, kus peres lapsi ei ole (25%). Lahutatud naised, kellel ei ole lapsi, on isa autoriteedi tunnistamine samasugune kui (vaba)abielus naistel. Olukord muutub, kui lahutatud naisel on laps. Kui isa on pere juurest ära läinud, siis arvab üksnes 21% naistest, et isa peaks olema laste kasvatamisel suuremaks autoriteediks kui ema. Seevastu lahutatud meestest, kellel on laps, näeks 43% isa autoriteeti ema omast kõrgemana. Tundub, et kuigi tegemist oli üldise hoiaku küsimusega, hakkas vastamist mõjutama konkreetne olukord. Lahutatud naiste arvates ei peaks mujalelav isa laste kasvatamisel autoriteediks olema, seevastu lahutatud meeste vastuseid võib tingida olukord, et neil on liiga vähe võimalusi lastega suhelda.

5.5. Majanduslik toimetulek

Meeste ja naiste subjektiivsed hinnangud perede majanduslikule toimetulekule näitavad, et üle poole elanikkonnast tuleb enam-vähem toime. Ligemale viiendikul peredest oli majanduslik seis keskmisest parem ja veel viiendik peredest elas üsna kitsastes tingimustes, st sissetulekud võimaldasid rahuldada vaid pere esmavajadusi või kippus teinekord ka toidu jaoks raha nappima.

Perede/leibkondade majanduslik kindlustatus oleneb suuresti sellest, kas suurima sissetuleku saajaks on mees või naine. Perede seas, kus suurema sissetuleku saajaks on mees, on toimetulekuraskustes perede osakaal märgatavalt väiksem kui perede hulgas, kus suurema sissetuleku saajaks on naine. Ja vastupidi, keskmisest paremini kindlustatud peresid on mees-tulutoojaga perede hulgas kümne protsendi võrra rohkem kui perede hulgas, kus suurima sissetuleku saajaks on naine (joonis 5.13).

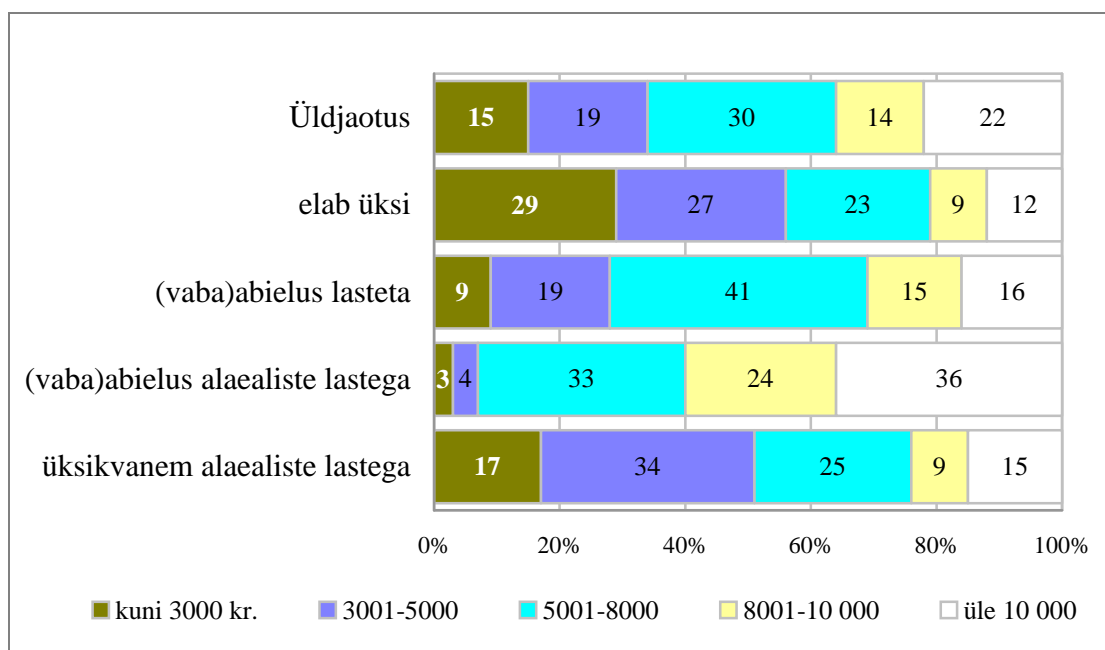
Joonis 5.13. Küsimuse: 'Kuidas Te majanduslikult toime tulete?' vastuste jaotus sõltuvalt suurima sissetuleku saaja soost.

Peredest/leibkondadest, kus suurima sissetuleku saajaks on mees, on 23% üheliikmelised leibkonnad, 40% puhul on tegemist lasteta või täiskasvanud lastega, st ilma alaealiste lasteta paariga ja 36% moodustavad abielus või vabaabielus paarid, kus peres kasvab ka alaealisi lapsi.

Peredest/leibkondadest, kus suurima sissetuleku saajaks on naine, on 45% üheliikmelised, see tähendab, et tegemist on üksiku naisega. 24% puhul on tegemist lasteta paariga või paariga, kelle lapsed on täiskasvanud. 12% puhul on tegemist abielus või vabaabielus paariga, kelle

peres on alaealisi lapsi. 20 protsenti peredest, kus suurima sissetuleku saajaks on naine, on alaealisi lapsi kasvatava üksikema pered. Üksinda elavate naiste ja üksikemade arvukusega on seletatav ka fakt, et 15-74-aastaste naiste hulgas pea iga teine nimetas end peres suurima sissetuleku saajaks (täpsemalt vt käesoleva raporti osa 5.1). Paljudel juhtudel tähendab seega niaiste „suurim sissetulek“ sisuliselt ainukest sissetulekut peres.

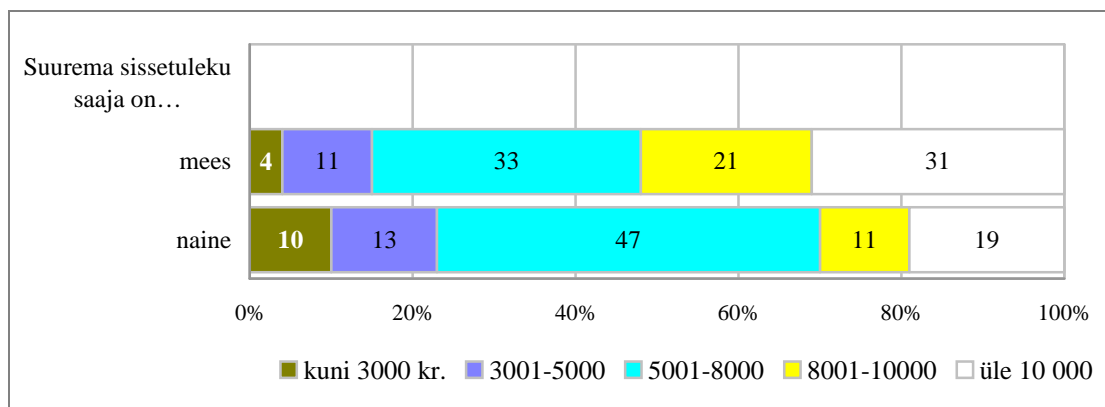
Respondentidel paluti 10-astmelisel skaalal ligikaudselt hinnata oma pere kogutulu küsitlusele eelnenud kuul. 115 respondenti keeldus sissetulekuid puudutavale küsimusele vastamast, 84 vastajat sattus hinnangu andmisel raskustesse ja 8 inimest väitis, et küsitlusele eelnenud kuul nende peres sissetulek puudus.

Joonis 5.14. Perede kogutulu oktoobris 2005 erinevate peretüüpide lõikes

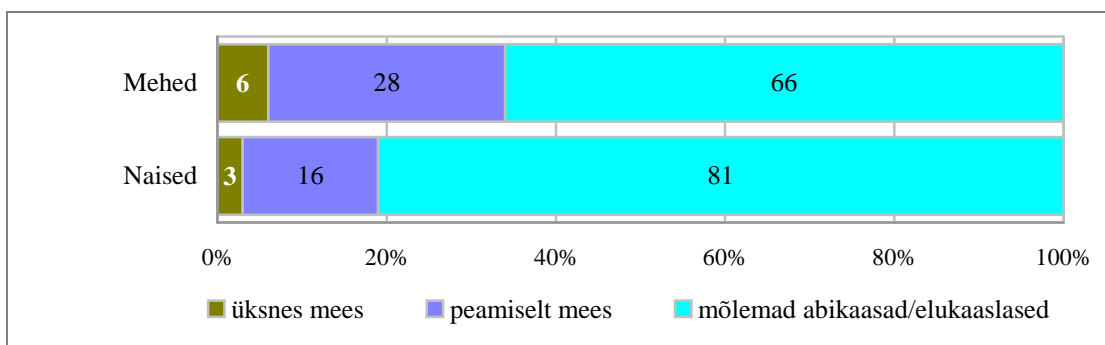
Vastuste üldjaotused on toodud joonisel 5.14, kusjuures 10-astmeline skaala on muudetud 5-astmeliseks. Sellest nähtub, et pere kogusissetuleku alusel võime pered liigitada kolme suuremasse rühma. Esimeses rühmas, mis moodustab ligikaudu kolmandiku, jääb kogutulu alla 5000 krooni, teises kolmandikus jääb see 5000 ja 8000 krooni vahele ja kolmandas kolmandikus on see suurem kui 8000 krooni. Rohkem kui pooled alaealisi lapsi kasvatavate üksikvanematega pered ja vaid 7 protsenti kahe vanemaga peredest jäävad rühma, kus pere kogutulu on alla viie tuhande krooni. Samas 17 protsendis üksikvanemate peredest on raha veelgi vähem, alla 3000. Seega on nende üksikvanemate sissetulek vaid veidi kõrgem kui ühe kuu pension või alampalk.

Joonisel 5.15. on võrreldud antud küsimusele vastanud abielus ja vabaabielus naiste ja meeste hinnanguid 5-astmelisel skaalal sõltuvalt sellest, kumb partner on peres suurema sissetuleku saaja. Võrdlusest selgub, et peredes, kus suurima sissetuleku saajaks on mees, on kogutulud suhteliselt suuremad. Kuni 5000 kroonise kogutuluga, see tähendab sissetulekut, mis võrduks umbes kahe alampalgaga või kahe pensioniga, tuleb läbi ajada 15 protsendis peredes, kus suurima sissetuleku saajaks on mees ja 23 protsendis peredes, kus selleks on naine.

Joonis 5.15. Abielus ja vabaabielus perede kogutulu oktoobris 2005 sõltuvalt suurema sissetuleku saaja soost.

Joonisel 5.16. on toodud meeste ja naiste hoiakud küsimuse suhtes, kelle ülesanne peaks olema pere majandusliku toimetuleku kindlustamine. Antud küsimusele vastajatest üksnes 2 meest ja 1 naine olid arvamusel, et pere majandusliku toimetuleku kindlustajaks peaks olema naine. Selliste arvamuste taga on ilmselt nende perede konkreetsed asjaolud. 31 respondent valis vastusevariandi "raske öelda".

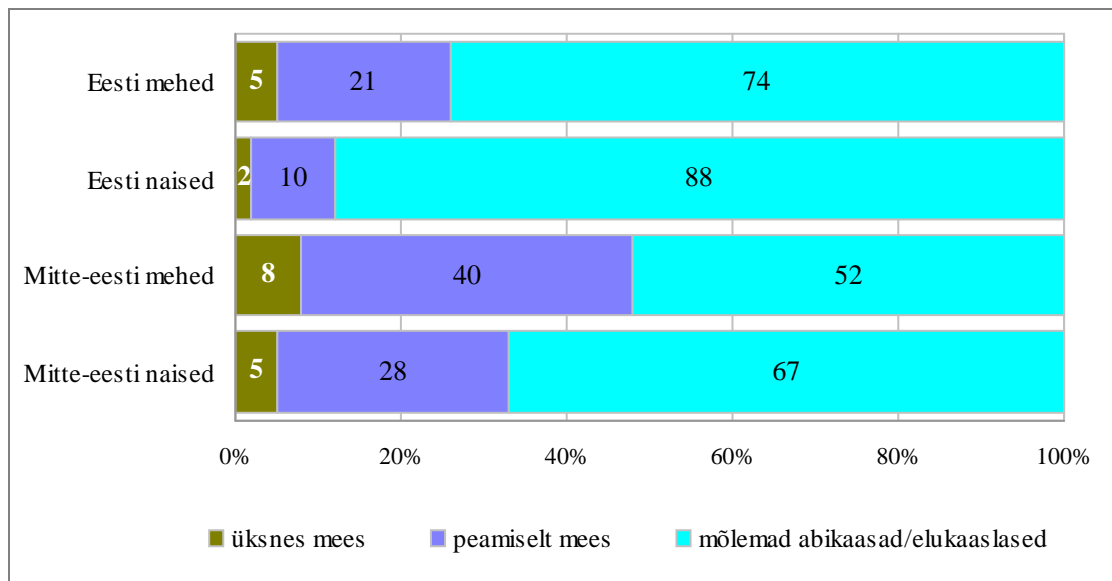

Joonis 5.16. Vastuste jaotus küsimusele: "Kelle ülesanne peaks olema pere majandusliku toimetuleku kindlustamine?"

Nagu jooniselt näha, on iga kolmas mees ja iga viies naine seisukohal, et pere majandusliku toimetuleku kindlustaja peaks olema eeskätt mees. Sellise arvamuse argumendiks on kindlasti

tänane olukord, kus naiste keskmine palk on meeste omast umbes veerandi võrra väiksem. Siiski enamus meestest ja naistest peab õiglaseks mõlema partneri võrdset osalemist pere majandusliku toimetuleku kindlustamisel.

Haridustase või perekonnaseis vastajate hoiakuid oluliselt ei mõjutanud. Samas maal elavate meeste-naiste hulgas ja üle 35-aastaste naiste hulgas oli teistega võrreldes suhteliselt enam neid, kes toetasid abikaasade/elukaaslaste võrdset osalemist pere majandusliku toimetuleku kindlustamisel. Kui me aga võrdlesime eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakuid, siis erinevused olid märgatavad (joonis 5.17).

Joonis 5.17. Vastuste jaotus küsimusele: "Kelle ülesanne peaks olema pere majandusliku toimetuleku kindlustamine?" soo ja rahvuse lõikes

Mõlemas rahvusgrupis oli nende osakaal, kes pooldasid traditsioonilist mudelit, kus pere majandusliku toimetuleku kindlustamine peaks olema eeskätt mehe ülesanne, meeste hulgas märgatavalt suurem kui naiste hulgas. Kokkuvõtvalt võib öelda, et ebavõrdsus meeste ja naiste palkades tingib olukorra, kus perede majanduslik toimetulek sõltub muuhulgas ka sellest, kas perekonna suurima sissetuleku saajaks on mees või naine. Meie tänases majanduslikus situatsioonis on siiski oluline, et peres oleks kaks sissetulekut. Eriti keerulisse olukorras on üksikemaga pered, kus ainsaks sissetuleku saajaks on naine. Ühelt poolt meestega võrreldes madalam palk, teisalt sotsiaalsete kaitsemehhanismide ebapiisavus, jätab üksikemaga pered suurtesse toimetulekuraskustesse ning sellistes peredes kasvavad lapsed kahe vanemaga peredest pärit lastega võrreldes ebavõrdsesse olukorda.

Kokkuvõtvalt:

Küsitletud meestest enam kui kolm neljandikku väitsid, et nemad on leibkonnas suurima sissetuleku saajad, naistest iga teine. Ennast suurima sissetuleku saajaks nimetanud naised elavad enamasti ilma partnerita (üksikud, lahutatud, lesed), mistõttu on nad sageli leibkonnas ka ainukese sissetuleku saajad. Vaadates üksnes koos partneriga elavaid mehi ja naisi, siis kui meeste puhul tähendab kõrgem haridustase ka suurima sissetuleku saajate osakaalu kasvu, siis naiste puhul sellist seost ei esinenud. Suured on meeste-naiste erinevused ka küsides, kas ollakse mõnest pereliikmest materiaalselt sõltuv: meestest vastas enamus, et mina ei sõltu kellestki, naistest natuke enam kui pooled.

Majanduslikud ressursid on aga peresiseste võimuhete üheks aluskomponendiks. Küsitletud mehed on nende endi sõnutsi suurimad sissetuleku toojad perekonnas ja neist viiendiku hinnangul peaks neile, kes saavad suuremat sissetulekut, ka jääma suurem õigus pereküsimuste otsustamisel. Naistest neli viiendikku ei ole nõus ei selle väitega, ega ka sellega, et väiksema sissetuleku saaja võiks teha rohkem kodutöid.

Võrreldes Eesti ja Soome küsitlustulemusi selle kohta, kas väiksema sissetuleku saaja võiks teha ka rohkem kodutöid, on nende vastajate osakaal, kes ei ole selle arvamusega nõus, soomlaste hulgas suurem kui eestlaste hulgas. Erinevused on eriti märgatavad meeste puhul.

Hinnates erinevaid valdkondi selle järgi, kes peaks peres otsustama, tuli esile oluline hoiak – kõige sagedamini öeldi, et peredes peaksid erinevaid küsimusi otsustama kas partnerid koos või pere ühiselt. Traditsiooniline hoiak ilmnes selles, et mehed ei jäta naistele sõnaõigust suuremate ostude, pangalaenu võtmise ega auto kasutamise korra üle. Naiste otsustamisvaldkonnana näevad mehed ennekõike kodu kujundamise ja laste kooli valiku küsimusi. Naised näevad iseenda otsustamisvaldkonnana põhiliselt kodu kujundamise küsimusi, ent enamus juhtudel nad eelistavad kõiki küsimusi arutada partneriga koos või perega ühiselt.

Partnerivaliku kriteeriumid langevad meestel ja naistel osaliselt kokku, sest mõlemal juhul peetakse kõige olulisemaks, et partner ei oleks vägivaldne, ei kuritarvitaks alkoholi ja oleks mõistev. Ka peavad vastajad oluliseks, et partner oleks pühendunud kodule ja tegeleks meeleldi lastega, kuid mehed tõstavad neid külgi partneri juures tunduvalt sagedamini esile. Mehed peavad partneri juures olulisemaks ka tema välimust: seksikust, esinduslikku välimust ja seltskondlikkust. Naistega võrreldes rõhutavad mehed vähemal määral partneri

ühiskondlikku positsiooni, edukat tööalast karjääri ja piisavat sissetulekut. Samas on naistel partneri valikul vägagi oluline, et viimane omaks piisavat sissetulekut.

Vanem ja laps suhetes on 42% mehi-naisi ühesugusel seisukohal, et lapse füüsiline korralekutsumine on mõnikord paratamatu. Seejuures nende hulgas, kelle peres on lapsi, on lapse füüsilise karistamise aktsepteerijate osakaal suurem kui nende hulgas, kellel peres lapsi pole.

Erinev on aga meeste-naiste hoiak selles osas, kas isa peaks olema laste kasvatamisel suuremaks autoriteediks kui ema. Mehed olid selle seisukohaga sagedamini nõus kui naised. (Vaba)abielus naised, kelle on lapsi, peavad sagedamini õigeks, et isa autoriteet on ema omast kõrgem, kui need, kellel lapsi ei ole. Lahutatud naistest nõustus väitega, et isa autoriteet peaks ema omast suurem olema, üksnes iga viies, seevastu lahutatud meestest — iga teine.

6. Töö- ja pereelu ühitamine

Mitmed varasemad uurimused (vt nt Barling, 1990; Kinnunen et al. 1995; Mauno, 1999; Merrill ja Merrill, 2003 etc) on näidanud, et pere-elu ja kutsetöö kokkusobitamisel ilmneb nii positiivseid kui ka negatiivseid vastasmõjusid – tööga seonduvad rõõmud ja mured leiavad tee koju ning mõjutavad pereelu, perega seonduv – tööd. Teine otsene mõju seisneb perele ja tööle kulutatud aja jaotumises – ühele valdkonnale lisaaja näpistamises teise valdkonna arvelt. Seega, töö ja pereelu ühitamine ja balansseerimine nende kahe valdkonna vahel on omamoodi kunst, millest sõltub toimetulek mõlema valdkonna poolt esitatavate nõudmistega. Samas töö ja pereelu ühitamist peetakse sageli üksnes naiste probleemiks. Meest käsitletakse töö/pere kontekstis eeskätt pere majandusliku toimetuleku kindlustajana. Mehe roll partnerina, lapsevanemana, aga ka abivajavate eakate vanemate abistajana jääb enamasti tahaplaanile.

Kas tänastes Eesti peredes on naise panus pere majandusliku toimetuleku kindlustamisel mehega võrdne või mitte, see on omaette teema. Ometi suurem osa naistest töötab, enamus nendest ka täistööajaga ning nagu omane enamusele post-sotsialistlikele riikidele, jääb naiste teha peale igapäevase palgatöö veel hulk tasustamata tööd, mida Arnie Hochschild (1989) on tabavalt ka naiste 'teiseks töövahetuseks' (*second shift*) nimetanud. Eelnevad uurimused on näidanud, et töö- ja pereelu ühitamisega seonduvad probleemid ja stressiilmingud lähtuvad mõlemast allikast, st nii töölt kui kodust. Seetõttu on käesolevasse monitooringusse lisatud töö ja pereelu ühitamist puudutavate küsimuste hulgas nii koduse töökoormuse jaotuse kui ka palgatööga seonduvad küsimusteplokid. Töö- ja pereelu ühitamisel keskendusime alljärgnevatele teemadele:

- kodutööde sooline jagunemine;
- laste mõju töölevõtmisel, edutamisel ja koondamisel;
- lapsevanem ja ületunnid;
- haigestunud lapse hooldamine;
- osalise tööajaga töötamise;
- lapsehoolduspuhkuse kasutamine.

6.1. Tasustamata kodutööd

Alljärgnevalt vaatleme kodutööde jagunemisest erinevate pereliikmete vahel. Igapäevaste koduste tööde maht, neile kulutatud aeg ja energia on töö ja pereelu kokkusobitamise seisukohast väga olulised. Antud uurimuses on klassikaline kodutöid puudutav küsimus (*Kes Teie peres teeb järgmisi kodutöid?*) esitatud mõnevõrra muudetud sõnastuses: *'Kes Teie peres enamasti vastutab või muretsseb selle eest, et järgmised kodutööd ja toimetused saaksid tehtud?'* Viimast sõnastust eelistati eeskätt seetõttu, et kaasaegse kodutehnika kättesaadavus ning kaubandusvõrgus pakutav pooltoodete ja valmistoitude valik on traditsiooniliste kodutööde sisu paljuski muutnud.

Küsimustikus oli kodutöid puudutavas osas loetletud 18 erinevat kodus ettetulevat tööd-toimingut (vt loetelu joonise 6.1 juures) ning vastajale välja pakutud 12 võimalikku vastusevarianti, alates sellest, kas nimetatud tööde eest vastutab enamasti üks või teine abikaasa/elukaaslane üksinda, mõlemad partnerid koos, enamasti keegi teine perekonnaliikmetest, nt poeg või tütar, vanavanemad jne. Eraldi vastusevariandina märkis intervjuueerija ära olukorra, kus ühte või teist tööd antud peres lihtsalt ei olnud, näiteks kodu- või lemmikloomade eest hoolitsemine, aia- ja põllutööd, auto sõidukorras hoidmine, jms. Käesolevasse kodutööde jaotumist puudutavasse analüüsi on kaasatud kahe vanemaga pered, kus kasvab vähemalt üks alla 18-aastane laps, st pered, kus kodutöid on kõige rohkem ja nende jaotus pereliikmete vahel võimalik ja vajalik.

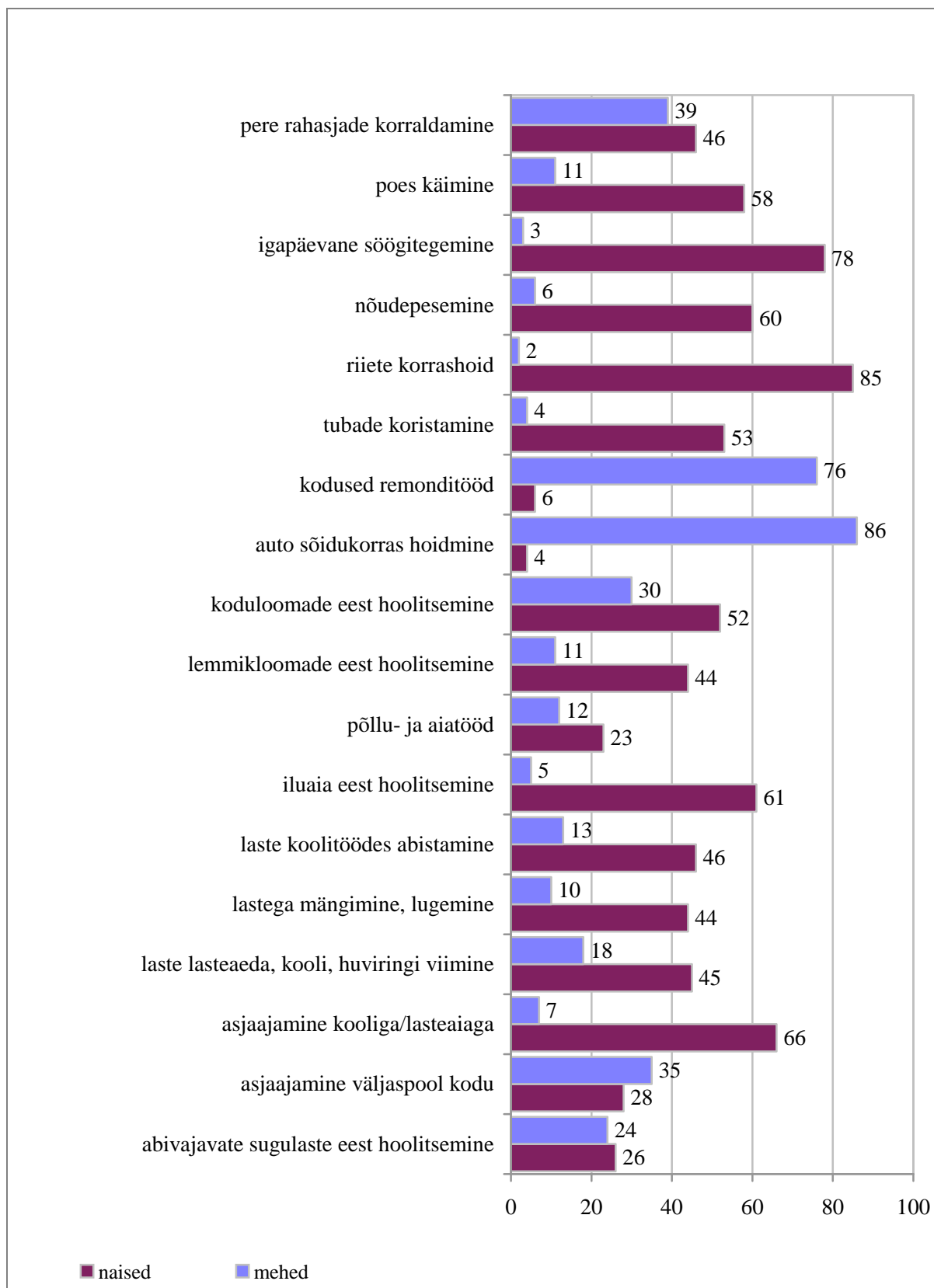
Küsitlustulemuste analüüsi põhjal võime järeldada, et Eesti perede peresisene tööjaotus on endiselt üsna traditsiooniline, st suurem osa loetletud kodutöödest näib olevat ühe abikaasa 'haldusalas'. Esimeses järjekorras vaatasime põhjalikumalt kodutöid ilma milleta praktiliselt üheski peres toime ei tulda. Need olid pere rahaasjade korraldamine (maksude maksmine, laenude tagastamine, kindlustuslepingute sõlmimine jms), poes käimine ja toidu ostmine, igapäevane söögitegemine, nõudepesemine, riiete korrashoid (pesupesemine, triikimine jne) ja tubade koristamine. Nimetatud kodutöödest üksnes kaks tööd – poes käimine ja toidu ostmine ning pere rahaasjade korraldamine – olid sellised, mille eest enam kui neljandikus peredest vastutavad abikaasad/elukaaslased ühiselt. Samas näiteks pesupesemise ja triikimise eest vastutatakse ühiselt vaid 3% peredest.

Eelpoolloetletud igapäevastest kodutöödest ülejäänuid (söögitegemine, nõude pesemine ja tubade koristamine) tehakse ühiselt või nende tegemise eest vastutavad mõlemad partnerid ca 10-12% peredest. Kuna nimetatud kodutööde osas langesid meeste ja naiste vastused suures osas kokku, võib järeldada, et peresisene tööjaotus igapäevaste tööde osas nii ka toimib.

Peredes, kus igapäevaseid kodutöid koos ei tehta, s.o enamuses Eesti peredes, on nende tööde tegemise eest vastutav üldjuhul naine. Joonisel 6.1 on ära toodud meeste ja naiste poolt antud vastusevariandid '*enamasti mina*'. Joonise tõlgendamisel tuleb arvestada asjaoluga, et seal esitatud jaotus puudutab peresid, kus üht või teist tööd üldse oli võimalik teha. Nii ei olnud koduloomi 90% peredest, lemmikloomi pea pooltes, ka aiatöid ja iluaia eest hoolitsemise eest polnud vaja muretseda pea pooltel vastajatel.

Nagu jooniselt 6.1 näha, mehed on vastutavad eeskätt selliste tööde eest nagu auto sõidukorras hoidmine ja kodused remonditööd. Need mõlemad on tööd, mis ei nõua igapäevast ajakulu, vaid pigem teatud perioodilist suuremat ettevõtmist. Teisalt, need on tööd, kus sageli leitakse inimene või firma, kes suuremahulisemad tööd ära teeb. Naiste vastutusalasse jäävad seevastu igapäevaselt aega ja tähelepanu nõudvad nn 'naistetööd' nagu igapäevane söögitegemine, nõude pesemine, riiete korrashoid ja tubade koristamine.

Lisaks kodutööde jaotuse tavapärasele nn horisontaalsele analüüsile, mis keskendub eeskätt partneritevahelisele tööjaotusele peres, püüdsime analüüsi lisada ka vertikaalse mõõtme ja uute vastusevariantide lisamisega välja selgitada, milline osa on kodutööde tegemisel peres kasvavatel lastel. Selliseid vastuseid, mis viitaksid laste otsesele vastutusele mõne kodutöö tegemise eest, kogunes vähe. Tundub, et laste kohustused piirduvad eeskätt lemmikloomade nagu koerad-kassid eest hoolitsemisega, seda muidugi peredes, kus lemmikloomi üldse peeti. Mõningal määral mainiti ka iluaia eest hoolitsemist ning nooremate õdede-vendadega mängimist või nende koolitööde kontrollimist.

Joonis 6.1. Kodutööde jaotus kahe vanemaga ja vähemalt ühe alla 18-aastase lapsega peredes (vastusevariant 'enamasti vastutan mina' peredes, kus sellist tööd on).

Mis aga puutub kodutöösse, mida vanemad teevad koos lastega, siis ka siin on pilt vägagi traditsiooniline. Kuna enamus kodutöid on naiste teha, siis on lapsed mõningal määral kaasatud nõ 'naistetöösse', millest võiks mainida eeskätt koristamist (53% naistest teeb seda enamasti ise, 22% koos lastega) ja nõudepesemist (vastavalt 60% ja 12%).

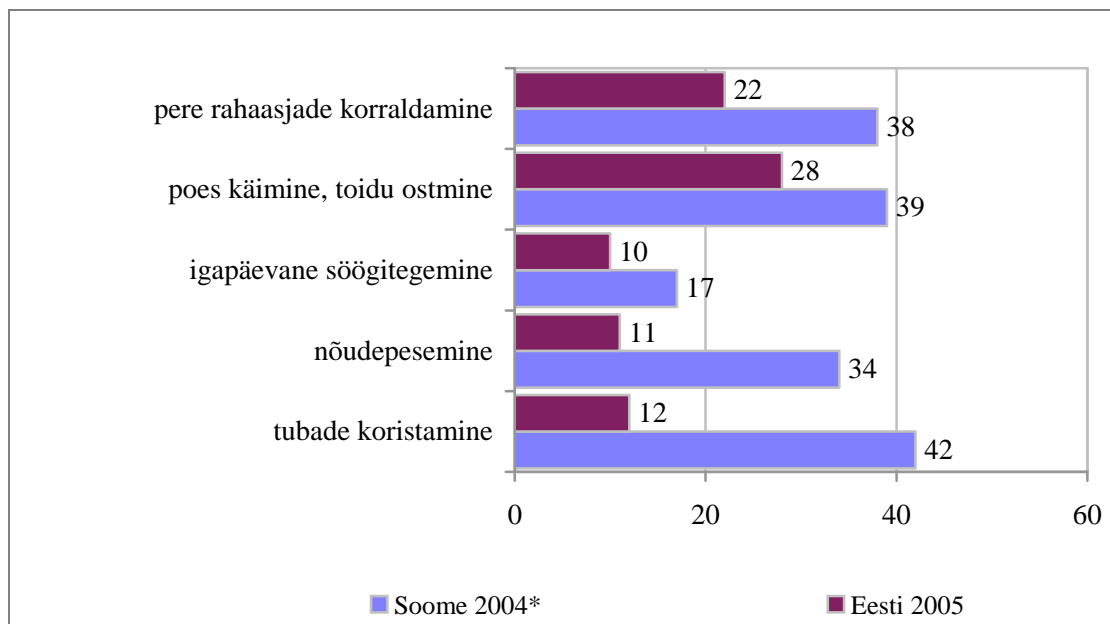
Analüüsidest peresisest tööjaotust erinevate haridustasemetega lõikes tuleks välja tuua eeskätt erinevused pere rahaasjade korraldamisel. Kõrgharidusega meeste ja alla keskharidusega naiste hulgas oli kõige vähem neid, kelle arvates pere majandamisega seonduva eest vastutavad nende peres partnerid ühisel (8-9%, teistes haridusrühmades 23-27%) ja kõige rohkem neid (kõrgharidusega meestest 50% ja alla keskharidusega naistest 57%), kes väitsid, et selle eest vastutavad enamasti nemad üksinda. Mis puutub teiste igapäevaste kodutööde tegemist või vastutust selle eest, et need tööd tehtud saaksid, siis nii poeskäimise, söögitegemise kui nõudepesemise osas on just kõrgharidusega meeste hulgas madalama haridustasemega meestega võrreldes oluliselt vähem neid, kes leiavad, et neid töid teevad partnerid koos. Kõrgharidusega naiste hinnangud erinevad madalama haridustasemega naiste hinnangutest vähem ja kui, siis pigem nähakse partnerite poolt koos tehtavate tööde osakaalu suuremana.

Vaadates kodutööde jaotust vanuserühmade lõikes (alla 35-aastased, 35-54-aastased ja 55 ning vanemad), siis statistiliselt olulisi erinevusi ei ole. Ära võiks vaid mainida keskmise vanuserühma naised, kelle hulgas on mõnevõrra kõrgem nende osakaal, kes kaasavad kodutöösse ka lapsi. Analüüsides eraldi peresisest tööjaotust eesti ja mitte-eesti peredes, ilmnes, et enamuse tööde osas kodutööde jaotuses suuri erinevusi ei ole. Ära tuleks siiski märkida pere rahaasjade korraldamist, kus erinevus oli ilmne. Nii märkis kolmandik eesti meestest ja pea iga teine mitte-eesti mees, et pere rahaasjade eest vastutab naine.

Inglehart ja tema kolleegid (Inglehart ja Baker, 2000; Inglehart ja Norris, 2003) rõhutavad, et soolist võrdõiguslikkust puudutavate hoiakute kujundamine toimub varases lapsepõlves, seda nii koolis, last ümbritsevas sotsiaalses keskkonnas kui eeskätt kodus. Seega võime antud monitooringu põhjal väita, et ka täna toimub suures osas Eesti peredest igapäevaste kodutööde kaudu traditsiooniliste soostereotüüpide kinnistumine.

2003. aasta soolise võrdõiguslikkuse baromeetris kodutöid puudutavaid küsimusi ei olnud. Küll on meil aga võimalus käesolevale küsitlusele ja Soome 2004. aasta soolise võrdõiguslikkuse baromeetrile (vt Melkas 2004) toetudes võrrelda kodutööde jaotust Eesti ja Soome peredes. Kahe küsitluse tulemusi kõrvutades tuleb tunnistada, et Soomes on kõikide

võrreldavate küsimuste osas märgatavalt suurem nende perede osakaal, kus partnerid igapäevaste kodutööde tegemise eest koos vastutavad (Joonis 6.2).

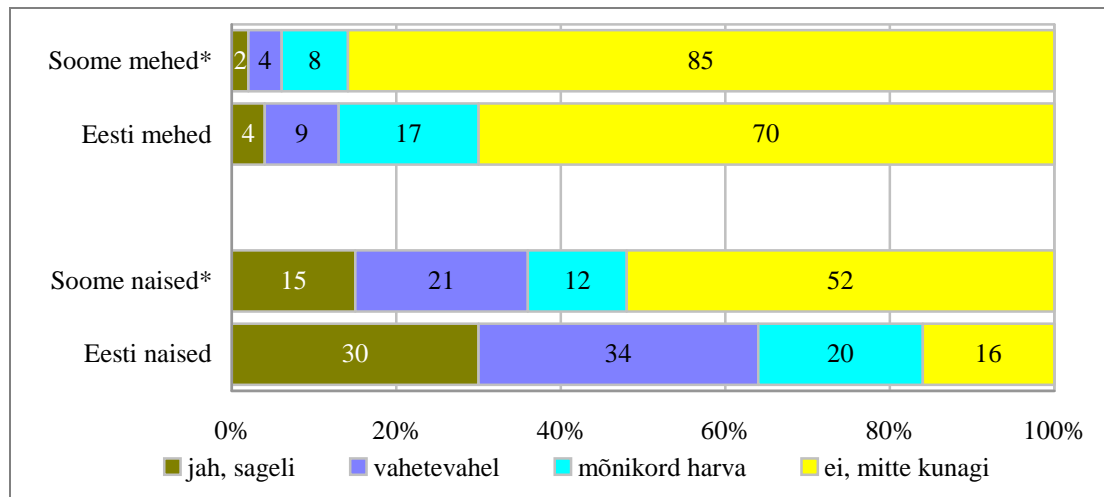
* Soome andmed: Melkas 2004, 33.

Joonis 6.2. Perede osakaal Eestis ja Soomes, kus igapäevaste kodutööde tegemise eest vastutavad abikaasad/elukaaslased koos, % (kahe vanemaga ja alaealiste lastega pered)

Kuna Eestis on kodutööde koormus pereliikmete vahel jaotunud ebahühtlaselt, esitasime küsimuse *'Kas Teile on mõnikord tundunud, et Teie peal on liiga suur osa kodutöödest?'* Analoogiline küsimus leidis ka Soome 2004. aasta võrdõiguslikkuse baromeetris. Nii Eesti kui Soome meeste ja naiste vastused antud küsimusele on toodud joonisel 6.3. Nagu jooniselt näha, leiavad nii Soomes kui Eestis naised sagedamini kui mehed, et kodutööde koormus kipub vahel liialt suur olema. Eelnenud analüüsist selgus, et Soome peredes on kodutööd oluliselt võrdsemalt jaotatud ja kuna ka Soome kodude tehnilise varustatuse tase on parem kui enamuses Eesti kodudes, ei ole üllatav, et Soome naiste hulgas on meie naistega võrreldes oluliselt vähem neid, kes kodutööde koormust üleliia suureks peavad.

Kodutööde koormuse tunnetamine oleneb suuresti kodutööde mahust, mis erinevate peretüüpide puhul on selgelt erinev, seda eriti olukorras, kus kodutööd pereliikmete vahel ei jagata, vaid need kipuvad jääma naise õlule. Nii on näiteks abielus ja vabaabielus meeste hulgas selliste vastajate osakaal, kes kurtsid kodutööde suure koormuse üle, ilma kindla partnerita elavate meestega võrreldes oluliselt väiksem. Samas abielus ja vabaabielus naiste

hulgas on vastupidiselt meestele selliste vastuste osakaal kõige suurem. Küsitluse tulemused näitavad ka, et lahutatud ja lehestunud mehed, kellest paljud on ilmselt peale partneri kaotamist pidanud üle võtma ka majapidamises hädavajalikud 'naistetööd', tunnetavad suuremat kodutööde koormust kui abielus või vabaabielus mehed.

* Soome andmed: Melkas 2004, 81.

Joonis 6.3. Vastuse küsimusele 'Kas Teile on mõnikord tundunud, et Teie peal on liiga suur osa kodutöödest?' kahe vanemaga ja alaealiste lastega pered Soomes ja Eestis.

Lisaks eelpooltoodud kodutöödele oli ankeedis veel küsimus, mis puudutas haige, puude või kõrge vanuse tõttu hooldamist vajavate sugulaste või lähedaste hooldamise vajadust. Küsimusele, kas respondentil on selliseid kohustusi, vastas jaatavalt 10% meestest ja 15% naistest, kusjuures kõrgeim (19%) oli jaatavate vastuste osakaal 35-54-aastaste naiste rühmas.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et naiste 'teine töövahetus' on enamuses Eesti peredes endiselt oluliselt pingelisem ja aeganõudvam kui meeste kodutöödega seonduv koormus. Kodutööde koormuse ühtlasem jagamine erinevate pereliikmete vahel, st nii meeste kui laste kaasamine erinevate igapäevaselt aega ja energiat nõudvate tööde-toimetuste tegemisse, oleks ilmselt üheks eelduseks, mis vähendaks naiste stressiilminguid, parandaks peresiseseid suhteid ja lubaks naistel ka oma kutsetöös paremini toime tulla. Võrreldes põhjanaabritega teevad meie naised üksi rohkem kodutööd ja tunnetavad seetõttu sagedamini, et nende peal on liiga suur kodutööde koormus.

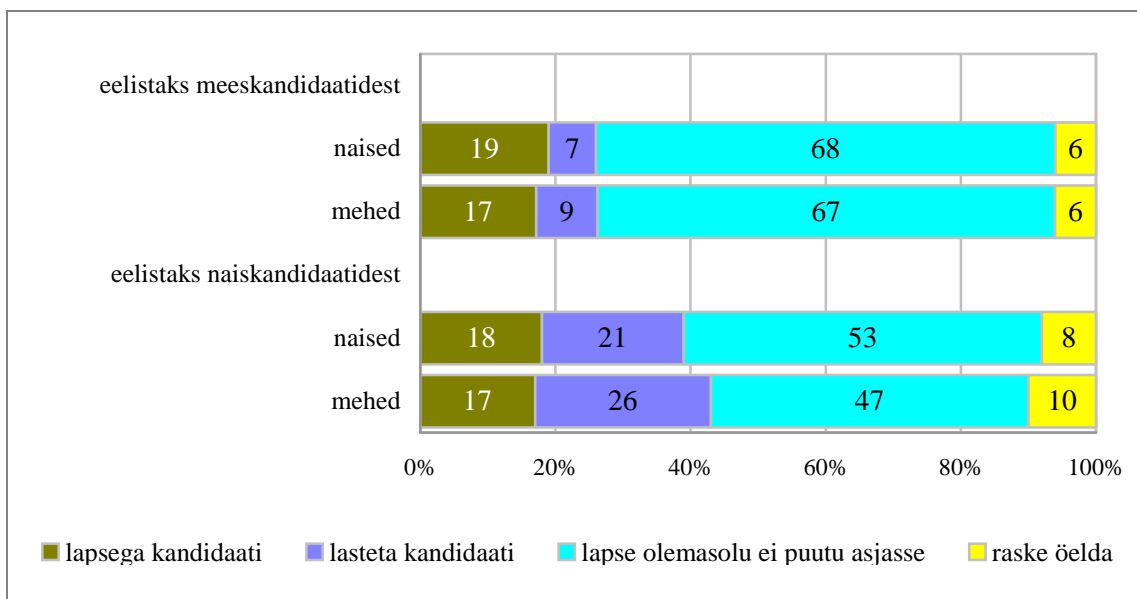
6.2. Lapsevanem ja palgatöö

Laste mõju töölevõtmisel, edutamisel ja koondamisel

Üheks probleemiks, mis tööandjatele väikeste lastega naiste töölevormistamisel peavalu näib valmistavat, on laste võimalik haigestumine ja seega ema haige lapse hooldamise tõttu töölt koju jäämine. Väikeste laste isade puhul tööandjad sellelaadseid probleeme tavaliselt ei maini. Asutustes ja firmades, kus töötab palju väikeste laste vanemaid, võib mitme töötaja haige lapse tõttu samaaegne töölt puudumine töökorralduses kindlasti raskusi tekitada. Laste võimalikku haigestumist peetakse ka üheks põhjuseks, miks tööandjad väidetavalt eelistavad tööle võtta naisi, kellel lapsi pole. Antud monitooringus üritasimegi välja selgitada, kas ja mil määral laste olemasolu võiks olla takistuseks naiste töölevõtmisel ning nende edasisel töötel. Selleks oli ankeedis kaks analoogilist küsimusteplokki, millest üks puudutas naistöötajat/kandidaati, teine meestöötajat/kandidaati.

Vastajale pakuti välja hüpoteetilised situatsioonid, mille puhul vastaja pidi valima kahe võrdväärse kandidaadi vahel (1) töölevõtmisel, (2) palga määramisel, (3) edutamisel ja (4) koondamisel. Joonisel 6.4 on ära toodud vastusevariantide jaotus nii nais- kui meeskandidaadi osas. Nagu joonistelt näha, naiskandidaadi puhul iga teine ning meeskandidaadi puhul kaks kolmandikku vastajatest leidsid, et lapse olemasolu või lapse puudumine nende otsust uue töötaja töölevõtmisel kuidagi ei mõjutaks.

Samas jooniste naiskandidaati ja meeskandidaati kohta käivate vastuste omavaheline võrdlemine näitab, et nende vastajate osakaal, kes tööandjana lapse olemasolu meeskandidaadi puhul miinuseks peaksid, st eelistaksid lasteta kandidaati, on oluliselt väiksem nende osakaalust, kes peaksid lapse olemasolu plussiks. Seega, laste puudumine meeskandidaadile töökoha saamisel igal juhul eelist ei annaks. Naiste puhul on olukord keerulisem: nende naiste-meeste osakaal, kes eelistaksid naistöötaja töölevõtmisel ilma lasteta kandidaati on suurem kui nende osakaal, kes valiksid lapsega kandidaadi. Valik lasteta kandidaadi kasuks tuleb eriti selgelt esile meeste vastustes.

Joonis 6.4. Vastused küsimusele: 'Kui Teie oleksite tööandja ning Teil oleks kaks igati võrdväärset kandidaati/töötajat, ühel oleks laps(ed), teisel mitte, siis kumba eelistaksite töölevõtmisel?'

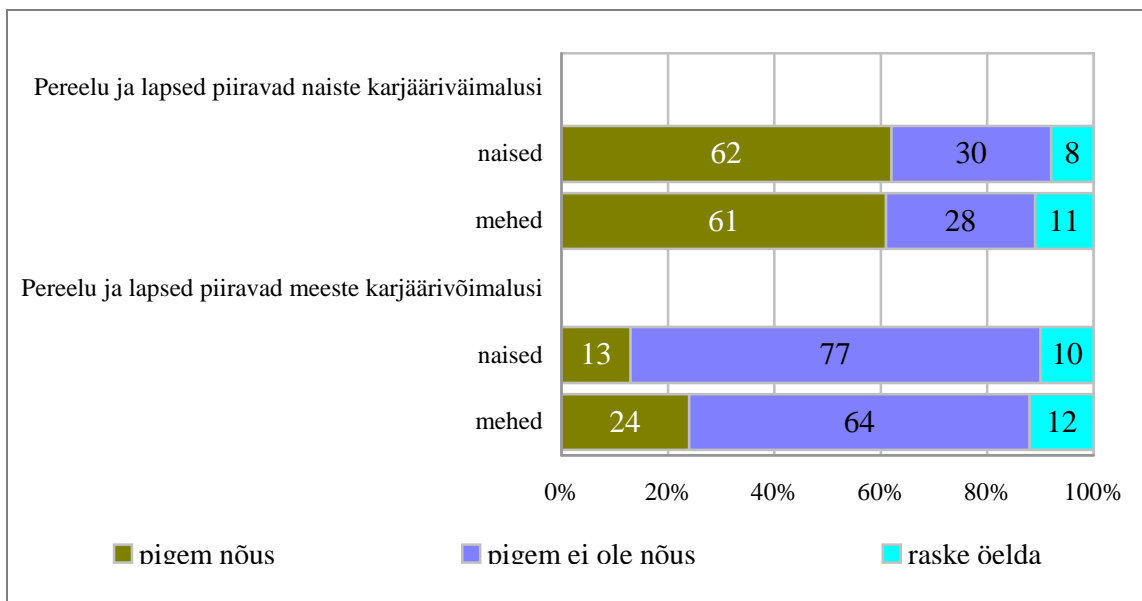
Kõrvutades suhtumist lastega või lapseta mees- või naiskandidaati erinevate vanuserühmade lõikes ilmnes, et erinevused olid suhteliselt väikesed. Vaid naiskandidaadi töölevõtmist kaaludes oli alla 35-aastaste hulgas vanemate vanuserühmadega võrreldes mõnevõrra vähem neid, kes eelistaksid lasteta kandidaati ja rohkem neid, kes vastasid, et lapse olemasolu või lapse puudumine ei omaks tähtsust. Siinkohal tuleks aga ära märkida märgatavad erinevused eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakutes. Kui lasteta kandidaati eelistaks naistöötaja töölevõtmisel 19% eesti meestest ja 14% eesti naistest, siis mitte-eestlaste puhul olid vastavad näitajad oluliselt suuremad – lasteta kandidaati eelistaks 37% mitte-eesti meestest ja 32% mitte-eesti naistest.

Mis puudutab valikut, kas määrata kõrgem palk lapsega või lasteta töötajale, kelle töötulemused on sarnased, siis kaks kolmandikku vastajatest leidsid, et laps või lapse puudumine ei omaks sellise otsuse langetamisel tähtsust, ligemale viiendik, et suurema palga saaks pigem lapsega töötaja ja üksnes 4% vastajatest annaks suurema palga lapseta töötajale. Selle küsimuse osas olid mehed ja naised oma vastustes küllaltki üksmeelsed.

Ka edutamise puhul on vastajad oma arvamustes üsna üksmeelsed. Enamus vastajaid arvas, et lapse olemasolu või puudumine ei omaks nende otsuse tegemisel tähtsust. Mis aga puutub koondamisotsustesse, siis kuigi enamasti vastati ka selle küsimuse puhul, et lapse olemasolu või puudumine ei omaks tähtsust, näib lapsega töötajal lasteta töötaja ees töökoha säilitamisel teatud eeliseid olevat. Naistöötaja puhul koondaks 27 % meestest pigem lasteta töötaja ja 5%

lapsega töötaja, naistest vastavalt 31% ja 3%. Meestöötaja puhul koondaks 23% meestest lasteta ja vaid 1% lastega töötaja, naistest vastavalt 26% ja 2%.

Milline aga arvatakse olevat perekonna ja laste mõju naiste ja meeste karjäärivõimaluste tervikuna? Sellele otsime vastust kahe küsimuse abil: esiteks, kas vastaja nõustub või ei nõustu väitega, et pereelu ja lapsed piiravad naiste karjäärivõimalusi ja teiseks, kas nõustutakse või ei nõustuta väitega, et pereelu ja lapsed piiravad meeste karjäärivõimalusi. Meeste ja naiste vastuste jaotus on toodud joonisel 6.5.

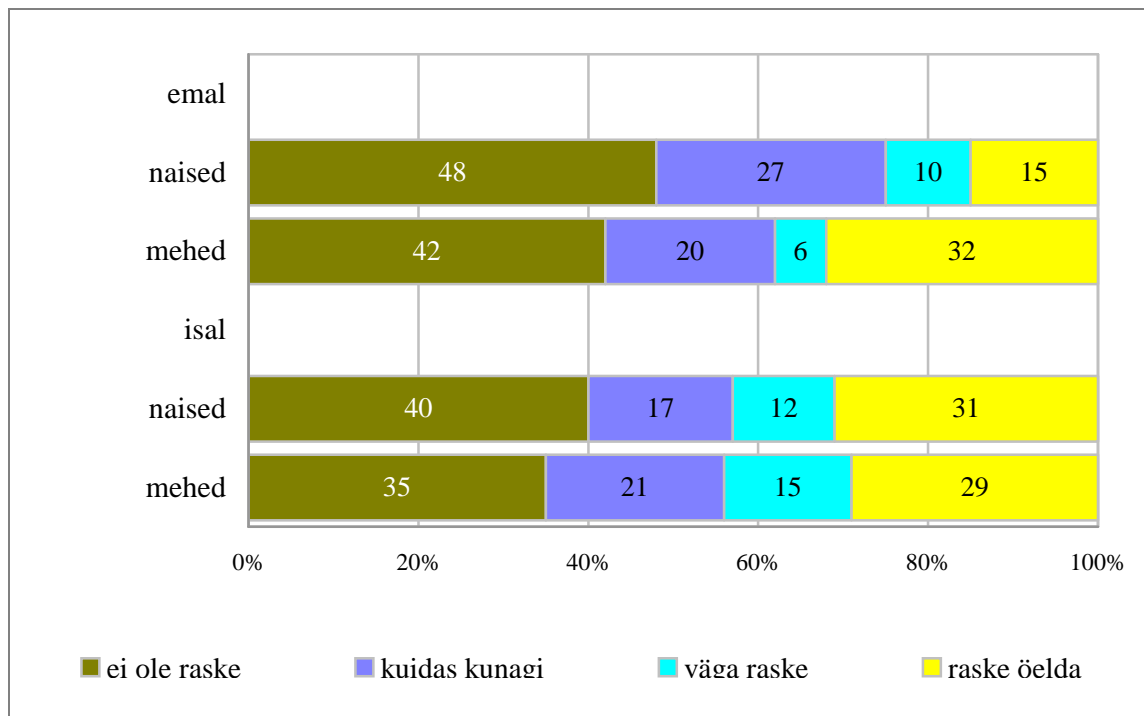
Joonis 6.5. Vastused küsimusele: 'Kas Te nõustute või ei nõustu väitega, et pereelu ja lapsed piiravad naiste/meeste karjäärivõimalusi?'

Nagu jooniselt näha, arvab pisut üle 60% meestest ja naistest, et pereelu ja lapsed piiravad naiste karjäärivõimalusi. Selle väitega ei ole nõus ligemale 30% vastajatest. Mida kõrgem haridustase, seda suurem oli nende vastajate osakaal, kes arvasid, et pereelu ja laste tõttu on naistel karjääri raskem teha. Ilmselt on kõrgharidusega inimeste seas ka neid, kellel on selles suhtes omad kogemused.

Mis puutub perekonna ja laste mõju meeste karjäärivõimalustele, siis nagu jooniselt näha, on nende vastajate osakaal, kes arvavad, et perekond ja laps(ed) piiravad meeste karjäärivõimalusi, oluliselt väiksem kui nende osakaal, kes nõustusid samalaadse väitega naiste puhul. Antud küsimuses on meeste ja naiste seisukohtades mõningad erinevused. Meeste osakaal, kes nõustuvad väitega, et pere ja lapsed piiravad ka meeste karjäärivõimalusi, on ligemale kaks korda suurem kui samal arvamusel olevate naiste osakaal.

Lapsevanem ja ületunnitöö

Väikeste laste emadel ja isadel on seadustega kehtestatud mitmeid lisaõigusi ning olenevalt lapse/laste vanusest võimalik kasutada mitmeid soodustusi. Väikese lapse kõrvalt tööle asunud lapsevanem võib üsna sageli sattuda olukorda, kus ühel või teisel põhjusel (nt lapse haigestumine, lapsehoidja haigestumine, tõrked lasteaia töös jms) tuleb paluda töökohast teatud eritingimusi või mööndusi töörežiimis. Teisalt, tööandjatel võib tekkida olukordi, kus töökorraldust ja firma huve silmas pidades on raske väikeste laste vanemate soovide ja seadusjärgsete õigustega arvestada ning nad peavad paluma lapsevanemal jääda kauemaks tööle või tulla tööle ka siis, kui viimane sooviks haige lapse juurde koju jääda. Kui sagedane selline olukord tänasel päeval on?

Joonis 6.6. Vastused küsimusele: 'Kas Teie töökohas on alla 12-aastase lapse emal/isal raske keelduda ületundide tegemisest?'

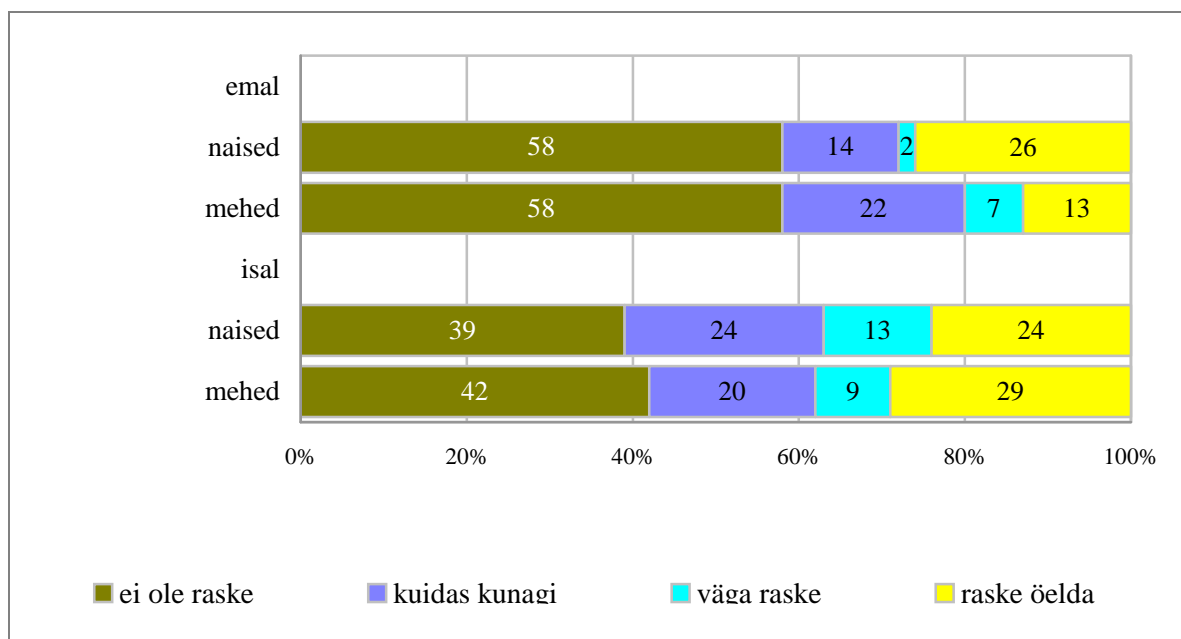
Üritasime seda välja selgitada küsimuse abil: *Kas Teie töökohas on alla 12-aastase lapse emal raske keelduda ületundide tegemisest?* Analoogiline küsimus oli esitatud isa kohta. Vastusevariandid: *ei ole raske*, *kuidas kunagi* ja *väga raske* (vt Joonis 6.6). Vastuse '*raske öelda*' suur osakaal antud küsimuse juures viitab asjaolule, et vastaja ise või tema lähedased ei ole väikeste laste vanemate probleemidega kokku puutunud ning üldist olukorda töökohas ei tunda. Ometi näitab joonise ema ja isa kohta käiva andmestiku võrdlemine, et enam kui kaks

korda rohkem mehi on valmis arvama, et isal võiks laste tõttu olla väga raske ületundide tegemisest keelduda, kui seda, et emal võiks selles osas raskusi tekkida.

Uurimusest selgub, et väikeste laste emade ületundidest keeldumist peeti raskeks sellistes töökohtades, mis olid seotud eeskätt teenindussfääriga: kaubanduses, hotellinduses ja ka hariduses. Meeste hinnangul on samasugused raskused ka kaubanduses, tööstuses ja ehitustel töötavatel väikeste laste isadel. Võib arvata, et kuigi ületundide tegemine võib olla ebameeldiv ning pere argielu olulisel määral häirida, on väikeste lastega töötajad enamasti valmis ületundide tegemiseks oma nõusoleku andma, eriti tasuvates ametites ja situatsioonides, kus töökoha säilimises ei olda alati väga kindlad. Seega töö ja puhkeaja seaduse rikkumisi me antud juhtudel ilmselt kuigi sageli ei leiaks, küll on aga väikeste laste vanematel ilmselt sageli vaja oma soovid tagaplaanile jätta.

Haigestunud lapse hooldamine

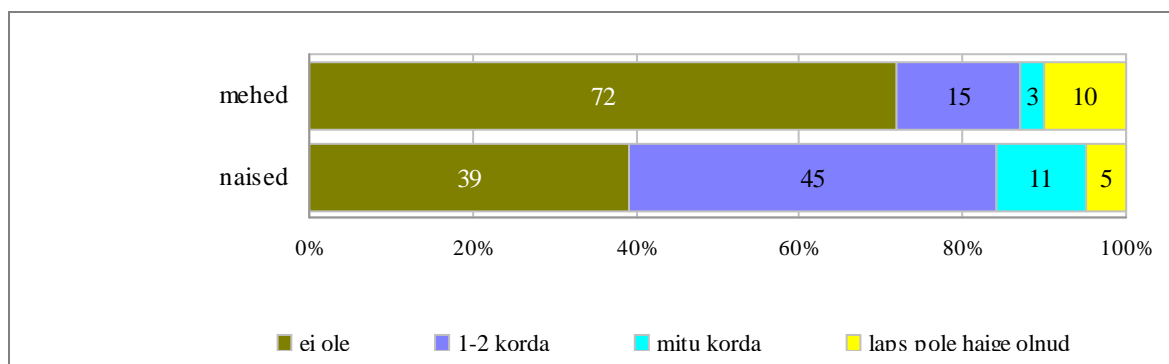
Ületunnitööst keeldumisega sarnane küsimusteplokk samade vastusevariantidega hindas raskusi, mis emal või isal võiks tekkida haige lapse tõttu töölt koju jäämisega.

Joonis 6.6. Vastused küsimusele: 'Kas Teie töökohas on alla 12-aastase lapse emal/isal raske jääda haige lapsega koju?'

Nagu jooniselt 6.6 näha, on nii meeste kui naiste hulgas nende vastajate osakaal, kes leiavad, et väikeste laste *emadel* haigestunud lapse juurde koju jäämisel raskusi ei teki, oluliselt suurem kui nende osakaal, kes arvavad, et *isadel* raskusi ei teki.

Üheks põhjuseks, miks tööandjad väikeste lastega naiste töölevõtmist teatud riskidega seostavad, on asjaolu, et väikeste laste emasid peetakse ebakindlateks töötajateks, kelle puhul eeldatakse, et nad hakkavad lapse haigestumise tõttu sagedasti töölt puuduma. Püüdsime välja selgitada, kui sageli siis naised haige lapse tõttu tegelikult töölt puuduvad?

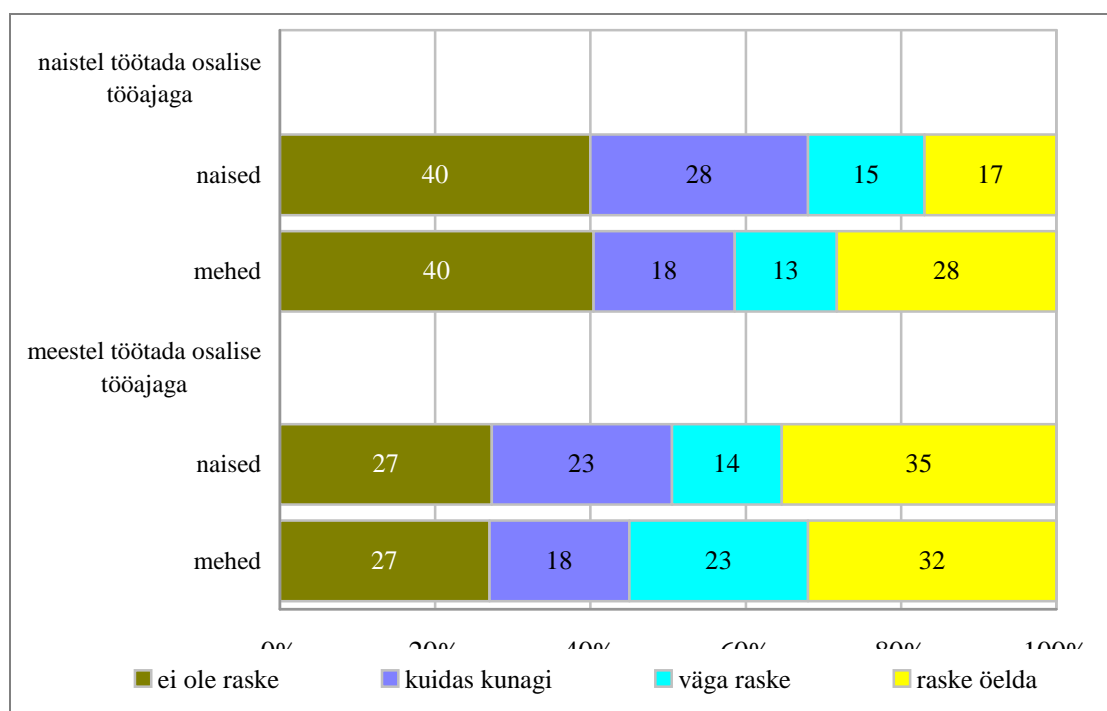

Joonis 6.7. Vastused küsimusele: 'Kas Teil on viimase aasta jooksul tulnud haige lapse hooldamise tõttu töölt koju jääda?' (alla 12-aastaste laste vanemad)

Et väikesed lapsed tõepoolest sageli haiged on, see selgus faktist, et vaid 5% küsitluses osalenud alla 12-aastaste laste emadest ja 10% isadest väitsid, et küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul laps ei olnud haige olnudki (vt joonis 6.7). Samas tuleb aga kohe öelda, et 39% emadest ei olnud haige lapse hooldamiseks kordagi töölt koju jäänud, 41% oli haige lapse hooldamiseks ette nähtud päevi kasutanud üksnes kord või paar. Ilmselt on emad üsna kohusetundlikud töötajad, kes on valmis oma tugivõrgustikke kasutama, partneriga kohustusi jagama ning kodustöötamise võimalust kasutama, mistõttu üksnes kümnendik emadest väitis, et haige lapse tõttu olid nad viimase aasta jooksul töölt puudunud mitmeid kordi. Seega arusaam, et väikese lapse ema on tööandja seisukohast suur nuhtlus, rajaneb pigem hoiakutel kui faktidel.

Osalise tööajaga töötamine

Väikese lapse hooldamise tõttu võib olla ratsionaalne ühel või teisel vanemal teatud aja jooksul töötada osalise tööajaga. Mitmetes kiiresti arenevates valdkondades (nt IT jms) ei soovi lapsevanemad lapsehoolduspuhkust täies ulatuses kasutada, kuna kardavad oma kvalifikatsiooni kaotada. Osalise tööajaga töötamine oleks sellisel juhul üheks võimalikuks lahenduseks – lapsevanemal jääks lapse jaoks rohkem aega ja ka kontakt töökohaga ei kaoks. Püüdsime välja selgitada, kuidas lapsevanemate soovi osalise tööajaga töötamiseks töökohtadel suhtutakse. Jooniselt 6.8 on näha, et laste tõttu osalise tööajaga töötamine on aktsepteeritav pigem naiste kui meeste puhul.

Joonis 6.8. Vastused küsimusele: 'Kas Teie töökohas on naistel/meestel lapse hooldamise tõttu raske töötada osalise tööajaga?'

Ühelt poolt võib siin tegu olla objektiivsete põhjustega, sest tänu horisontaalsele ja vertikaalsele segregatsioonile töötavad mehed sageli sellistel ametipostidel või valdkondades, kus paindlikemate töövormide rakendamine on raskendatud. Teisalt mängib suurt rolli ilmselt ka küllaltki stereotüüpne mõtteviis, et isa töö ja sissetulekud on olulisemad ja seega isal ei olegi vajadust oma töökorraldust lapse haigestumise või mõne muu lapse hooldamisega seotud põhjuse tõttu muuta.

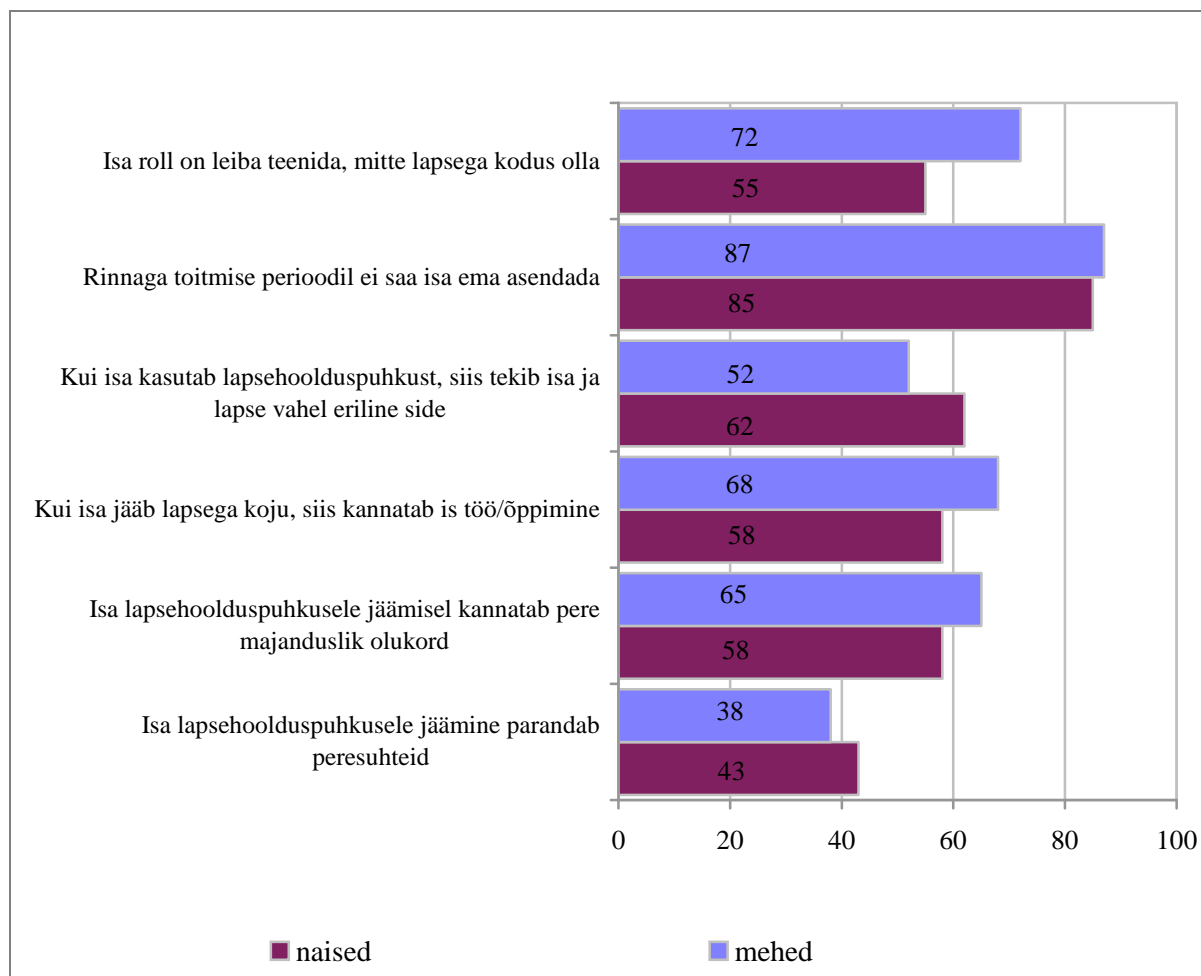
Lapsehoolduspuhkuse kasutamine

Nii lapse emal kui isal on Eesti seaduste järgi kuni lapse 3-aastaseks saamiseni õigus kasutada lapsehoolduspuhkust. Küsimus lapsehoolduspuhkuse kasutamise kohta oli esitatud alla 12-aastaste laste vanematele ning see puudutas nende kõige noorema lapse sünniga seotud puhkuse kasutamist.

Kui suur enamus naisi oli kasutanud lapsehoolduspuhkust täies ulatuses, siis isade puhul on see pigem erand kui reegel. Arvestades faktiga, et meil on meeste keskmine sissetulek enamasti naiste omast suurem, on tegemist mitte üksnes traditsioonilise soorolle järgiva, vaid pere seisukohalt sageli ka ratsionaalse käitumisega. Kaks kolmandikku meestest viitaski asjaolule, et kui nad oleksid lapsehoolduspuhkust kasutanud, oleks selle tõttu kannatanud pere majanduslik olukord.

Kuna lapsehoolduspuhkusel viibiv isa on Eestis täna pigem erand kui reegel, siis üritasime välja selgitada üldist suhtumist isa lapsehoolduspuhkusele jäämisse. Tegemist on küsimusega, kus vastajad pidid märkima, kas nad nõustuvad või ei nõustu teatud laialtlevinud väidetega. Esitatud väidetest kaks olid positiivse suunitlusega, st isa lapsehoolduspuhkusel viibimises nähti võimalust parandada peresuhteid või isa ja lapse vahelisi suhteid. Kaks väidet rõhutasid negatiivseid aspekte – ohtu pere majanduslikule kindlustatusele või isa tööle või õppimisele. Kaks väidet rõhutasid traditsioonilisi soorolle – isa asi on perele leiba teenida ja naise asi keskenduda lapsele. Joonisel 6.9 on toodud vastuste '*pigem nõus*' osakaal meeste ja naiste lõikes.

Nagu jooniselt näha, isa lapsehoolduspuhkusele jäämist positiivses valguses kajastavate väidetega nõustujate osakaal on naiste hulgas suurem kui meeste hulgas. Samas negatiivsete väidete puhul on tulemus vastupidine – nendega nõustuvad mehed sagedamini kui naised. Mis aga puutub traditsiooniliste soorollidega seotud väidetes, siis nende puhul reageerisid mehed ja naised erinevalt. Kui nende vastajate osakaal, kes leidsid, et lapse rinnaga toitmise perioodil peab kodus olema ema, sest isa ei saa teda sel ajal asendada, oli meeste ja naiste hulgas võrdne (85-87%), siis nagu jooniselt 6.9 näha, oluliselt suuremad erinevused on meeste ja naiste hoiakutes isa kui üksnes leivateenija rolli suhtes.

Joonis 6.9. Suhtumine isade lapsehoolduspuhkuse kasutamisesse, meeste ja naiste osakaal, kes nõustusid (vastusevariant *pigem nõus*) küsimuses toodud väidetega

Meeste vastustes võis märgata ka vanusegruppide vahelisi erinevusi. Isa lapsega kojujäämist positiivses valguses nägevate meeste osakaal oli suurem alla 35-aastaste hulgas, isa kojujäämisega tekkivate majanduslike probleemidega nõustujate osakaal 35-54-aastaste rühmas. Erinevate vanuserühmade naiste hoiakud erinesid vähem. Võrreldes eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakuid tuleb tõdeda, et mitte-eestlaste seas on traditsioonilisi soorolle rõhutavate väidetega nõustujate osakaal suurem kui eestlaste hulgas (Tabel 6.1).

Tabel 6.1. Suhtumine isade lapsehoolduspuhkuse kasutamisesse, vastajate osakaal, kes nõustusid (vastusevariant *pigem nõus*) küsimuses toodud väidetega

	mehed		naised	
	eestlased	mitte-eestlased	eestlased	mitte-eestlased
N =	296	163	354	187
Isa roll on leiba teenida, mitte lapsega kodus olla	61	90	46	72
Rinnaga toitmise perioodil ei saa isa ema asendada	83	95	84	88
Kui isa kasutab lapsehoolduspuhkust, siis tekib isa ja lapse vahel eriline side	52	52	66	55
Kui isa jääb lapsega koju, siis kannatab isa töö/õppimine	60	82	52	70
Isa lapsehoolduspuhkusele jäämisel kannatab pere majanduslik olukord	58	76	52	69
Isa lapsehoolduspuhkusele jäämine parandab peresuhteid	41	33	44	42

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii Eesti mehed kui naised jagavad küllaltki stereotüüpseid hoiakuid, mille kohaselt lisaks perevälisele sfäärile tehakse vahet meeste- ja naistetööde vahel ka pereelus. Ühelt poolt, rollijaotus on Eestis oluliselt traditsioonilisem kui naabermaal Soomes. Teisalt, ka Eesti-siseselt on märgatav vahe eestlaste ja mitte-eestlaste rollihoiakutes, kusjuures nii sugupooltevahelise ühiskondliku tööjaotuse kui peresisese tööjaotuse küsimustes on mitte-eestlased oma hoiakutelt märgatavalt traditsioonilisemad kui eestlased. Kui erinevaid hoiakuid töösfääris võiks seletada eestlaste ja mitte-eestlaste erineva staatusega tänaasel tööturul, siis peresfääri jäävate erinevuste selgitamiseks tuleb ilmselt nõustuda Ingleharti ja tema kolleegide seisukohtadega, et kultuuriline taust, mida Inglehart ja tema töörühm seostavad ka ajalooliselt kujunenud ühe või teise religioosse suuna kaudse mõjuga (olenemata sellest, kui suur osa elanikkonnast praegu usklik on), kujundab paljuski inimeste väärtushinnanguid ja hoiakuid ka soostereotüüpide suhtes (Inglehart ja Norris, 2003). Väärtushinnangud ja hoiakud muutuvad aeglaselt. Täna oleme olukorras, kus traditsioonilisi soorolle ja stereotüüpseid rollihoiakuid vähemalt perekonnas/peres jõudsalt taastoodetakse.

Töö- ja pereelu ühitamisega seonduvad küsimused näitasid, et naiste puhul aktsepteeritakse tema emarolli täitmisega seonduvad vajadusi kergemini kui mehe puhul tema isarolli täitmisega seonduvaid. See puudutab nii erinevate seadusjärgsete õiguste kui võimalike soodustuste kasutamist.

7. Sooline ja seksuaalne ahistamine

7.1. Seksuaalne ahistamine

Seksuaalset ahistamist, mida küsitletud on kogenud *vastassugupoole* poolt viimase aasta jooksul selgitati küsitlusanneedis viie erineva võimaliku ahistamisviisi abil. Seksuaalse ahistamise või häirimisena käsitleti antud uuringus sellist vastassugupoole seksuaalse alatooniga käitumist, mida inimene ise kogeb subjektiivselt ebameeldivana ja häirivana, mis on ühepoolne ja temale soovimatu. Niisiis – antud alaosas esitletavat tulemust ei käsitle meelepäraseid seksuaalseid kogemusi ega ka vastavaid ahistavaid ilminguid samasooliste seas. Sarnast määratlust on kasutatud ka Soome soolise võrdõiguslikkuse baromeetrites. Neist viimase, aastal 2004 tehtud uuringu tulemused kinnitavad järgmist. Ei naistele ega meestele suunatud seksuaalse ahistamise kogetud ilmingud pole viimase seitsme aasta jooksul vähenenud, vaid naiste hulgas pigem isegi kasvanud, mis omakorda osutab probleemi leevendamise komplitseeritusele. Teiseks, naistele suunatud ja nende poolt tunnetatud seksuaalne ahistamine on tunduvalt laiemalt levinud kui vastav meestele suunatud ahistamine. Kolmandaks, peamiseks seksuaalse ahistamise objektiks on noored naised. Neljandaks, soolised erinevused seksuaalse ahistamise kogemises on pigem kasvanud kui kahanenud.

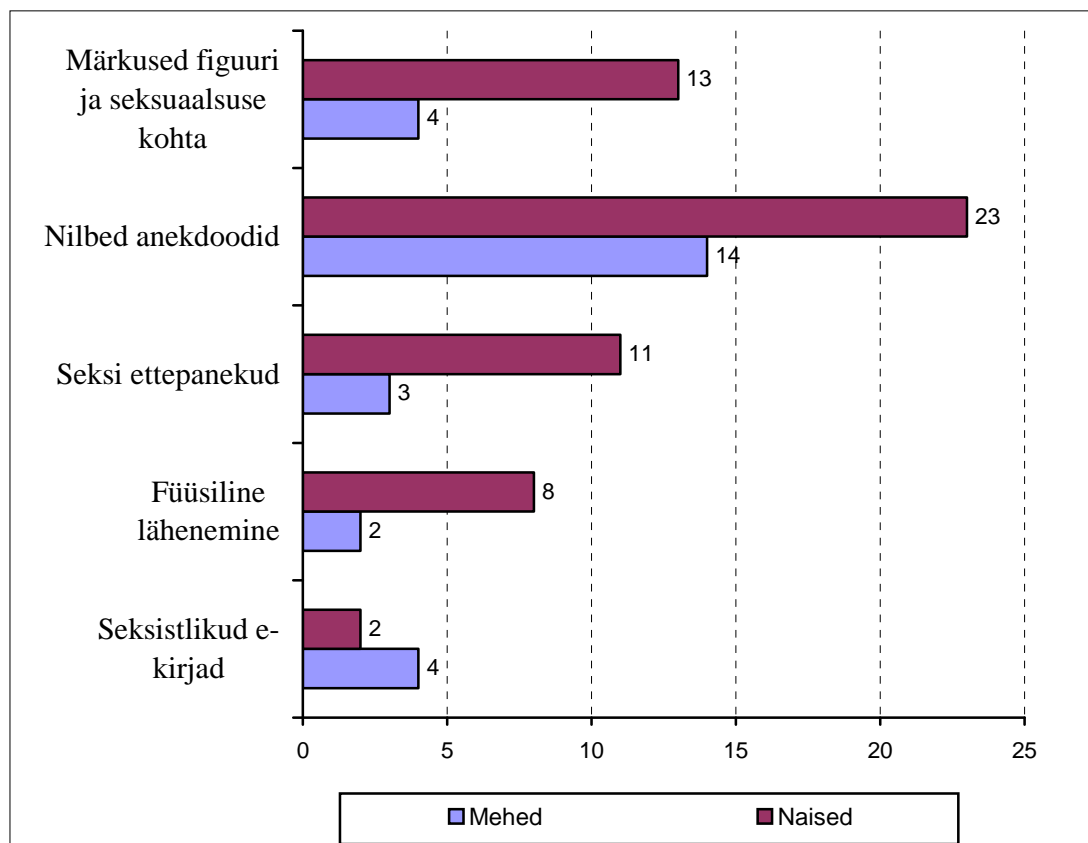
Meie uuringus selgitati ahistamiskogemusi, mis on aset leidnud *viimase aasta jooksul*, järgmiste ahistamisviiside alusel:

- häirivad märkused küsitletava figuuri või seksuaalsuse kohta;
- kahemõtteliste anekdootide või ebameeldivate nilbuste rääkimine, mida küsitletav on kogenud häirivana;
- Küsitletavale sobimatud ettepanekud ja vihjed seksuaalvahekorda astumise kohta;
- Füüsilised lähenemiskatsed küsitletavale vastumeelsel viisil;
- Häirivate kahemõtteliste (seksistlike) e-kirjade saamine.

Nagu järgnevalt jooniselt 7.1 näha, on naised Eestis, sarnaselt Soome suguõdedega kogenud seksuaalse ahistamise erinevaid viise mitu korda enam kui mehed. Erandiks on vaid seksistlike e-kirjade saamine, mis on ühtlasi meil kõige vähemlevinud ahistamiskogemus. Neid on saanud vastassugupoole käest vaid 2% naisi ja 4% mehi.

Võttes aluseks vähemalt ühe eelmainitud ahistamisilmingu, oli Eestis aastal 2005 mistahes seksuaalset ahistamist tundnud omal nahal keskmiselt iga kolmas naine (31%) ja pea iga viies mees (19%).

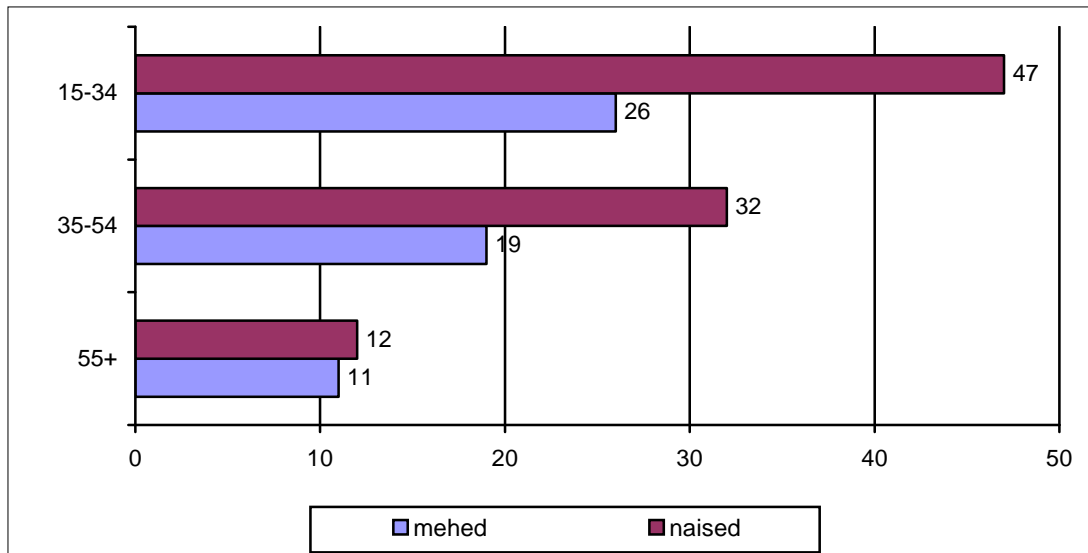
Ülekaalukalt enamlevinud ahistamisviisiks on kahemõttelised anekdoodid ja nilbused, mida ollakse sunnitud vastutahtmist kuulma (kogenud pea iga neljas naine ja seitsmes mees). Osatähtsusest järgnevad ebameeldivad märkused figuuri ja seksuaalsuse kohta, mida tõi esile vastavalt 13% naisi ja 4% mehi. Küllalt paljud naised, ligi iga kümnes, on kogenud ka neile vastumeelseid seksi ettepanekuid/vihjeid. Naistele ja meestele suunatud ahistamisviisid jaotuvad erinevalt. Erinevalt naistest on meeste seas enamik kogetud häirimisviise suhteliselt vähekaalukad ega ulata üle 4 protsendipunkti (joonis 7.1).

Joonis 7.1. Viimase aasta jooksul vastassugupoole poolt kogetud erinevad seksuaalse ahistamise viisid Eestis küsitletute soo lõikes (%)

Seksuaalne ahistamise probleem puudutab seega eelkõige naisi, sõltudes sealjuures oluliselt nende vanusest. Vaadates, millised eärühmad on sellest enam ohustatud näeme, et nii nagu mujal maades, on seksuaalne ahistamine Eestiski suunatud eeskätt noortele naistele. Nii

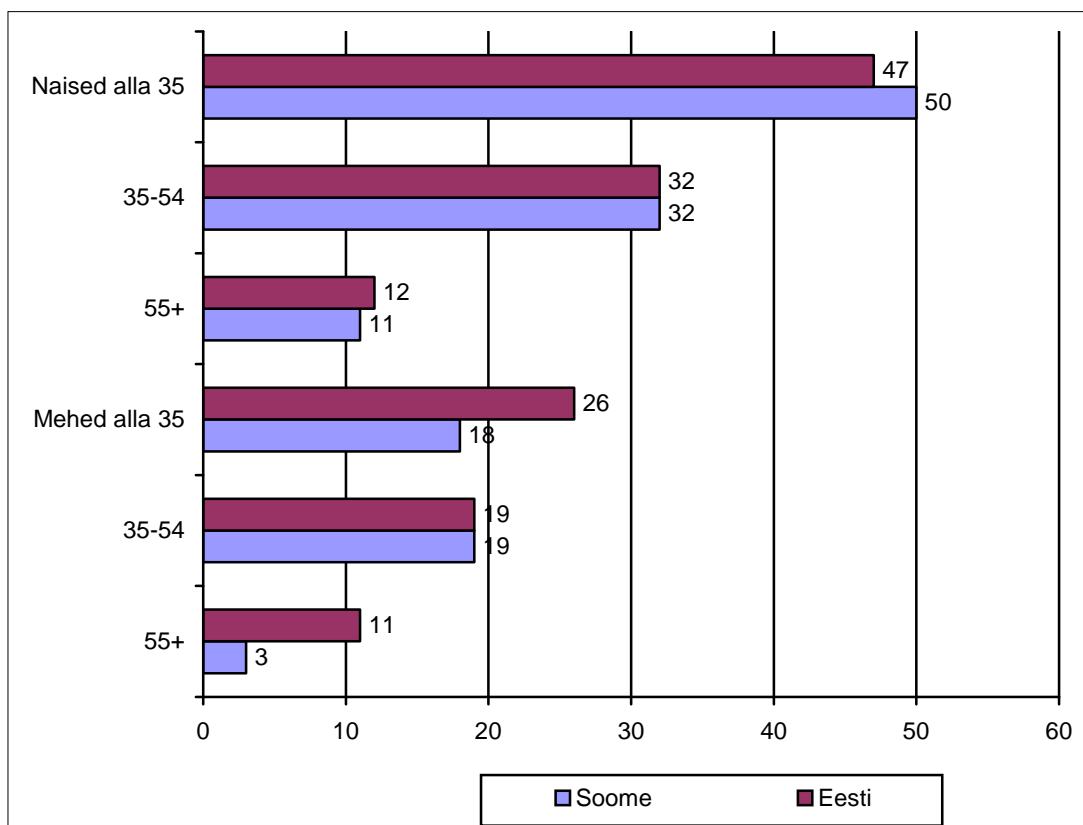
näiteks pea iga teine alla 35-aastane naine on kogenud seksuaalse ahistamise mistahes ilminguid (vähemalt ühte neist). Sama võib väita ligi kolmandiku keskealiste ja kümnendiku vanemaealiste naiste kohta (vt joonis 7.2). Ja kuigi ka nooremate meeste elus tuleb seda sagedamini ette kui kesk- ja vanemaealistel, on vastav soolõhe seksuaalse ahistamise kogemises suurim just nooruses (21%), järkjärgult leevendudes edasisel eluteel (keskeas – vahe 13%, vanemas eas aga tuleb seda ette naiste ja meeste hulgas ühepalju).

Joonis 7.2. Viimase aasta jooksul mistahes seksuaalset ahistamist kogenud Eesti naiste ja meeste osakaal vanuserühma järgi (%)

Võrdluses Soomega torkab silma, et naistele suunatud ahistamise ulatuses pole maade vahel erilist vahet, küll aga mõneti üllatuslikult meeste osas (joonis 7.3). Nii Eesti noored, aga ka teisalt vanemaealised mehed on kogenud naistepoolset seksuaalse alatooniga ahistust märgatavalt rohkem kui nende Soome eakaaslased.

Samas tuleb maadevahelisel võrdlemisel ja tulemuste tõlgendamisel kindlasti arvestada järgmisi asjaolusid. Esiteks, antud küsimus hõlmas Soomes poole pikemat ajavahemikku kui Eestis, mistõttu tulemused pole täpselt võrreldavad. Seda asjaolu arvestades võiks isegi spekuloida, tegelikud maadevahelised erinevused võivad meie meeste, aga ka naiste kahjuks olla isegi suuremad, kui nad antud juhul paistavad.

Allikas: Melkas, T. *Tasa-arvobarometri 2004*. Helsinki: 2004, 44.

Joonis 7.3. Mistahes seksuaalset ahistamist kogenud naiste ja meeste osakaal Eestis (2005) ja Soomes (2004) vanuserühma järgi (%)*

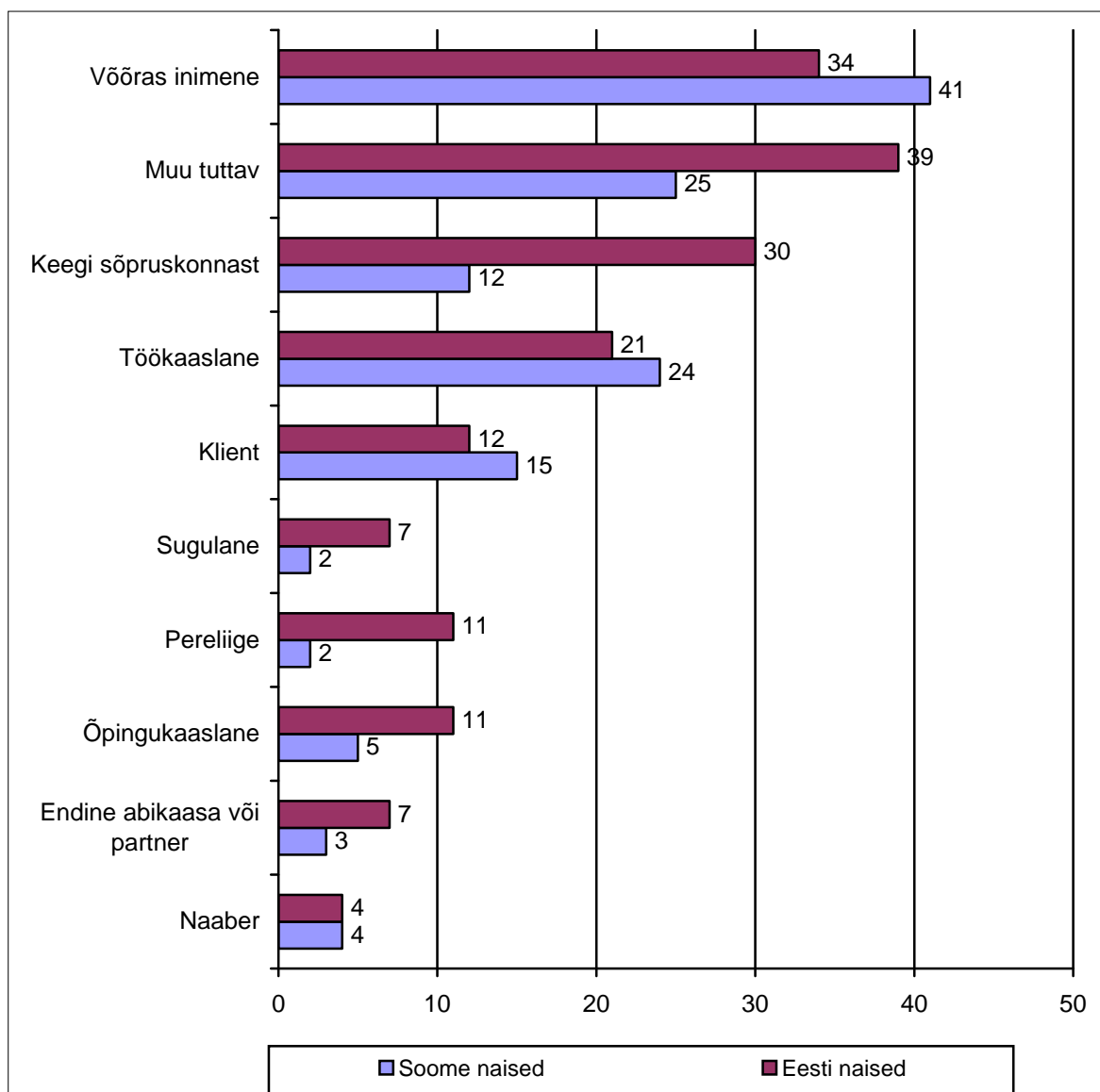
* Soomes uuringus selgitati ahistamiskogemusi kahe viimase aasta, Eestis – aasta osas

Teisalt võib taas oletada, et meie inimesed ei pruugi ahistamise küsimust sedavõrd teravalt teadvustada kui Soome ühiskonnas, kus soolist võrdõiguslikkust küsimusi üldse, sh seksuaalse ahistamise probleemi on palju pikemaajaliselt käsitletud ning inimeste teadlikkus selles osas suurem.

Kelle poolt kogetakse seksuaalset ahistamist? Neilt vastajatelt, kes osutasid seksuaalse ahistamise ilmingutele, küsiti ka seda, kes on olnud sedalaadi häirijad. Etteantud loetelu sisaldas järgmisi isikuid: töökaaslane, ülemus, klient, õpingukaaslane, õpetaja, kooliõpilane, pereliige, muu sugulane, endine abikaasa või kooselupartner, naaber, keegi sõpruskonnast, muu tuttav, võõras inimene, muu isik. Respondendil oli võimalus ka vastamata jätta, kui ta ei soovinud osutada konkreetsele isikule/isikutele.

Selgitades erinevate häirijate osatähtsust mistahes seksuaalses ahistamises, piirdume naisvastajate arvamustega. Ahistamist kogenud mehi oli liiga vähe, võimaldamaks detailsemat eritlust.

Nagu jooniselt 7.4 näha on Eesti naised kogenud seksuaalse alatooniga ahistamist peamiselt sõprade, muude tuttavate ja võõraste inimeste poolt. Sama kolmik on ka Soome naiste ahistajate esireas. Ent millises keskkonnas tuleb seksuaalset ahistamist rohkem ette? Eeltoodudvastusevariantide põhjal võib eristada viite peamist keskkonda: palgatöö-, õpikeskkond, tutvusringkond, perekond ja sugulased ja võõrad inimesed. Töökeskkonnas ette tulev ahistamine puudutab antud juhul töökaaslast, ülemusi ja kliente. Õpikeskkond hõlmab õpingukaaslaste ja õpetajate poolset ahistamist. Tutvusringkonna alla lähevad sõbrad, endine partner ja muud tuttavad.

* arvestatud vaid neid naisi, kes viitasid konkreetsetele ahistajatele
Allikas: Melkas, T. Tasa-arvobarometri 2004. Helsinki: 2004, 44.

Joonis 7.4. Erinevate ahistajate osakaal mistahes seksuaalset ahistamist kogenud naistest Eestis (2005) ja Soomes (2004) (%)

Summeerides kõik viited ahistavate isikute osas (N 301), selgub, et suurem osa naistele suunatud seksuaalsest ahistamisest, 42%, tuleb ette tutvuskonnas – sõprade ja muude tuttavate poolt. Töökeskkonnas aset leidev ahistamine moodustab ligi viiendiku, pereringis kümnendiku ja õpikeskkonnas 6%. Ülejäänud osa ahistajatest on valdavalt võõrad inimesed (21%).

Seega siis leiab naiste poolt tunnetatud seksuaalne ahistamine enamasti aset kas oma tutvusringkonnas või siis võhivõõraste inimestega ehk juhuslike kontaktide teel avalikus ruumis. Alles seejärel tulevad mängu igapäevased tegevusareenid – töö- ja perekeskkond. Ja ehkki naiste ahistamist töökeskkonnas tuleb loomulikult rohkem ette tööga hõivatud naiste ning näiteks õpikeskkonnas toimuvat ahistamist õppivate naiste hulgas, jäävad esiplaanile ikkagi kas sõbrad-tuttavad või siis võhivõõrad.

Võrreldes Eestiga osutavad soome naised pisut sagedamini töökeskkonnale (töökaaslased, ülemus, klient), kuid mis eriti oluline, märgatavalt vähem koolikeskkonnale ja lähemale suhtevõrgustikule – nii sõprade-tuttavatele kui ka perekonnale ja sugulastele. Eriti mõtlemapanev on fakt, et näiteks pereringis tuleb meil naiste ahistamist ligi viis korda sagedamini ette kui Soomes!

7.2. Suhtumine seksi ostmisesse

Eesti vabariigi prostitutsioonipoliitika on abolitsionistlik. See tähendab õigussüsteemi, mis käsitleb seksi müümist kui ametit ning prostituudi ja kliendi suhet kui täiskasvanud inimeste vaba valikut. Riik ei sekku prostitueerimisse, kui prostituut on täisealine ja müüb oma keha vabatahtlikult. Keelatud on aga prostitutsioonile kallutamise, prostitutsiooni vahendamine ja selle jaoks ruumide rentimine.

Kaubastatud seksi ostmine on tänases Euroopas, sh Eestis selgelt soospetsiifiline nähtus. Naised on prostituudid, mehed nende kliendid, naised pakuvad, mehed ostavad seksi – selline on väheste eranditega üldtendents, väidab prostitutsiooni kui ühiskondlikku probleemi uurinud Marion Pajumets (2003). Senised uuringud nii meil kui mujal maailmas kinnitavad, et need traditsioonilised soorollid seksiäri osas on ühiskondlikult konstrueeritud, meeste võimupositsiooni peegeldavad ja naiste suhtes ebaõiglased.

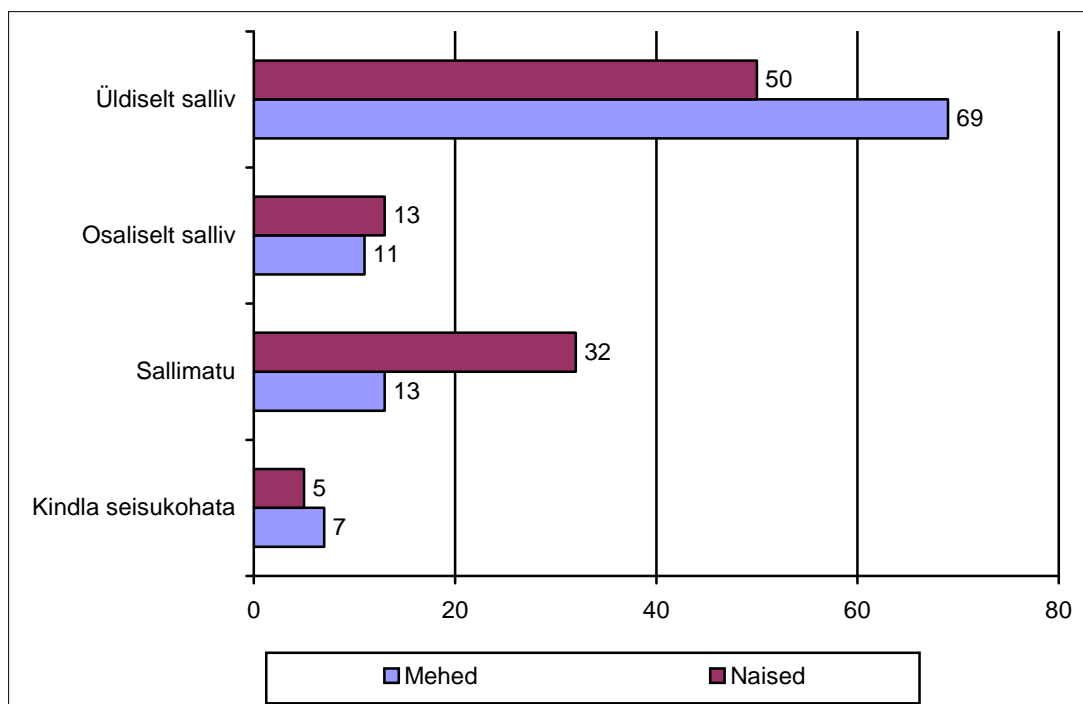
Prostitutsiooni, sealhulgas tänases Eestis vohava seksiäri põhjusteks peetakse üheltpoolt ajalooliselt kujunenud kristlik-patriarhaalset traditsiooni, mis seab meeste seksuaalsed vajadused esiplaanile ning peab seda endastmõistetavaks, jättes naistele passiivse andja ja hoolitseja rolli (nn madonna või hoora rolli). Teisalt seletatakse seksiäri vohamist sotsialismiaja puritaanlike traditsioonide hülgamisega üleminekul vabaturumajandusele, mis lõi vabaseksi ümber teatud soodsa (“moodsa”, “lääneliku”) atmosfääri ning samuti majandusliku paratamatusega, mis sunnib meie kehval järjel neide ja naisi oma keha müüma (Pajumets 2003).

Niisiis – patriarhaalne, mehi eelistav kultuur käsikäes varakapitalistliku liberaalse majanduspoliitikaga muudavad ühe sugupoole teise jaoks tarbekaubaks – naised asjadeks, mida ostetakse ja müüakse nagu iga teist kaupa.

Kuidas suhtuvad Eesti inimesed seksi ostu? Soolise võrdõiguslikkuse monitooringus 2005 kõlas vastav küsimus järgmiselt: “Kuidas Te suhtute fakti, et on inimesi, kes ostavad seksi?” Järgnenud seitsme vastusevariandi põhjal võib eristada kolme üldisemat suhtumist seksi ostmisesse :

1. Üldiselt salliv hoiak (vastusevariandid “Suhtun neutraalselt, igapähe oma asi”, “Leian, et see on lubatud vaid meestele”, “Leian, et see on lubatud vaid naistele”; “Leian, et see on võrdselt lubatud nii meestele kui naistele”);
2. Osaliselt salliv ehk teatud tingimustega salliv hoiak (“Üldiselt ei pea seda õigeks, kuid erandjuhtudel on see õigustatud (nt puuetega inimesed, kel pole partnerit, oma partnerist sunnitud eemalviibivad inimesed vm”);
3. Üldiselt sallimatu hoiak (“Peaa seda äärmiselt taunitavaks”, “Minu arvates tuleks see seadusega keelustada”).

Tulemused näitavad meie inimeste, nii meeste kui naiste, suhteliselt suurt tolerantsust selles küsimuses. Enamlevinud on salliv hoiak, kusjuures ootuspäraselt mehed aktsepteerivad seksi ostmist naistest tunduvalt enam (joonis 7.5).

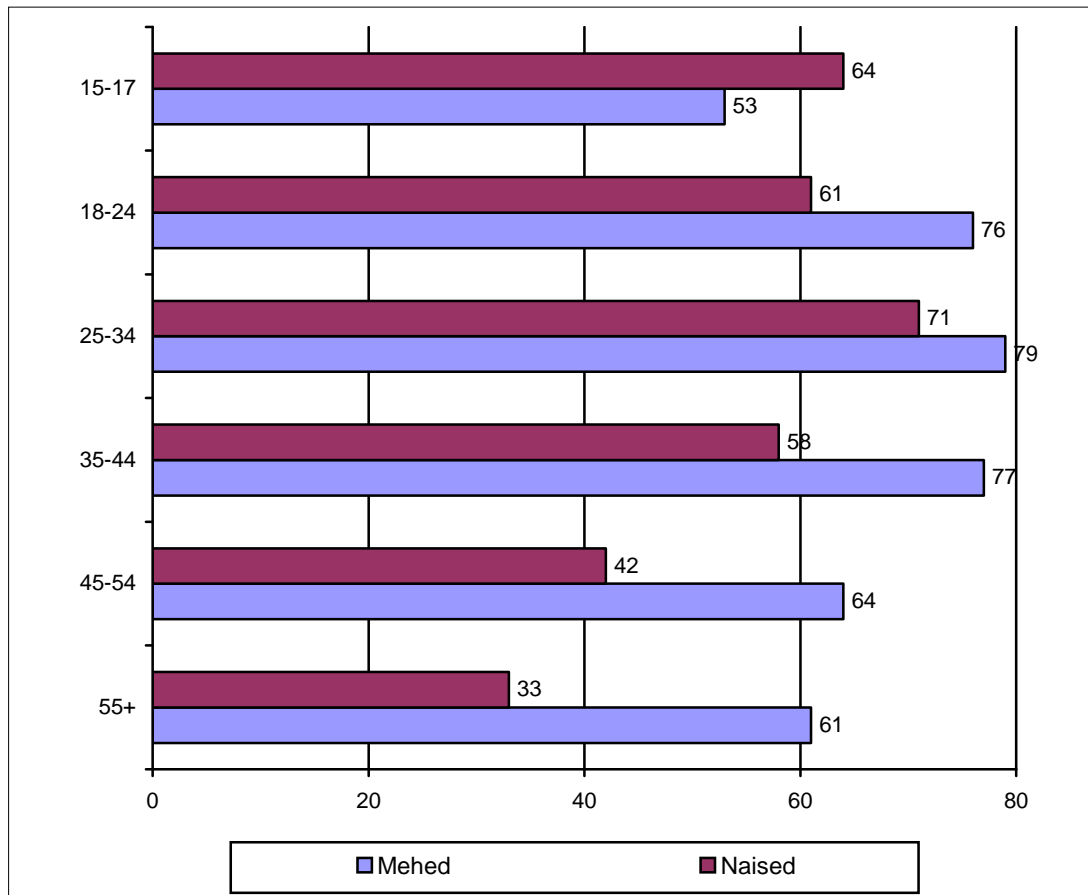

Joonis 7.5. Hoiakud seksi ostmise suhtes naiste ja meeste seas (%)

Kuivõrd aga sallitavus selles küsimuses sõltub seksi ostja sugupoolest. Kas seksi ostmine on lubatav vaid meestele, vaid naistele või võrdselt mõlemale? Neist vähestest vastajatest, kes selles küsimuses üldse mingi seisukoha võtsid (kokku 74) valdav enamik – naistest 88% ja meestest 63% - pidas seda võrdväärset mõlema soo õiguseks. Iga kolmas mees ja kümnes naine aga aktsepteeris seksiostu üksnes meeste puhul. Seega, kuigi enamik tänapäeva Eesti inimesi ei suhtu seksi ostjasse soospetsiifiliselt, on senini eriti meeste hulgas küllalt levinud ka konservatiivne-patriarhaalne arusaam, mis peab seda vaid oma sugupoole eesõiguseks. Samasuunaline sooline eristamine seksi ostmisel ilmneb ka põhjanaabrite monitooringus (2004).

Sallivus seksi ostmise suhtes sõltub vastaja soo kõrval ka vanusest (joonis 7.6). Nooremad naised on üldtendentsina sallivama hoiakuga kui vanemad, eriti üle 55-aastased naised. Teisalt leidub verinoorte, alla 18-aastaste neidude hulgas kõrvuti viimastega teistest enam ka täiesti taunivat suhtumist seksiostu (st verinoorte naiste suhtumine on polaarsem kui näiteks naistel vanuses 18-34). Ka meestel esineb selles suhtes sallivust kõige vähem kõige nooremate ja kõige vanemate silmis, samal ajal kui vanuses 18-44 püsib see peaaegu ühtlasena. Verinoorte eärühm on ka selles mõttes huvitav erand, et siin paistab just “õrnem pool” – vastupidi teiste vanuserühmadega – silma poistest oluliselt suurema tolerantsiga. Üldtendentsina on nii, et mida nooremate inimestega tegemist, seda väiksemad on soolised lahknevused seksiostu

sallivuses ehk teisisõnu – seda sarnasemad on meeste ja naiste arusaamad selles küsimuses. Näiteks ulatuvad vastavad “käärid” 18-24-aastastel 10%-ni, 35-44-aastastel 19%-ni, 45-54-aastastel 22%-ni ja üle 55-aastastel koguni 28%-ni.

Joonis 7.6. Salliv hoiak seksi ostmise suhtes naiste ja meeste seas 2005 vanuse järgi (%)

Eestlannad on seksiäri suhtes märgatavalt tolerantsemad kui teistest rahvustest naised (vastavalt 55% ja 42%), samas kui eri rahvusest meeste üldise sallivuses pole suurt vahet. Küll aga paistavad mitte-eesti mehed silma tunduvalt soospetsiifilisema (konservatiivsema) suhtumisega seksi ostjasse, pidades eesti meestega võrreldes üle kolme korra sagedamini seda üksnes meestele lubatavaks.

Kokkuvõttes võib tõdeda, et antud monitoring kinnitab varemöeldut: Eesti ühiskond on suhteliselt tolerantne seksiäri suhtes. Sarnaselt paar aastat tagasi intervjueeritud arvamusiidritega (Pajumets 2003), ei näe ka suur osa tavalisi kodanikke seksi ostmises erilist probleemi. Seksiostu seaduslik keelustamine, mis kehtib Rootsis ja on päevakorda võetud ka Soomes, ei leia tänases Eestis kuigi laia toetuspinna. Seda pooldab vaid 18% naisi ja 7% mehi.

8. Maskuliinsus-feminiinsus

8.1. Soorollihoiakud – traditsioonilised või modernsed?

Antud alaosas huvitas meid, milliseid omadusi ja käitumisviise peetakse naistele, milliseid meestele omaseks ehk teisisõnu – mis kuulub Eestis ühiskonnas naiste ja mis meeste rolli/kuvandi juurde. Vastajatel paluti anda hinnang 13 etteantud väitele ja märkida, kas nad on antud väidetega “täiesti nõus”, “pigem nõus”, “pigem pole nõus” või “pole üldse nõus”. Eesmärgiks oli selgitada traditsiooniliste *versus* modernsete ehk egalitaarsete rollihoiakute kandepinda ühiskonnas. Traditsiooniline rollimudel rõhutab soorollide erisust – meestele on sobilik ja lubatud teistsugune käitumine, teised vajadused ja õigused kui naistele. Modernne rollimudel peegeldab mõlema soo võrdväärsust – meestel ja naistel on võrdsed õigused ja vajadused ning esimestel pole eesõigusi ei võimu ega teatud käitumisviiside osas.

Tabelis 8.1 on toodud nii traditsioonilist (konservatiivset) kui modernset (egalitaarset) rollimudelit esindavad väited. Vaadeldes nendega nõustumise/mittenõustumise ulatust selgub, et kõige laialdasemat poolehoidu leiavad sellised traditsioonilised arusaamad, mis peavad vandumist ja purjusolekut naistele ebasobivaks – seda üsna üksmeelselt nii mees- kui ka naisvastajate silmis. Kuna tegemist on pahedega, mida “viisakas inimene” taunib ju üldiselt ka meesterahva juures, siis võimendub see hukkamõist naise puhul stereotüüpiliselt eriti teravalt. Kõige vähem toetatakse aga nii meeste kui naiste poolt arusaama, et perekonnas peaks poegi kõrghariduse omandamisele rohkem julgustama kui tütreid. Seda iganenud arusaama pooldas vaid 26% mehi ja 15% naisi.

Analüüsides antud väiteid ja neid peegeldavaid rollihoiakuid sugudevahelise konsensusse aspektist ilmneb, et modernsete rolliarusaamade osas valitseb mõlema soo vahel suurem üksmeel kui traditsiooniliste arusaamade osas. Enamik mehi-naisi leidis üksmeelselt, et naised ei peaks ootama meestelt välja tegemist, et ka naistel sobib teha abieluettepanekut.

Tabel 8.1. Hinnangud naistele ja meestele sobivate omaduste ja käitumisviiside kohta. Erinevate väidetega nõustujate ja mittennõustujate osakaal soo lõikes (%)

Väited	Sugu	Nõus (täiesti või pigem)	Pole nõus (üldse mitte või pigem)	Raske öelda
Traditsioonilised rollihoiakud				
Vandumine ja ebasüüdsad sõnad häirivad naiste kõnes rohkem kui meeste kõnes	M	91	6	3
	N	85	11	4
Kahemõttelisi nalju sobib rääkida ainult meestel	M	49	41	10
	N	33	55	12
Lahutuse või kooselu purunemise puhul peaksid lapsed kindlasti ema juurde jääma	M	33	47	20
	N	46	37	17
Naised peaksid vähem muretsema oma õiguste eest, kuid mõtlema rohkem sellele, kuidas olla hea naine ja ema	M	63	27	10
	N	45	49	6
Perekond peaks kõrghariduse omandamiseks poegi rohkem julgustama kui tütreid	M	26	60	14
	N	15	74	11
On mitmeid töid ja ameteid, millede puhul tööle võtmisel ja edutamisel peaks eelistama siiski pigem mehi	M	68	21	11
	N	60	26	14
Purjus naine on oluliselt ebameeldivam kui purjus mees	M	90	6	4
	N	83	13	4
Meestel on seksuaalelus suuremad vajadused kui naistel	M	54	24	22
	N	46	27	27
Modernsed rollihoiakud				
Ka naistel sobib teha abieluettepanekut	M	51	34	15
	N	51	37	12
Naised/tüdrukud ei peaks ootama, et mees/noormees neile klubis välja teeb	M	54	32	14
	N	55	33	12
On igati normaalne, kui naine läheb üksinda ööklubisse	M	38	49	13
	N	38	51	10
Mehel ei tohiks peres olla mingeid eesõigusi kinnisvara üle otsustamisel, suuremate kulutuste või tehingute tegemisel	M	47	42	11
	N	62	28	10
TV, internet ja reklaam mõjutavad tugevalt laste ja noorte arusaamu seksuaalsusest	M	82	9	9
	N	84	8	8

Ühte meelt – negatiivses mõttes – olid mõlemad selleski küsimuses, kas naise üksinda ööklubisse minek on aktsepteeritav: nii iga teine mees- kui naisvastaja üllatas siin oma tagurliku arusaamaga, arvates, et see pole päris normaalne ja naisterahvale sobiv käitumine. Modernse rollimudeli osas lahkesid meeste ja naiste seisukohad oluliselt ja erandlikult

üksnes küsimuses, mis kõige otsesemalt puudutab meeste võimu (autoriteeti) perekonnas. Nimelt seisukohas, et mehel ei tohiks peres olla mingeid eesõigusi kinnisvara jms üle otsustamisel. Ehkki ligi pooled mehed nõustusid selle moodsa arusaamaga, kaldus neist teine osa seda naistest palju enam vastustama (tabel 8.1).

Ka traditsiooniliste rollihoiakute osas võib täheldada suhteliselt suurt sugudevahelist üksmeelt. Suurem enamus vastajaid – nii mehed kui ka naised – eristab selgelt n-õ naiselikke käitumismalle meheliikest ehk hindab käitumist soospetsiifiliselt. Nii leidis pea võrdselt enamik mõlema soo esindajaid, et vandumine ja purjutamine on vähem sobilik (lubatud) naistele kui meestele. Samuti toetati kaunis üksmeelselt selliseid stereotüüpseid mõttemalle, et teatud tööde ja ametite puhul peaks tööle võtma ja edutama pigem mehi ning et meeste seksuaalvajadused on suuremad kui naistel.

Samas on aga ka terve rida traditsioonilisi arusaamu, mida tänapäeva Eesti naised kalduvad hülutama, pooldades neid meestest tunduvalt harvemini. Näiteks suurem osa naistest ei leia, et kahemõtteliste naljade tegemine on üksnes meeste eesõigus ning et perekond peaks eeskätt poegi julgustama kõrgharidust omandama. Ent eriti lahknevad meeste-naiste arusaamad naise rolli kohta ühiskonnas. Kui enamik mehi (63%) leidis, et naised peaksid oma õiguste eest võitlemise asemel rohkem mõtlema sellele, kuidas olla hea naine ja ema, siis pooled naised ei nõustunud sellise iganenud mõttemalliga.

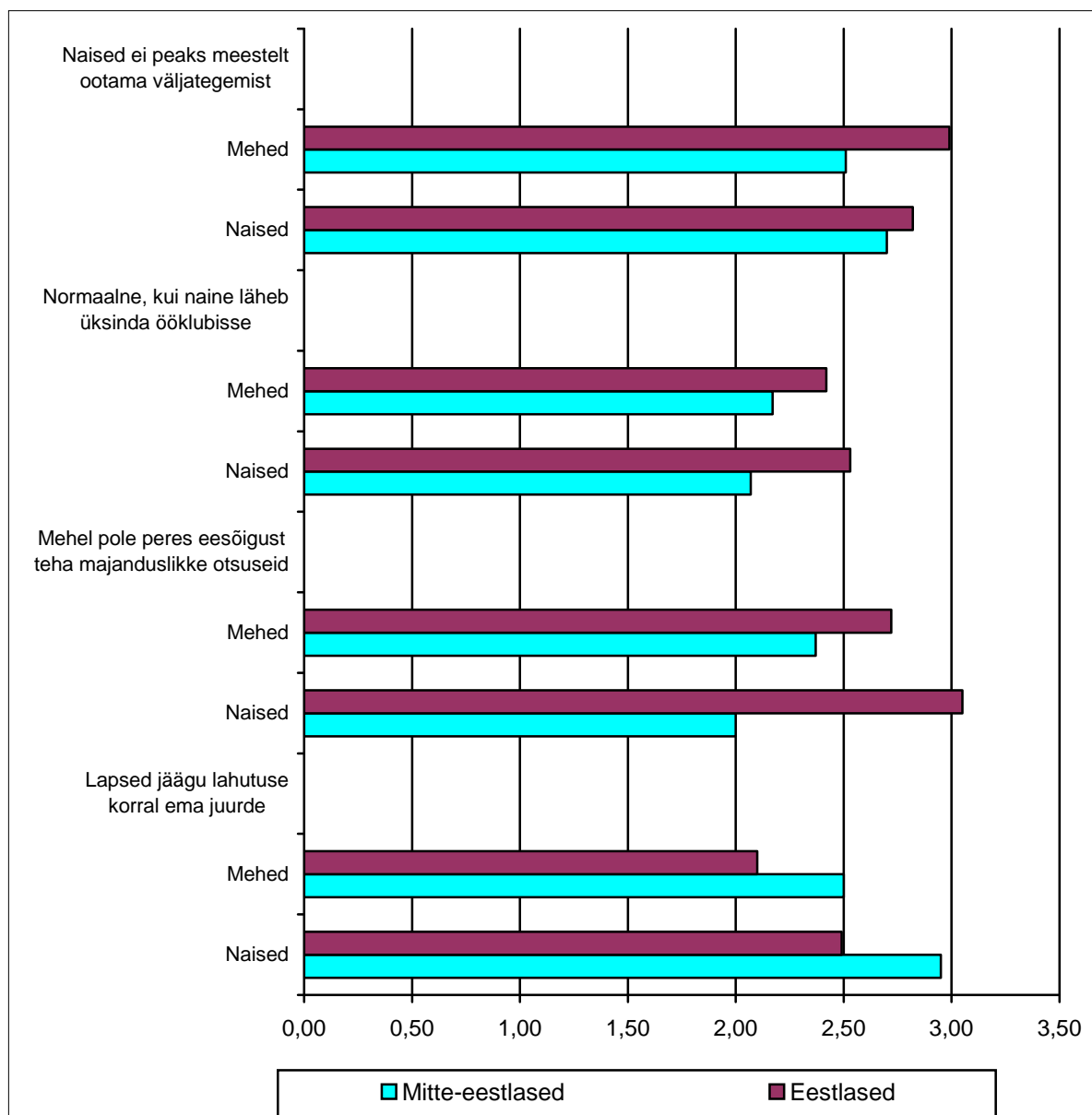
Väärib rõhutamist, et kõigi ülalmainitud traditsiooniliste rollihoiakute osas paistavad naissoost vastajad välja edumeelsema suhtumisega kui mehed. Ainsaks erandiks on arusaam, et lahtuse korral peaksid lapsed kindlasti jääma ema juurde, mida naised ootuspäraselt toetavad meestest enam (nõus vastavalt 46% ja 33%). Tundubki nii, et siis, kus otseselt ei tungita vastassoo “mängumaale” ja kus küsimus puudutab käitumismalle, mis ei nõua kummaltki osapoolelt erilist lõivu, valitseb sugude vahel küllaltki suur konsensus. Kuid seal, kus tulevad juba mängu sugupoolte traditsioonilised võimusuhted ja –positsioonid, asutakse kiivalt oma “bastione” kaitsma – mehed kaitsma oma suuremat õigust otsustada pere majanduslike küsimuste, naised aga laste üle.

Alltoodud tabel 8.2 aitab selgemalt näha erinevate rolliarusaamade kandepinda nende leviku järjestuses, võttes arvesse kogu vastuste skaala (välja arvatud need, kes ei osanud kindlat seisukohta öelda). Mida lähemal on keskmine hinnang 4-le, seda suurem on antud arusaamade pooldajate osakaal. Tulemused kinnitavad, et erinevate rollihoiakute hierarhia eesotsas domineerivad Eestis traditsioonilised arusaamad, mis toetavad soospetsiifiliste käitumismallide erisust.

Tabel 8.2. Hinnangud naistele ja meestele sobivate omaduste ja käitumisviiside kohta. Keskmise hinnangu 4-pallisel skaalal (“täiesti nõus” –4, ”pigem nõus” –3, ”pigem ei ole nõus” –2, ”pole üldse nõus” –1)

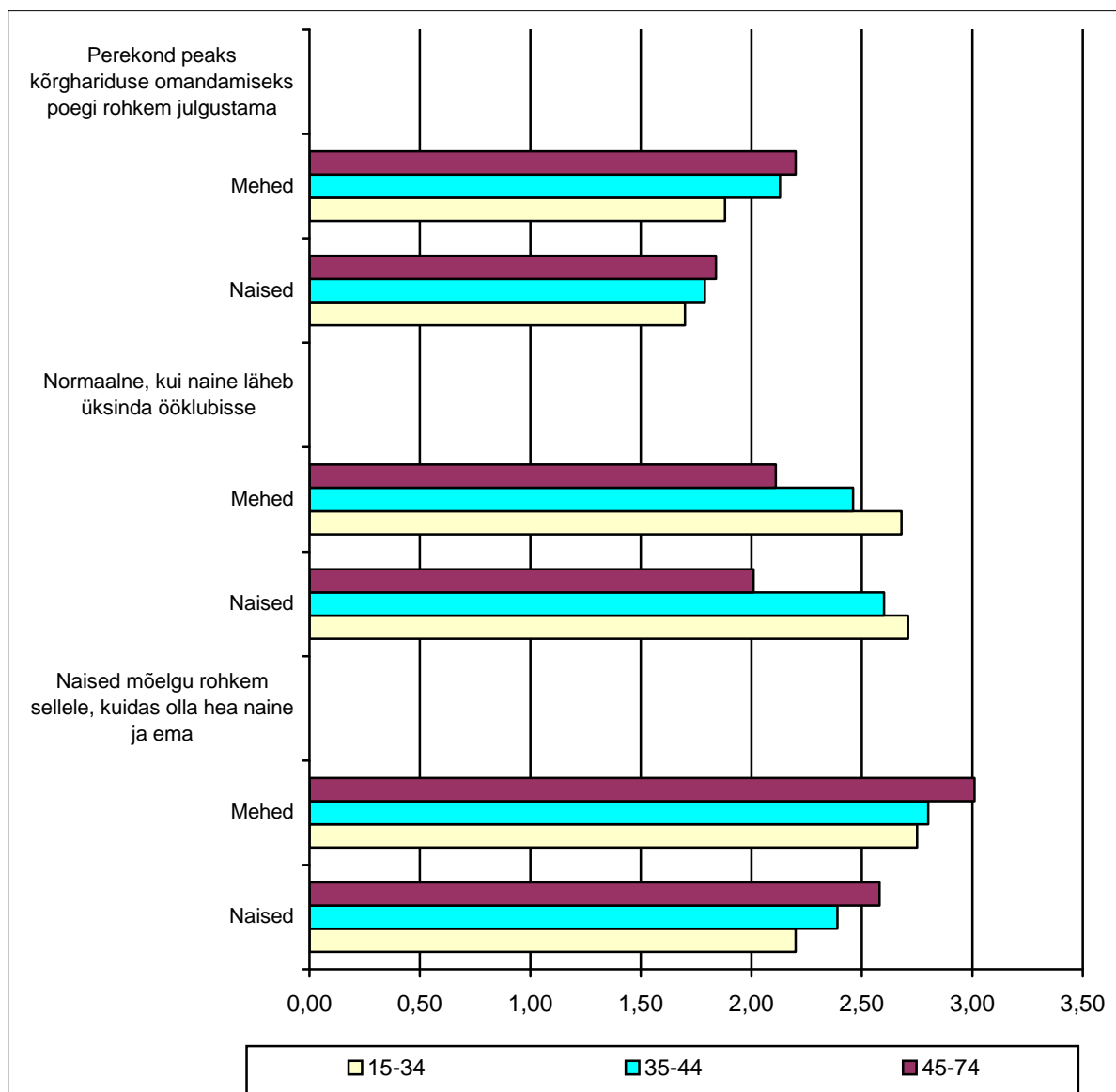
Väited	Mehed	Naised	Kokku
Purjus naine on oluliselt ebameeldivam kui purjus mees	3,66	3,47	3,55
Vandumine ja ebasüüdsad sõnad häirivad naiste kõnes rohkem kui meeste kõnes	3,57	3,41	3,49
TV, internet ja reklaam mõjutavad tugevalt laste ja noorte arusaamu seksuaalsusest	3,42	3,43	3,42
On mitmeid töid ja ameteid, millele puhul tööle võtmisel ja edutamisel peaks eelistama siiski pigem mehi	2,97	2,83	2,90
Meestel on seksuaalelus suuremad vajadused kui naistel	2,92	2,78	2,84
Naised/tüdrukud ei peaks ootama, et mees/noormees neile klubis välja teeb	2,81	2,78	2,79
Mehel ei tohiks peres olla mingeid eesõigusi kinnisvara üle otsustamisel, suuremate kulutuste või tehingute tegemisel	2,59	2,94	2,78
Naised peaksid vähem muretsema oma õiguste eest, kuid mõtlema rohkem sellele, kuidas olla hea naine ja ema	2,91	2,44	2,65
Ka naistel sobib teha abieluettepanekut	2,65	2,62	2,63
Lahutuse või kooselu purunemise puhul peaksid lapsed kindlasti ema juurde jääma	2,31	2,65	2,50
Kahemõttelisi nalju sobib rääkida ainult meestel	2,62	2,24	2,42
On igati normaalne, kui naine läheb üksinda ööklubisse	2,33	2,36	2,35
Perekond peaks kõrghariduse omandamiseks poegi rohkem julgustama kui tütreid	2,10	1,79	1,93

Mehelike ja naiselike käitumismallidega seotud arusaamu mõjutavad vastajate soo kõrval märkimisväärselt ka rahvus ja vanus. Eestlased – nii naised kui mehed – paistavad mitte-eestlastega võrreldes silma üldiselt edumeelsemate rolliarusaamadega. Eriti ilmneb see sellistes traditsioonilistes hoiakutes, mis puudutavad näiteks kirjutamata nõuet jätta laps pärast lahutust ema juurde, mehe eesõigust teha peres majanduslike otsustusi ning seda, kas naisele sobib minna üksinda ööklubisse (vt joonis 8.1)

Joonis 8.1. Hinnangud mõningatele naistele või meestele sobivate käitumisviiside kohta rahvuse ja soo lõikes. Keskmise hinnang 4-pallisel skaala (“täiesti nõus” – 4, “pigem nõus” – 3, “pigem ei ole nõus” – 2, “pole üldse nõus” – 1)

Üldtendentsina on nooremad inimesed võrreldes vanematega oma vaadetes modernsemad, tehes vähem vahet meeste ja naistele sobivate käitumismallide osas, ja seda olenemata vastajate sugupoolest (joonis 8.2). Tõsi, mõningate käsitletud väidete osas on 15-24-aastaste noormeeste hinnangud peaaegu sama traditsioonilised kui vanematel meestel, kuid enamiku väidete puhul vanuse tõustes üle 45 aasta tugevneb märgatavalt ka konservatiivsus rolliarusaamades.

Joonis 8.2. Hinnangud mõningatele naistele või meestele sobivate käitumisviiside kohta vanuse ja soo lõikes (keskmine hinnang 4-pallisel skaalal)

8.2. Väärtushinnangute maskuliinsus-feminiinsus

Võrreldes erinevate maade ja kultuuride väärtussüsteeme, on Gert Hofstede ühe dimensioonina eristanud väärtuste maskuliinsust ja feminiinsust. Esimene rõhutab nn tugevaid väärtusi – edukust, raha, saavutusi, võimu, tugevust, teine aga selle vastandina nn pehmeid väärtusi – kompromissivalmidust, sõpru, empaatiat nõrgemate vastu, olenemata sugupoolest

igäihe õigust nõrkust välja näidata jms. Vastavalt sellele, kuivõrd domineeriv on kumbki väärtustelg ühel või teisel maal, saab rääkida ka maskuliinsest või feminiinsest kultuurist.

Hofstede võrdlevatesse uuringutesse pole Eestit seni kaasatud, küll aga on meie oma väärtusteuurijad 1990ndatel aastatel oletanud, et Eestis, sarnaselt teiste postsotsialistlike maadega, on ülekaalus maskuliinsed väärtused. Võttes eeskujuks mõningad Hofstede vastandlikud väidetepaarid, püüame antud uuringus muuhulgas selgitada, kuivõrd lahknevad on meeste-naiste väärtushinnangud maskuliinsus-feminiinsus teljel.

Tabel 8.3. Maskuliinsed ja feminiinsed väärtushinnangud soo lõikes (%)

Kumb väide on Teie meelest õige:	Kõik	Mehed	Naised
A. Inimene elab selleks, et töötada	10	10	10
B. Inimene töötab selleks, et elada	87	87	86
Raske öelda	3	3	4
A. Kui vaja, võib erimeelsusi lahendada ka jõuga	11	17	6
B. Erimeelsused lahendatakse alati kompromissidega	82	74	88
Raske öelda	7	9	6
A. Poistel ei sobi nutta	25	32	18
B. Ka poisil sobib nutta	68	62	73
Raske öelda	7	6	9
A. Laps peab olema klassis parimate hulgas	23	22	23
B. Piisab, kui laps on klassi keskmiste hulgas	66	70	63
Raske öelda	11	8	14
A. Raha on tähtsam kui sõbrad	22	26	19
B. Sõbrad on tähtsamad kui raha	65	63	67
Raske öelda	13	11	14
A. Abistada tuleb üksnes tugevaid	4	4	3
B. Abistada tuleb üksnes nõrku	60	62	58
Raske öelda	37	34	39

Toetudes kuuele alltoodud väidetepaarile ilmneb, et kõikide osas hinnatakse enam feminiinseid väärtusi (variant B) – nii naiste kui ka meeste seas. Naised kalduvad siiski n-ö pehmeid väärtusi mõnevõrra kõrgemalt hindama. Nad pooldavad meestega võrreldes ootuspäraselt rohkem näiteks rahulikke erimeelsuste lahendusi, samuti poiste õigust näidata välja nõrkust. Samas pole sugude vahel erilist väärtuskonflikti, vaid antud väärtuspildis tervikuna valitseb üllatavalt suur sooline konsensus (tabel 8.3).

Ka erinevate põlvkondade väärtushinnangud maskuliinsus-feminiinsus teljel on kaunis sarnased. Küll aga on tähelepanuväärne fakt, et noored, alla 25-aastased inimesed, eriti noored mehed kipuvad teistest enam konfliktide lahendamisel aktsepteerima jõumeetodit. Palju enam väärib rõhutamist rahvuslik veelahe, mida juba eespool korduvalt mainitud. Mitte-eesti mehed ja naised pooldavad tunduvalt rohkem maskuliinsed väärtusi kui eestlased. Näiteks esimestest pooldab nõuet, et laps olgu õppeedukuselt parimate seas 33% ja 39% naisi; eestlastest vastavalt 16% mehi ja 15% naisi. Samuti leiab ligikaudu iga teine mitte-eesti mees ja iga kolmas mitte-eesti naine, et poisil ei sobi nutta (eestlastest vastavalt 24% ja 11%) ning ka erimeelsuste lahendamisel pooldavad esimesed rohkem jõumeetodeid, seda isegi naiste keskel (vastavalt 12% ja 3%).

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti ühiskonnas on traditsioonilised hoiakud, mis rõhutavad soorollide ja soospetsiifiliste käitumismallide erisust ka tänaseni laialt levinud, seda nii meeste kui naiste seas. Teiseks, naised on oma hoiakutes siiski üldjuhul modernsemate vaadetega kui mehed. Kolmandaks, meeste ja naiste rolliarusaamad lahknevad eelkõige nendes küsimustes, mis puudutavad kummagi soo traditsioonilisi võimupositsioone. Neljandaks, mida haritumate ja nooremate meeste-naistega on tegemist, seda modernsemad on üldjuhul ka nende hoiakud. See lisab lootust, et tulevikus, koos põlvkondade vaheldumisega mureneb ka iganenud soostereotüüpide kandepind. Viiendaks, mitte-eestlased, sh eriti mehed on arusaamades tunduvalt vanamoodsamad ning enam traditsiooniliste soostereotüüpide kütkes kui eestlased.

Selgitades Eesti inimeste väärtuspildi maskuliinsust-feminiinsust, selgus, et vastu ootusi on Eestis nii naiste kui meeste väärtusmuustris selges ülekaalus postmodernistlikule ühiskonnale omased feminiinsed ehk “pehmed väärtused”. Sealjuures ei erine oluliselt ka erinevate põlvkondade meeste-naiste väärtushinnangud, küll aga kohalike rahvuskogukondade omad. Mõlemast soost mitte-eestlased kalduvad enam aktsepteerima maskuliinseid ehk “tugevaid väärtusi” – edukust, tugevust, jõudu, enda maksmapanemist jms – kui eestlased.

9. Kokkuvõte ja järeldused

2005. aasta soolise võrdõiguslikkuse monitooringu peamiseks eesmärgiks oli Eesti tänast soolise võrdõiguslikkuse olukorda ja seda puudutavate hoiakute kaardistamine. Monitooring kinnitab, et valdav osa Eesti inimesi on oma hoiakutes ja väärtushinnangutes suhteliselt traditsioonilised ning soostereotüüpidest lähtuvad. Perekond ja töö on jätkuvalt Eesti inimeste peamised elukeskmed, mida valdav enamik peab väga tähtsaks. Alles seejärel järgnevad tähtsusele vaba aeg, sõbrad ja õppimine. Peamine sooline lahknevus antud väärtuspildis seisneb selles, et mehed on võrreldes naistega enam orienteeritud tööle, naised aga perekonnale – ja seda olenemata vanusest, tööga hõivatusest, perekonnaseisust jms. Samas näib, et perekonda väärtustatakse meil kõrgelt pigem kui lähisuhete sümbolit, mitte niivõrd kui reaalselt perekonda, milles elatakse.

Monitooring kinnitas varasemate uurimuste tulemusi, et soostereotüüpe (taas)toodetakse nii tänases harisussüsteemis kui ka perekonnas. Monitooring tulemused viitavad ka asjaolule, et ühiskonna tasandil võib üheks soolist ebavõrdsust taastootvaks mehhanismiks pidada senist meeste domineerimist, mis kinnistab inimestes hoiakuid, et nii ongi normaalne ja õige. Teistsuguse kogemuse tekkimine - näiteks teatud ministriametite ja teiste poliitiliste ametite täitmine naiste poolt - muudab taolist hoiakut, inimestel tekib vastav kogemus ning sooline stereotüüp nõrgeneb. Täna oleme näiteks ka olukorras, kus valimistel eelistatakse kandidaate, kes on tuntud ja omavad pikemat poliitilist staaži. Selline hoiak annab valimistel taas eelised meeskandidaatidele, keda on harjutud poliitikutena nägema. Siit kerkib küsimus uute poliitiliste mehhanismide vajadusest, mis soodustaksid uue kogemuse tekkimist.

Käesolev monitooring kinnitas eelnevate uurimuste tulemusi, et Eesti tööturg on jätkuvalt sooliselt segregeeritud, seda nii horisontaalses kui vertikaalses mõttes. Nii on naised endiselt hõivatud rohkem nn "pehmetel" tegevusaladel (haridus, teadus, kultuur, sotsiaaltöö), samas kui "mehelikeks" aladeks on ehitus, transport, gaasi- ja veevarustus. Ametialases hierarhias täidavad

mehed selle ülemised astmed, naised aga on hõivatud ametihierarhia madalamatel positsioonidel. Meeste domineerimine avaldub ka asutuste/ettevõtete tasandil, mille juhtkonnad on üldjuhul maskuliinsed - rohkem kui pooled vastanutest töötavad firmas, kus juhtkonnas on enamuses või kõik mehed. Meeste töötamine naiste juhitud firmades on märksa harvem nähtus, kui naiste töötamine meeste juhitud firmades.

Naisjuhtide vähesus seletub asjaoluga, et Eesti ühiskonna hoiak naisjuhtide suhtes ei ole täna veel kuigi soosiv. Ülemusena soovitakse näha pigem meest kui naist ning meesülemuse alluvuses eelistaksid töötada mitte üksnes mehed vaid ka naised. Naist ülemusena eelistaks selge vähemus vastanutest. Demokraatlikule ühiskonnale kõige sobivam variant - sugu pole oluline - leidis toetust kolmandiku poolt. Samas üle poolte naistest (53%) leiab, et naised sobiksid tippjuhtideks.

Nii Eesti mehed kui naised jagavad normatiivset arusaamist, mille kohaselt eristuvad selgelt „meeste- ja naiste tööd“. Meestega seostuvad eelkõige füüsilist jõudu, tehnilist taipu, aga samuti juhtimist eeldavad tööd. Naised seevastu assotsieeruvad „pehmete“ aladega, tähelepanu ja hoolitsust nõudvate tegevuste ja ametitega. Üldmulje soolisest segregatsioonist ja selle tendentsidest tööturul on, et ühiskond talub meeste asumist „naiste tööle“ paremini kui naiste koha sisse võtmist „meeste tööle“. Viimast võiks käsitleda sissetungina meeste maailma, mis ei ole naisele kohane. Rõhutada tuleb, et selline mõttemall on omane nii naistele kui meestele. Monitooringu andmete analüüs viitab ka sellele, et olulist läbimurret meeste-naiste palgaerinevuse vähenemise suunas ei ole toimunud ja seda ei ole lähiajal ka oodata. Ebavõrdsus meeste ja naiste palkades tingib olukorra, kus suurem osa predest, kus ainsaks töise sissetuleku saajaks on naine (nt üksikemaga pered), on tõsistes toimetulekuraskustes.

Töö- ja pereelu ühitamist käsitlevad küsimused näitasid, et töökohtades aksepteeritakse naiste puhul emarolli täitmisega seonduvad vajadusi kergemini, kui meeste puhul isarolli täitmisega seonduvaid. See puudutab nii erinevate seadusjärgsete õiguste kui võimalike soodustuste kasutamist.

Eesti perede peresisene tööjaotus on endiselt üsna traditsiooniline, st suurem osa kodutöödest näib olevat ühe partneri 'haldusalas'. Vähestes peredes tehakse kodutöid ühiselt, enamasti on nende tegemisest eest vastutav naine. Mees on vastutav vaid kahe olulise töö eest, need on auto sõidukorras hoidmine ja kodused remonditööd, st tööd, mida iga päev teha ei tule ja mille tegemiseks sageli kasutatakse palgalist tööjõudu. Kuna soorollide omandamine ning soolist võrdõiguslikkust puudutavate hoiakute kujundamine toimub varases lapsepõlves, võib antud monitooringu põhjal väita, et nagu haridussüsteemis, nii ka suures osas Eesti peredest

toimub traditsiooniliste soorollide kinnistumine. Selliseid hoiakuid kinnistatakse läbi ootuste oskustele ja omadustele, mille arendamist peetakse poiste ja tüdrukute puhul oluliseks.

Naistele suunatud ja nende poolt tunnetatud seksuaalne ahistamine (sh kahemõttelised märkused, anektoodid, nilbused jms) on tunduvalt laiemalt levinud kui vastav meeste suunatud käitumine. Naiste poolt kogetud seksuaalne ahistamine leiab seejuures sageli aset oma tutvusringkonnas. Mis puutub aga seksi ostmisse, siis suur osa Eesti inimestest ei näe selles erilist probleemi. Enamlevinud on salliv hoiak, mis ootuspäraselt on meeste tunduvalt omasem kui naistele.

Kuigi Eesti ühiskonnas on soostereotüüpsed hoiakud laialt levinud – seda nii meeste kui naiste seas, on naised siiski mõnevõrra modernsemate vaadetega kui mehed. Soolised lahknevused rolliarusaamades ilmnevad eelkõige nendes küsimustes, mis puudutavad kummagi soo traditsioonilisi võimupositsioone. Mida haritumate ja nooremate meeste-naistega on tegemist, seda modernsemad on üldjuhul ka nende rollihoiakud, mis lubab loota iganenud soostereotüüpide kandepinna murenemist tulevikus.

Käesolev monitooring viitab olulistele erinevustele eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakutes. Mitte-eestlased, eriti mitte-eesti mehed on enam traditsiooniliste soostereotüüpide kütkes kui eestlased, seda praktiliselt kõigis monitooringuga hõlmatud valdkondades. Viimatinimetatud fakt viitab vajadusele uurida täpsemalt nende erinevuste tagamaid (kultuurierinevused, venekeelne haridus, venekeelne meedia jne).

Ettepanekud

2003. ja 2005. aasta soolise võrdõiguslikkuse monitooringu läbiviimisel lähtusid töögrupid mõnevõrra erinevatest kontseptsioonidest ning kasutati erinevaid küsimustikke. Peame seda tänase päeva seisuga suureks plussiks, sest tulevaste monitooringute läbiviimiseks on olemas kaks võrdlusandmestikku.

Kuna inimeste väärtushinnangud ja hoiakud ei muutu üleöö, oleks ratsionaalne kogu täiskasvanud elanikkonda puudutavad soolise võrdõiguslikkuse monitooringud edaspidi läbi viia mitte kaheaastase intervalliga, vaid näiteks iga nelja aasta järel. Selliste suurte elanikkonnaküsitluste nõ vaheaastatel oleks oluline keskenduda kitsamatele probleemidele, nagu näiteks soostereotüüpide (taas)tootmine meedias ja haridussüsteemis, sooline ahistamine, vägivald ja võimusuhted perekonnas jms või konkreetsete sihtrühmade, näiteks nooremad vanuserühmad, õpetajad, arvamused, mitte-eestlased jne, süvauurimustele. Ühe

süvauuringute sihtrühma peaksid kindlasti moodustama õpetajakutseks valmistuvad üliõpilased, kelle tööleasumisest koolidesse sõltub paljuski see, kas kool jätkab traditsiooniliste soostereotüüpide taastootmist või luuakse seal kandepind stereotüüpsete hoiakute nõrgenemiseks.

Uute kogu elanikkonda katvate monitooringute küsimustike koostamisel tuleks jälgida, et nõ tuumikplokide küsimuste *sõnastus* ja *skaalad* kordaksid kas siis 2003. aasta või 2005. aasta monitooringu küsimustiku vastavate plokkide ülesehitust, mis võimaldaks erinevate aastate andmestikke omavahel võrrelda.

Viiteallikad

- Anttila, J. & Ylöstalo, P. (1999) *Working Life Barometer in the Baltic Countries*. Ministry of Labour, Finland.
- Barling, J. (1990). *Employment, Stress and Family Functioning*. Chichester: John Wiley&Sons.
- Beauvoir, S. de (1949, 1997). *Teine sugupool*. Tallinn: Vagabund.
- Bourdieu, P. (2002, 2005). *Meeste domineerimine*. Tallinn: Varrak.
- Crompton, R. (1999). Discussions and Conclusions. In *Restructuring Gender Relations*. R.Crompton, editor. Oxford: Oxford University Press.
- Domsch, M., Ladwig, D., Tenten, E. (2003). *Gender Equality in Central and Eastern European Countries*. Frankfurt am Main : Peter Lang.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundation of Postindustrial Economies*.
- Helemäe, E., Saar, E. & Vöörmann, R. 1997. Gender Stratification of Young Adults in Earnings. In: Taljunaite, M. (ed.), *Everyday Life in the Baltic States*. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, 79-103.
- Hochschild, A. (1989). *The Second Shift*. New York: Viking Penguin.
- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton: Princeton university Press.
- Inglehart, R. & Baker, W.E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. – *American Sociological Review*, 2000, 65, 19-51.
- Inglehart, R., Norris, P. & Welzel, C. (2003). Gender Equality and Democracy – *Comparative Sociology* 1, 3-4, 321-346.
- Inglehart, R. & Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalmus, V. (2002). Soorollid ja kodanikukasvatus. J. Mikk (toim.), *Soorollid õppekirjanduses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 122 - 152.
- Kalmus, V., Vihalemm, T. (2004). Eesti siirdekultuuri väärtused. V. Kalmus, M. Lauristin (toim.), *Eesti elavik 21. Sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina, Maailm, Meedia tulemustest*. Tartu: TÜ Kirjastus, 31-44.
- Kandolin, I., Narusk, A. (1996). Social well-being and gender: post-soviet Estonia and the welfare state Finland. – *Scandinavian Journal of Social Welfare* 4, 127-136.

- Kelam, A. Peretülid. (2004). Hansson, L. (Toim.), *Valikud ja võimalused: Argielu Eestis aastatel 1993-2003*. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 42-45.
- Kinnunen, U., Loikkanen, E. & Mauno, S. (1995). *Työn ja perheen vuorovaikutus: ongelmien yleisyys, syyt ja seuraukset*. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 1995, 5.
- Leinsalu, M., Denny Vägerö, D. and Kunst, A. E. (2004). Increasing ethnic differences in mortality in Estonia after the collapse of the Soviet Union. - *Journal of Epidemiology and Community Health* 2004;58, 583-589.
- Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. Yale University Press.
- Lück, D., Hofäcker, D. (2003). Rejection and Acceptance of the Male Breadwinner Model: Which Preferences do Women Have under Which Circumstances? – Paper for the Annual Conference of the ESPAnet *Changing European Societies: The Role for Social Policy*, in Copenhagen, Denmark, November 13th-15th 2003".
- On-line: <http://www.uni-bamberg.de/sowi/soziologie-i/globalife>
- Mauno, S. (1999). *Job Insecurity as a Psychological Job Stressor in the Context of the Work-Family Interface*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Melkas, T. (2004). *Tasa-arvobarometri 2004*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:20. Helsinki.
- Merrill, R. A. & Merrill, R. R. (2003). *Life Matters: Creating a Dynamic Balance of Work, Family, Time and Money*. New York: McGraw-Hill.
- Mikk, J. (toim.) (2002). *Soorollid õppekirjanduses*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Murdock, G. P. (1949). *Social Structure*. New York: Macmillan.
- Narusk, A., Hansson, L., Kelam, A., Laidmäe, V.-I. (1999). Väärtushinnangute ja hoiakute muutumine Eestis. – Eesti inimarengu aruanne 1999: 30-35.
- Noorkõiv, R., Orazem, P.F., Puur, A. and Vodopivec, M. (1997) 'How Estonia's economic transition affected employment and wages (1989–95)', Policy Research Working Paper No. 1837, Washington, DC: World Bank.
- Orazem, P. F., M. Vodopivec (2000). Male-Female Differences in Labor Market Outcomes during the Early Transition to Market: The Case of Estonia and Slovenia. The World Bank Working Paper.
- Pajumets, M. 2003. Prostitutsioon – ühiskondlik probleem? Arvamusliidrite arusaamad nähtuse olemusest, põhjustest, tagajärgedest ning Eestile vajalikust prostitutsioonipoliitikast. Tallinn. Käsikiri.
- Pavelson, M., Karotom, N. (2004). *Muutuv töö ja teisev tegija*. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Pettai, I., Proos, I. (2003). Indikaatorite süsteem ja monitooring soolisest võrdõiguslikkusest Eestis. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, EV Sotsiaalministeerium, on-line: [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/VO_monitooring/\\$file/VO_monitooring.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/VO_monitooring/$file/VO_monitooring.pdf)
- Pfau-Effinger, B. (2003): *Family, Work and Culture in Europe*. Aldershot: Ashgate

- Pilvre, B. (2003). Naised meedia kõverpeeglis. Kes räägib teleekraanil? *Akadeemia*, 9, 1981-2001.
- Raitviir, T. (2002). Eesti naised poliitilise võimu juures. – *Ariadne Lõng*, 3 (1/2), 124-148.
- Rawls, J. (1972). *A Theory of Justice*, Oxford Clarendon Press.
- Rõõm, T. (2004). Search Intensity and Wage Differences. Bank of Estonia Working Papers 2004 No. 1.
- Rõõm, T. & E.Kallaste (2004). Naised-mehed Eesti tööturul: palgaerinevuste hinnang. Poliitikaanalüüs 8/2004. Tallinn: Praxis.
- Saar, E., Lõhmus, K. (2003). Sotsiaalne ebavõrdsus Eestis: tegelikkus ja inimeste hinnang. - Eesti inimarengu aruanne 2003. Tallinn: TPÜ RASI.
- Steinmetz, S., Clavan, S., Stein, K. (1990). *Marriage and Family Realities: Historical and Contemporary Perspectives*. Harper ja Row Publishers.
- Täht, K. and Unt, M. (2002) 'Soost tulenev ambivalentsus Eesti tööturul', E. Saar (toim.) *Trepist alla ja üles: Edukad ja ebaedukad postsotsialistlikus Eestis*, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus, 126-44.
- Vianello, M., Siemiensca, R. (1990). *Gender Inequality: A Comparative Study of Discrimination and Participation*. London: Sage.
- Vöörmann, R. (2005). Tööturu ohud: tööhõive vähenemine ja töötuse suurenemine. E.Raska, T.Raitviir (koostajad) *Eesti edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 74-77.
- Vöörmann (2000). Sooline segregatsioon. Helemäe J, Saar, Vöörmann. Kas haridusse tasus investeerida. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus
- Whalley, J. (2004). *Globalization and values*. – Paper presented at the Venice Summer Institute.
- Women in Transition*, 1999. The MONEE Project. Regional Monitoring Report Summery No6, UNISEF

Lisa 1.

Vastused küsimusele 'Kas naistel ja meestel on tööturul võrdsed võimalused', erinevate vastajate rühmade lõikes, %

Vastajate rühm	Jah, naistel ja meestel on tööturul võrdsed		Ei, meestel on paremad		Ei, naistel on paremad		Ei oska öelda		Kokku	
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
Kõik	33	22	47	62	3	2	17	14	100	100
Vanus										
kuni 29	36	21	42	61	4	3	18	15	100	100
30-49	34	23	51	59	3	2	12	16	100	100
50 ja enam	27	21	51	67	2	0	20	12	100	100
Rahvus										
eestlased	37	21	39	63	3	1	21	15	100	100
mitte-eestlased	24	24	63	62	3	3	10	11	100	100
Haridustase										
madal	30	20	47	62	2	1	21	17	100	100
keskmine	37	20	44	65	2	1	17	14	100	100
kõrge	30	26	52	60	4	2	14	12	100	100
Ametirühm										
kõrgemad valgekraed	36	30	45	56	5	2	14	12	100	100
madalamad valgekraed	29	21	56	65	-	1	15	13	100	100
töölised	30	18	49	67	1	1	20	14	100	100
Palk										
kuni 3000	33	15	42	69	2	1	23	15	100	100
3001-5000	32	23	45	63	3	1	20	13	100	100
5001-7000	30	28	57	64	2	-	11	8	100	100
üle 7000	38	30	46	52	4	4	12	14	100	100
Töökollektiivi sooline koosseis										
naistekollektiiv	39	23	36	61	4	1	21	15	100	100
meestekollektiiv	30	22	52	72	2	-	16	6	100	100
naisi ja mehi võrdselt	33	11	46	76	4	3	17	10	100	100
Perekonnaseis										
Abielus	34	19	51	64	1	2	14	15	100	100
Vabaabielus	34	24	51	59	4	1	11	16	100	100
Ei ole (vaba)abielus	30	23	44	63	4	1	22	13	100	100

Alla 12-aastane laps										
Ei ole	32	23	46	62	3	2	19	13	100	100
On	35	16	53	65	3	1	9	18	100	100
Majanduslik iseseisvus										
Iseseisev	32	23	50	63	3	0	15	14	100	100
Partnerist sõltuv	47	17	29	64	-	3	24	16	100	100
Vanematest sõltuv	31	24	40	59	4	3	25	14	100	100
Leibkonna toimetulek										
Raskustega	30	22	43	60	4	1	23	17	100	100
Enam-vähem	31	17	51	67	3	2	15	14	100	100
Hästi	42	33	42	54	3	1	13	12	100	100
Tööle pühendumine – kas töötaks ilma majandusliku surveta										
Töötaks täisajaga	35	26	49	62	2	1	14	11	100	100
Töötaks osaajaga	30	21	50	63	4	2	16	14	100	100
Loobuks	23	18	50	68	4	2	23	12	100	100

Lisa 2

Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale NING

Naistel on kahekordne töö koormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl: mõlema väitega nõustujate osakaal meeste ja naiste seas erinevate vastajate rühmade lõikes, %

Vastajate rühm	Nõus mõlema väitega: nii see on		sh 'nii see on...'							
			ning see on õige		õige on ainult see, et mehed seavad sagedamini karjääri esikohale		õige on ainult see, et naistel on kahekordne koormus		kuid see ei ole õige	
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
Kõik	77	83	19	11	24	23	2	5	16	29
Vanus										
kuni 29	82	78	15	8	30	18	1	7	21	33
30-49	72	82	22	15	22	25	3	4	12	26
50 ja enam	78	88	20	11	22	25	3	4	15	29
Rahvus										
eestlased	75	83	12	9	21	22	1	5	20	30
mitte-eestlased	81	83	31	15	30	26	4	5	8	26
Haridustase										
madal	78	83	10	10	21	23	2	5	24	31
keskmine	76	80	22	10	26	18	2	6	11	31
kõrge	77	87	26	15	25	30	2	3	12	25
Ametirühm										
kõrgemad valgekraed	71	81	21	15	28	27	2	3	9	25
madalamad valgekraed	82	86	9	11	36	21	-	4	18	32
töölised	78	80	19	10	24	24	2	6	16	27
Palk										
kuni 3000	78	84	15	8	20	25	2	2	15	32
3001-5000	72	83	20	12	29	22	3	6	11	28
5001-7000	74	80	19	10	30	29	4	4	13	26
üle 7000	71	85	14	11	22	25	1	4	20	29
Töökollektiivi sooline koosseis										
naistekollektiiv	73	83	14	11	34	23	2	4	7	30
meestekollektiiv	76	86	19	22	24	20	2	4	16	28
naisi ja mehi võrdselt	81	77	20	5	33	36	-	3	17	26

Perekonnaseis										
Abielus	83	84	19	9	23	26	2	5	17	29
Vabaabielus	74	82	16	14	25	17	4	6	19	28
Ei ole (vaba)abielus	72	83	19	13	25	22	1	4	13	29
Alla 12-aastane laps										
Ei ole	78	83	19	10	24	25	2	5	15	28
On	73	83	16	14	25	19	3	5	20	32
Majanduslik iseseisvus										
Iseseisev	77	83	19	12	25	24	3	4	15	27
Partnerist sõltuv	71	88	-	14	24	23	-	6	29	31
Vanematest sõltuv	81	79	22	5	19	23	-	3	19	32
Leibkonna toimetulek										
Raskustega	83	87	22	10	26	27	4	4	20	28
Enam-vähem	78	84	18	11	26	25	2	5	15	31
Hästi	67	73	16	14	18	16	1	5	14	21
Tööle pühendumine – kas töötaks ilma majandusliku surveta										
Töötaks täisajaga	75	84	19	9	25	16	2	6	15	31
Töötaks osaajaga	81	84	24	11	23	26	4	5	17	30
Loobuks	62	84	10	15	33	31	-	2	5	24
Hinnang tööturu- võimalustele										
Meestel ja naistel võrdsed	65	73	9	10	21	24	4	3	20	23
Meestel on paremad	84	87	25	13	28	26	2	5	14	30

Lisa .3.

Naised

	Reeglite hindamine nende poolt, kelle arvates on meestel naistest paremad võimalused Eesti tööturul			Reeglite hindamine nende poolt, kelle arvates on meeste ja naiste tööturvõimalused võrdsed		
	Nii see on, kuid see ei ole õige	Nii see on ja see on õige	Ei esine („ei kehti“)	Nii see on, kuid see ei ole õige	Nii see on ja see on õige	Ei esine („ei kehti“)
Soolise tööjaotuse mudel tervikuna ('Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale' NING 'Naistel on kahekordne töökoormus')	30*	13*	13*	23*	10*	27*
naistel on kahekordne töökoormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl	67	19	5	60	19	13
naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd	62	6	26	39	4	53
tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest	50	4	42	36	4	57
mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad	50	30	8	38	25	22
mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised	41	39	11	44	29	18
mehed seavad sagedamini karjääri esikohale	37	41	10	32	44	16
üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised	34	21	33	30	22	43
naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda	30	20	43	18	22	54
tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks	23	33	36	17	27	50
naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust	21	15	57	19	11	67
naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust	17	24	52	21	21	53

* Kehtib mudeli kui terviku (mõlema väite) puhul

Lisa .4.
Mehed

	Reeglite hindamine nende poolt, kelle arvates on meestel naistest paremad võimalused Eesti tööturul			Reeglite hindamine nende poolt, kelle arvates on meeste ja naiste tööturvõimalused võrdsed		
	Nii see on, kuid see ei ole õige	Nii see on ja see on õige	Ei esine („ei kehti“)	Nii see on, kuid see ei ole õige	Nii see on ja see on õige	Ei esine („ei kehti“)
Soolise tööjaotuse mudel tervikuna ('Mehed seavad sagedamini karjääri esikohale' NING 'Naistel on kahekordne töökoormus')	14*	25*	17*	19*	9*	35*
naistel on kahekordne töökoormus: erinevalt meestest, töötavad nad nii kodus kui tööl	52	31	7	49	16	20
naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd	48	15	29	32	15	52
tööandja arvestab sellega, et kui naine on pere toitja, siis nõustub ta töötama tööpanust alahindava palga eest	39	12	42	33	8	57
mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad	22	54	12	23	40	25
mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised	20	63	10	27	44	21
mehed seavad sagedamini karjääri esikohale	17	61	11	32	44	20
üldlevinud on arusaam, et mehed on paremad juhid kui naised	21	47	20	25	36	32
naised ei suuda pere eest hooldamise tõttu tööle pühenduda	17	42	30	20	31	41
tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks	13	50	29	9	47	38
naised pelgavad juhi tööga kaasnevat vastutust	16	24	44	18	17	60
naised pelgavad juhi tööga kaasnevat suurt töökoormust	13	34	38	23	19	52

* Kehtib mudeli kui terviku (mõlema väite) puhul

Lisa 5.

Milline peaks olema meeste palga suhe naiste palga: erinevate vastajate rühmade arvamused, %

Vastajate rühm	Meeste palk peaks olema ...						Ei oska öelda		Kokku	
	võrdne naiste palgaga		suurem naiste palgast		väiksem naiste palgast		M	N	M	N
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
Kõik	45	63	43	25	1	4	11	8	100	100
Vanus										
kuni 29	51	73	38	14	1	5	10	8	100	100
30-49	38	59	53	30	0	4	9	8	100	100
50 ja enam	46	61	39	27	1	2	14	9	100	100
Rahvus										
eestlased	52	66	36	21	0	3	12	10	100	100
mitte-eestlased	32	57	58	32	1	4	9	7	100	100
Haridustase										
madal	46	65	40	24	2	3	12	8	100	100
keskmine	42	59	49	26	0	5	9	10	100	100
kõrge	46	66	42	25	1	2	11	7	100	100
Ametirühm										
kõrgemad valgekraed	46	54	44	29	1	6	9	11	100	100
madalamad valgekraed	52	68	29	22	0	3	18	7	100	100
töölised	42	66	45	27	1	2	12	5	100	100
Palk										
kuni 3000	42	64	43	27	2	3	13	6	100	100
3001-5000	39	65	54	25	1	2	6	8	100	100
5001-7000	49	61	45	23	0	8	6	8	100	100
üle 7000	45	75	44	18	0	4	11	4	100	100
Töökollektiivi sooline koosseis										
naistekollektiiv	42	65	40	23	2	3	16	9	100	100
meestekollektiiv	45	58	43	36	0	4	12	2	100	100
naisi ja mehi võrdselt	56	71	41	16	2	8	2	5	100	100
Perekonnaseis										
Abielus	44	52	43	39	1	2	12	7	100	100
Vabaabielus	50	75	38	20	1	1	11	4	100	100
Ei ole (vaba)abielus	43	67	47	17	1	5	9	11	100	100
Alla 12-aastane laps										
Ei ole	44	63	44	25	1	3	11	9	100	100
On	45	65	48	24	0	3	7	8	100	100
Majanduslik iseseisvus										
Iseseisev	43	65	44	23	1	3	12	9	100	100
Partnerist sõltuv	47	58	35	34	0	2	18	6	100	100
Vanematest sõltuv	49	65	47	16	1	7	2	12	100	100

Leibkonna toimetulek										
Raskustega	41	64	50	24	3	4	6	8	100	100
Enam-vähem	47	64	41	24	0	3	12	9	100	100
Hästi	39	60	47	30	1	2	13	8	100	100
Tööle pühendumine – kas töötaks ilma majandusliku surveta										
Töötaks täisajaga	44	62	46	26	1	2	9	10	100	100
Töötaks osaaajaga	55	72	38	20	1	2	6	6	100	100
Loobuks	43	48	43	38	0	7	14	7	100	100
Hinnang tööturu- võimalustele										
Meestel ja naistel võrdsed	44	64	42	25	1	3	13	8	100	100
Meestel on paremad	46	66	47	23	0	4	7	7	100	100
Kas naiste tööd väärtustatakse vähem kui meeste tööd										
Jah, aga see ei ole õiglane	50	67	43	23	0	4	7	6	100	100
Jah ja see on õige	34	44	53	41	2	3	11	12	100	100
Ei	45	64	41	26	1	2	13	8	100	100
Kas tööandja arvestab sellega, et mehi loetakse peretoitjateks										
Jah, aga see ei ole õiglane	52	72	40	13	2	9	6	6	100	100
Jah ja see on õige	39	51	53	42	1	1	8	6	100	100
Ei	48	69	35	19	1	2	16	10	100	100
Kas mehed töötavad ametikohtadel, kus on kõrgemad palgad										
Jah, aga see ei ole õiglane	65	76	27	14	1	5	7	5	100	100
Jah ja see on õige	31	42	61	47	1	3	7	8	100	100
Ei	44	69	40	21	0	3	16	7	100	100
Kas on nii, et mehed ei nõustu töötama nii madala palga eest kui naised										
Jah, aga see ei ole õiglane	60	76	26	12	0	5	14	7	100	100
Jah ja see on õige	34	51	57	39	1	3	8	7	100	100
Ei	55	64	37	26	0	1	8	9	100	100